

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์เนื้อหาวารสารห้องสมุดของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ ปีที่ 23–ปีที่ 50” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังมีรายละเอียดดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหา
  - 1.1 ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหา
  - 1.2 วัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์เนื้อหา
  - 1.3 วิธีวิเคราะห์เนื้อหา
  - 1.4 เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล
  - 1.5 ประโยชน์ของการวิเคราะห์เนื้อหา
2. พัฒนาการของวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์
  - 2.1 พัฒนาการของวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ในประเทศสหรัฐอเมริกา
  - 2.2 พัฒนาการของวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ในประเทศไทย
3. พัฒนาการของวารสารห้องสมุดของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย
  - 3.1 ประวัติของวารสาร
  - 3.2 วัตถุประสงค์ของวารสาร
  - 3.3 กำหนดออกของวารสาร
  - 3.4 เนื้อหาของวารสาร
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 4.1 งานวิจัยในประเทศไทย
  - 4.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหา

1.1 ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นเทคนิควิธีการวิจัยที่ใช้มานานในสาขาต่าง ๆ เช่น สื่อสารมวลชน ประวัติศาสตร์ จิตวิทยา และสาขาการศึกษา¹ การวิเคราะห์เนื้อหาเกิดขึ้นครั้งแรกในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อนักสังคมศาสตร์ชาวอเมริกันใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นเทคนิควิจัยเพื่อวิเคราะห์เนื้อหาของสื่อโฆษณาที่ใช้ในการสื่อสาร² ต่อมาเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาได้ถูกนำมาใช้ในสาขาวิชาต่าง ๆ รวมทั้งการวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ โดยมีผู้ให้นิยามการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ดังนี้

ลอร์เรนซ์ ดับเบิลยู. นิวแมน³ (Lawrence W. Neuman) ให้ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาว่า “เป็นวิธีการตรวจสอบข้อมูลหรือเนื้อหาในรูปแบบการเขียน หรือสัญลักษณ์ในวัสดุ เช่น รูปภาพ ภาพยนตร์ เนื้อเพลง ฯลฯ ขั้นแรกของการวิเคราะห์เนื้อหานักวิจัยต้องระบุลักษณะทางกายภาพของวัสดุที่จะนำมาวิเคราะห์ให้ได้ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ ฟิล์ม ฯลฯ และสร้างระบบเพื่อจะบันทึกรายละเอียดในด้านต่าง ๆ ของสิ่งที่จะวิเคราะห์ ซึ่งระบบนั้นอาจหมายถึงการนับความถี่ของคำหรือแก่นของเรื่องที่ปรากฏ”

คลอส คลิปเพินดอร์ฟ⁴ (Klaus Krippendorff) ให้ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ว่า “การวิเคราะห์เนื้อหา เป็นเทคนิควิธีการวิจัยที่สร้างเนื้อหาหรือข้อมูลให้มีความน่าเชื่อถือและมีข้อสรุปที่มีความเที่ยงตรงจากเนื้อหาไปสู่บริบทของเนื้อหาที่นำมาวิเคราะห์”

¹ Lawrence W. Neuman, Social Research Method : Qualitative and Quantitative Approaches, 4th ed, (Boston: Allyn and Bacon, 2000), p. 292.

² Robert L. Miller and John D. Brewer, ed., The A-Z of Social Research : A Dictionary of Key Social Science Research Concepts, (London: Sage, 2003), p. 43.

³ Lawrence W. Neuman, Social Research Method: Qualitative and Quantitative Approaches, p. 34.

⁴ Klaus Krippendorff, Content Analysis : An Introduction to It's Methodology, 2nd ed, (Thousand Oaks: Sage, 2004), p. 18.

เอิร์ล แบบบี้⁵ (Earl Babbie) อธิบายความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาว่า “เป็นการศึกษาจากบันทึกที่มนุษย์ได้สร้างเพื่อสื่อสารระหว่างกัน ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งหนังสือ นิตยสาร เว็บเพจ บทกวี หนังสือพิมพ์ เพลง ภาพวาด สุนทรพจน์ จดหมาย จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ เอกสารในอินเทอร์เน็ต กฎหมาย และบทบัญญัติ เพื่ออธิบายถึงส่วนต่าง ๆ เช่น ใครพูดอะไร ถึงใคร ทำไม เป็นอย่างไร และอะไรเป็นความจริง”

พจนานุกรมบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์⁶ ให้ความหมายการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ว่า “เป็นวิธีการวิเคราะห์สารที่มีความชัดเจนและความแน่นอนทั้งกระบวนการดำเนินงาน และตัวเนื้อหาในการสื่อสารตลอดจนการจัดประเภทกลุ่ม และการประเมินคุณค่าความสำคัญของแนวคิด สัญลักษณ์ และแก่นของเรื่องด้วยการตรวจสอบจากวัตถุประสงค์และรายละเอียดจากหลักฐานที่มีอยู่”

อารง สุทธาศาสนี⁷ ให้ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาว่า “เป็นการวิเคราะห์เรื่องราวต่าง ๆ ที่ปรากฏตามเอกสาร สิ่งตีพิมพ์ หรือการถ่ายทอดทางอากาศอย่างมีระบบ และเป็นเชิงปริมาณ เดิมทีเดิยวนั้นเนื้อหาที่จะวิเคราะห์หมายถึงเนื้อหาในสื่อสารมวลชน ตัวอย่างเช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร หรือเนื้อหาของการถ่ายทอดทางอากาศ แต่ในปัจจุบันนี้การวิเคราะห์เนื้อหาได้ขยายขอบข่ายรวมถึงเนื้อหาเกือบทุกประเภท เช่น บทความ เรียงความ หนังสือพิมพ์ จดหมาย เหตุ และอื่น ๆ”

ประภาวดี สืบสนธิ⁸ ให้ความหมายว่า “การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นเทคนิควิธีที่ใช้ศึกษาวิเคราะห์บันทึก เอกสาร ข่าวสารอย่างมีระบบ มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงปริมาณการเน้น หรือความถี่ในการสื่อความหมาย เช่น การโน้มน้ำหนัก สีลาการเขียน การเปลี่ยนแปลงเนื้อหา ความน่าเชื่อถือของเนื้อหา โดยผู้วิจัยจะแยกเนื้อหาออกเป็นกลุ่ม และประเมินเนื้อหาตามเกณฑ์ที่ได้กำหนดขึ้น”

⁵ Earl Babbie, The Practice of Social Research, 10th ed, (Belmont, Calif: Wadsworth, 2004), p. 314.

⁶ Joan M. Reitz, Dictionary for Library and Information Science, (Westport, Conn.: Libraries Unlimited, 2004), p. 173.

⁷ อารง สุทธาศาสนี, ปฏิบัติการวิจัยสังคมศาสตร์, (กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์, 2527), น. 174.

⁸ ประภาวดี สืบสนธิ, การวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์, (กรุงเทพฯ: ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), น. 111.

ชลธิชา สุทธินิรันดรกุล⁹ สรุปความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาทางสาขาสารสนเทศศาสตร์ว่า “เป็นเทคนิคการวิจัยซึ่งสำรวจ วิเคราะห์คำ วลี หรือแนวคิด บรรยายสาระ จัดหมวดหมู่ สื่อสัญลักษณ์ตามเกณฑ์ที่กำหนด และหาข้อสรุปจากเนื้อหาของทรัพยากรสารสนเทศที่ใช้บันทึกอย่างละเอียด เป็นระบบ และเที่ยงตรง โดยใช้การพิจารณาตัดสินของผู้วิจัยแต่เพียงอย่างเดียว”

สรุปได้ว่า การวิเคราะห์เนื้อหา เป็นเทคนิควิธีวิจัยที่ใช้วิเคราะห์เนื้อหาของสาร ปรากฏขึ้นครั้งแรกในงานสื่อสารมวลชนเพื่อการวิเคราะห์เนื้อหาของสื่อโฆษณา การวิเคราะห์เนื้อหาแพร่หลายมาสู่สาขาวิชาต่าง ๆ เนื่องด้วยเป็นเทคนิควิธีวิจัยที่ใช้วิเคราะห์เนื้อหาของสารที่อยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อไม่ตีพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น หนังสือ วารสาร เพลง ภาพวาด จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ อินเทอร์เน็ต ฯลฯ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงปริมาณ ความถี่ ความน่าเชื่อถือ การโน้มน้าวใจ ขอบเขตของเนื้อหา หรือลักษณะวิธีการเขียน ฯลฯ การวิเคราะห์เนื้อหา ผู้วิจัยต้องระบุวัตถุประสงค์ที่จะวิเคราะห์เนื้อหา จากนั้นต้องสร้างเกณฑ์เพื่อวิเคราะห์เนื้อหา และบันทึกรายละเอียดข้อมูลส่วนต่าง ๆ เพื่อนำมาวิเคราะห์คำ วลี แนวคิด สัญลักษณ์ หรือแก่นเรื่อง ตามเกณฑ์ที่สร้างขึ้นเพื่อหาข้อสรุปของเนื้อหาจากสื่อที่นำมาวิเคราะห์

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหา เป็นเทคนิควิธีวิจัยที่มีความละเอียดผู้วิจัยจะนำไปใช้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของโครงสร้างข้อมูลเพื่อหาความหมาย หรือคุณลักษณะเชิงสัญลักษณ์ เทคนิควิธีการวิเคราะห์เนื้อหาสามารถนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ซึ่ง เบอนาร์ด เบอเรลสัน¹⁰ (Bernard Berelson) ได้อธิบายวัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์เนื้อหาทางด้านสื่อสารมวลชนสามารถสรุปได้ 3 ประเด็น ดังนี้

1. ประเด็นด้านเนื้อหา พบว่าใช้เทคนิควิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

1.1 เพื่อศึกษาพัฒนาการและแนวโน้มของเนื้อหาที่ใช้สื่อสาร

1.2 เพื่อตรวจสอบเนื้อหาที่ใช้ในการสื่อสารกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

⁹ ชลธิชา สุทธินิรันดรกุล, “การวิเคราะห์เนื้อหาทางสาขาสารสนเทศศาสตร์,” ใน ประมวลสาระชุดวิชาการวิจัยทางสาขาสารสนเทศศาสตร์ หน่วยที่ 1-7, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2545), น. 341.

¹⁰ Bernard Berelson, Content Analysis in Communication Research, (New York: Hafner, 1971), p. 29-57.

- 1.3 เพื่อตรวจสอบเนื้อหากับมาตรฐานที่กำหนดไว้
- 1.4 เพื่อศึกษาความแตกต่างของเนื้อหาเรื่องเดียวกันที่ใช้สื่อสารในประเทศต่าง ๆ
- 1.5 เพื่อประเมินความน่าอ่านของวัสดุการสื่อสาร
- 1.6 เพื่อแสดงลักษณะวิธีการนำเสนอเนื้อหา
- 1.7 เพื่อเปรียบเทียบสื่อและระดับของการสื่อสารประเภทต่าง ๆ
2. ประเด็นด้านผู้ส่งสาร พบว่าใช้เทคนิควิธีการวิเคราะห์เนื้อหา
  - 2.1 เพื่อระบุเป้าหมายและลักษณะของผู้ส่งสาร
  - 2.2 เพื่อศึกษาความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร
  - 2.3 เพื่อตรวจสอบสภาพทางจิตวิทยาของผู้ส่งสารหรือกลุ่มผู้ส่งสาร
  - 2.4 เพื่อศึกษาสภาพแท้จริงของการโฆษณาและการโฆษณาชวนเชื่อของผู้ส่งสาร
3. ประเด็นด้านผู้รับสาร พบว่าใช้เทคนิควิธีการวิเคราะห์เนื้อหา
  - 3.1 เพื่อศึกษาทัศนคติ และพฤติกรรมของผู้รับสาร
  - 3.2 เพื่อศึกษาความสนใจ และค่านิยม (ที่เป็นแบบทางวัฒนธรรม) ของผู้รับสาร

สำหรับวัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์เนื้อหาทางด้านบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ ชลธิชา สุทธิจันทร์กุล¹¹ ได้สรุปไว้ว่า เทคนิควิธีการวิเคราะห์เนื้อหาทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ มีวัตถุประสงค์สำคัญ 4 ประการ คือ

  1. เพื่อศึกษาเนื้อหาของทรัพยากรสารสนเทศและศึกษาแนวโน้มของเนื้อหาในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง
  2. เพื่อวิเคราะห์พัฒนาการของทรัพยากรสารสนเทศ
  3. เพื่อศึกษาเนื้อหา และวิธีการเสนอเนื้อหาของทรัพยากรสารสนเทศ เฉพาะชื่อ หรือเฉพาะรูปแบบ
  4. เพื่อประเมินความน่าอ่านของทรัพยากรสารสนเทศ

ดังนั้นสรุปได้ว่า เทคนิควิธีการวิเคราะห์เนื้อหาสามารถนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ที่หลากหลายทั้งในด้านสื่อสารมวลชนที่ใช้เทคนิควิธีการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อศึกษาลักษณะของการสื่อสารของตัวเนื้อหา ผู้ส่งสาร และผู้รับสาร และด้านบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ที่ใช้เทคนิควิธีการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อศึกษาตัวเนื้อหาของทรัพยากรสารสนเทศ เช่น พัฒนาการและแนวโน้ม วิธินำเสนอเนื้อหา ความน่าอ่านของทรัพยากรสารสนเทศ เป็นต้น

¹¹ ชลธิชา สุทธิจันทร์กุล, "การวิเคราะห์เนื้อหาทางสารสนเทศศาสตร์," น. 342-343.

1.3 วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

คลอส คลิฟเฟินดอร์ฟ¹² และชลธิชา สุทธิจันทร์กุล¹³ ได้กล่าวถึงวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา มีขั้นตอนการดำเนินงานประกอบด้วย 2 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ การกำหนดกรอบแนวคิดของการวิเคราะห์เนื้อหา และการกำหนดรหัส มีรายละเอียดดังนี้

1. **การกำหนดกรอบแนวคิดของการวิเคราะห์เนื้อหา** จัดทำเพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดและออกแบบระบบการวิเคราะห์เนื้อหา มีองค์ประกอบสำคัญ 6 ประการ ดังนี้

1.1 **ข้อมูล** หมายถึง สารที่จะนำมาวิเคราะห์เนื้อหา ผู้วิจัยต้องระบุลักษณะของข้อมูลให้ชัดเจนว่าจะวิเคราะห์ข้อมูลจากสื่อประเภทใด มีวิธีคัดเลือกประชากรอย่างไร กำหนดค่านิยามและทำการวิเคราะห์เนื้อหาอย่างไร ผู้วิจัยต้องควบคุมขอบเขตของข้อมูลเพื่อจะได้ทราบความหมายแท้จริงของข้อมูล ปริมาณของข้อมูลที่จะนำมาวิเคราะห์เนื้อหา หากผู้วิจัยสามารถกำหนดสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจนจะเป็นกรอบที่ช่วยควบคุมและนำไปสู่การหาข้อสรุปจากข้อมูลที่มีความเที่ยงตรงได้

1.2 **คำถามในการวิจัย** หมายถึง คำถามที่ตั้งขึ้นเพื่อเป็นจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายในการวิจัยและการหาคำตอบ หรือข้อสรุปจากการวิเคราะห์เนื้อหา ซึ่งคำตอบนั้นต้องมีเหตุผลมารองรับและมีความสอดคล้องกันกับบริบทของข้อมูล ถ้าคำถามในการวิจัยมีความชัดเจน จะนำไปสู่การวิเคราะห์เนื้อหาที่สมบูรณ์

1.3 **บริบทของข้อมูล** หมายถึง สภาพแวดล้อมของข้อมูลทั้งในอดีต ปัจจุบัน หรือผลกระทบของข้อมูล ผู้วิจัยต้องกำหนดบริบทของข้อมูลอย่างชัดเจน แบ่งแยกประเด็นที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้อง เพื่อช่วยให้เข้าใจความหมายที่แท้จริงของข้อมูล และสามารถเชื่อมโยงไปถึงหลักฐานต่าง ๆ ที่จะอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นมาแล้ว สิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคตของข้อมูลได้

1.4 **การเชื่อมโยงข้อมูล** เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้วิจัยต้องทราบบริบทของข้อมูลและความสัมพันธ์ของข้อมูลกับเรื่องต่าง ๆ เพื่อที่จะอธิบายคำตอบว่ามีความเป็นไปได้หรือมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับข้อมูลและคำถามในการวิจัยอย่างไร เพื่อช่วยให้เห็นการเชื่อมโยงข้อมูล

¹² Klaus Krippendorff, *Content Analysis : An Introduction to It's Methodology*, p. 26-40.

¹³ ชลธิชา สุทธิจันทร์กุล, "การวิเคราะห์เนื้อหาทางสารสนเทศศาสตร์," น. 354-356.

อย่างเป็นระบบ

1.5 **การหาข้อสรุป** เป็นการหาข้อสรุปจากข้อมูลที่มีอยู่เชื่อมโยงกับบริบทของข้อมูล เป็นกระบวนการที่แปลงเนื้อหาให้มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ รหัส มาตรฐาน หรือแปลความหมายในสิ่งที่ผู้วิจัยกำหนด การหาข้อสรุปของการวิเคราะห์เนื้อหา ผู้วิจัยต้องสร้างเกณฑ์ในการวิเคราะห์ เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลกับบริบทของข้อมูล และปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

1.6 **ความเที่ยงตรง** ข้อสรุปของการวิเคราะห์เนื้อหาจะต้องมีเหตุมีผลและมีความสอดคล้องกัน เพราะหากไม่มีเหตุผลมาสนับสนุนผลการวิเคราะห์อย่างชัดเจน จะทำให้การหาข้อสรุปนั้นไม่น่าเชื่อถือ ดังนั้นการวิเคราะห์เนื้อหาจึงต้องระบุกลุ่มประเภทของข้อมูลให้ชัดเจน เพื่อให้ผลการวิเคราะห์มีความเป็นเหตุเป็นผลน่าเชื่อถือ รวมถึงเกณฑ์ที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ต้องชัดเจน แม้ว่าจะไม่ใช่ผู้วิจัยคนเดียวก็สามารถวิเคราะห์เนื้อหา และสรุปผลออกมาใกล้เคียงกัน มีความสอดคล้องและเป็นเหตุเป็นผลได้เช่นเดียวกัน

2. **การกำหนดรหัส** เป็นกระบวนการในการเปลี่ยนสภาพเนื้อหาให้มีมาตรฐานเป็นรูปแบบเดียวกัน ข้อมูลจะถูกนำมากำหนดเป็นรหัส จัดหมวดหมู่ หรือกลุ่มประเภท และให้ความหมายและรายละเอียดของข้อมูลได้อย่างถูกต้อง การสร้างเกณฑ์ในการวิเคราะห์เนื้อหา ผู้วิจัยต้องพิจารณาประเด็นต่าง ๆ 3 ประการ คือ การกำหนดนิยามกลุ่มประเภท การกำหนดหน่วยการวิเคราะห์ และการกำหนดรายละเอียดของเนื้อหา มีรายละเอียดดังนี้

2.1 **การกำหนดนิยามกลุ่มประเภท** เป็นการกำหนดนิยามของกลุ่มประเภท ให้แต่ละกลุ่มมีการระบุความหมายหรือแจกแจงรายละเอียดของเนื้อหาอย่างชัดเจน เพื่อให้ผู้วิจัยสามารถจัดกลุ่มประเภทต่าง ๆ ได้ถูกต้อง และต้องระบุตัวชี้วัด หรือตรรกะ เพื่อเป็นตัวกำหนดว่าข้อมูลจะถูกจัดลงในกลุ่มประเภทใด ซึ่งคำที่ใช้เป็นตัวแทนนั้นควรเป็นคำที่สั้นกระชับได้ใจความ และสื่อถึงแนวคิดของข้อมูลที่จะนำมาวิเคราะห์เนื้อหา พอที่จะให้ผู้วิจัยคนอื่น ๆ เข้าใจและทำการวิเคราะห์เนื้อหา และได้ผลสรุปใกล้เคียงกันทำให้มีความน่าเชื่อถือ การกำหนดนิยามกลุ่มประเภทสามารถกำหนดได้หลายลักษณะ เช่น กำหนดตามหัวข้อวิชา หรือกำหนดตามมาตรฐาน

2.2 **การกำหนดหน่วยการวิเคราะห์** เป็นขั้นตอนการกำหนดหน่วยที่จะบันทึก แบ่งเป็น หน่วยบันทึก และหน่วยบริบทของเนื้อหา ได้แก่

2.2.1 **หน่วยบันทึก** หมายถึง การระบุหน่วยที่จะใช้บันทึกเพื่อทำการวิเคราะห์เนื้อหา โดยเนื้อหาจะถูกนำไปจำแนกในกลุ่มประเภทที่กำหนดขึ้น หน่วยบันทึกสามารถแบ่งย่อยได้ 6 ลักษณะ ดังนี้

- **คำ** เป็นหน่วยที่ใช้บันทึกคำแต่ละคำ เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาของคำในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ หรือเพื่อใช้วิเคราะห์ความน่าอ่าน
- **กลุ่มคำ หรือวลี** หมายถึงหน่วยบันทึกที่เป็นกลุ่มคำ หรือเป็นวลี อาจมีหลายความหมาย เช่น จำนวน ชื่อเฉพาะ หรือคำที่มีหลายความหมาย
- **แนวเรื่องหรือแก่นเรื่อง** การวิเคราะห์เนื้อหาโดยใช้แนวเรื่องหรือแก่นเรื่อง ผู้วิจัยต้องจับใจความของเนื้อหา และสรุปให้เป็นแนวเรื่อง เพื่อนำไปจำแนกตามประเภทที่ได้กำหนดไว้ในการวิเคราะห์เนื้อหา การใช้แนวเรื่องเป็นหน่วยบันทึกผู้วิจัยต้องจับใจความของเนื้อหา และสรุปให้เป็นแนวเรื่อง จากนั้นจึงนำไปจำแนกตามกลุ่มประเภท หรือเกณฑ์ที่สร้างขึ้น
- **ลักษณะบุคคล** หมายถึง การบันทึกลักษณะบุคคล และจำแนกเข้ากลุ่มประเภท ส่วนใหญ่การวิเคราะห์เนื้อหาโดยใช้หน่วยลักษณะบุคคล จะเป็นการศึกษาในด้านสื่อสารมวลชน หรือวรรณกรรม เช่น รายการวิทยุ ละคร นวนิยาย เป็นต้น
- **ประโยค** หน่วยประโยคจะถูกบันทึก เมื่อผู้วิจัยมีความสนใจใน คำ หรือวลีที่อยู่ใกล้กันและเกี่ยวข้องกัน หรือใช้หน่วยประโยคเพื่อประเมินเนื้อหาโดยรวม
- **รายการ** หน่วยรายการจะใช้เพื่อศึกษาลักษณะของหนังสือ บทความ ภาพยนตร์ เป็นต้น หน่วยรายการจะต้องให้ข้อมูลและรายละเอียดอย่างชัดเจนเพื่อให้สามารถจำแนกประเภทกลุ่มได้

2.2.2 **หน่วยบริบท** เป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ผู้วิจัยเนื้อหาต้องคำนึงถึงบริบทของข้อมูลที่ปรากฏในข้อมูลทั้งหมด โดยอาจอยู่ในรูปของประโยค หรืออยู่ในเอกสารทั้งหมด ซึ่งผู้วิจัยต้องสังเคราะห์เนื้อหาออกมาจากข้อมูลเหล่านั้น

2.3 **การกำหนดรายละเอียดของเนื้อหา** เป็นการวัดเชิงปริมาณซึ่งกำหนดว่าจะใช้หลักเกณฑ์ใด อาจเป็น ความถี่ เนื้อที่ เวลา เช่น ความยาวของเนื้อหาในแต่ละย่อหน้า ความยาว (นาทีก) ของภาพยนตร์ หรือรายการโทรทัศน์ วิทยุ เป็นต้น

สรุปได้ว่า วิธีการวิเคราะห์เนื้อหามีการดำเนินงานประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ 2 ขั้นตอน ขั้นตอนแรกกำหนดกรอบแนวคิดของการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อให้ผู้วิจัยที่จะทำการวิเคราะห์เนื้อหา มีความเข้าใจชัดเจนและรู้ขอบเขตในเรื่องการวิเคราะห์เนื้อหาว่าจะศึกษาอะไร ดำเนินการอย่างไร ขั้นตอนต่อมาเป็นการกำหนดรหัส เพื่อกำหนดนิยามกลุ่มประเภท และให้ความหมาย รายละเอียดของข้อมูล และระบุหน่วยที่จะใช้บันทึกเพื่อทำการวิเคราะห์เนื้อหา รวมทั้งกำหนดรายละเอียดต่าง ๆ ของเนื้อหา เพื่อให้ผู้วิจัยมีความเข้าใจและมั่นใจในการจำแนกเนื้อหาตามกลุ่มประเภทที่ได้กำหนดขึ้น

1.4 เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล

ชลทิชา สุทธินิรันดรกุล¹⁴ สรุปไว้ว่าการสร้างเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์เนื้อหา มีหลักสำคัญที่ต้องพิจารณา 3 ประการ คือ ประเภทของเครื่องมือ ส่วนประกอบของเครื่องมือ และความเที่ยงตรงของเครื่องมือ มีรายละเอียดดังนี้

1. **ประเภทของเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล** โดยส่วนใหญ่เป็นแบบบันทึกข้อมูล หรือแบบวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยต้องสร้างขึ้นโดยพิจารณาจากหลักเกณฑ์ที่เป็นมาตรฐาน และมีความน่าเชื่อถือ แบบบันทึกข้อมูล หรือแบบวิเคราะห์ข้อมูลที่จะนำไปใช้สำหรับการวิเคราะห์เนื้อหาต้องผ่านการทดสอบกับกลุ่มตัวอย่าง หรือได้รับการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญก่อนนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลจริง แบบบันทึกข้อมูล หรือแบบวิเคราะห์ข้อมูล 1 ชุด จะใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหาบทความ หรือเอกสาร 1 รายการ

2. **ส่วนประกอบของเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล** แบบบันทึกข้อมูล หรือแบบวิเคราะห์ข้อมูลที่สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล จะมีส่วนประกอบสำหรับการบันทึกข้อมูล 2 ลักษณะ คือ

2.1 ข้อมูลทางบรรณานุกรม เป็นข้อมูลทางบรรณานุกรมของเอกสารที่นำมาวิเคราะห์ เช่น หนังสือ ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหนังสือที่ต้องบันทึก คือ ชื่อผู้แต่ง ชื่อเรื่อง สถานที่พิมพ์ ผู้จัดพิมพ์ ปีที่พิมพ์ เป็นต้น ดังนั้นข้อมูลทางบรรณานุกรมที่บันทึกจะแตกต่างกันไปตามลักษณะและประเภทของสื่อที่ทำการวิเคราะห์

2.2 ข้อมูลเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหา หมายถึง ข้อมูลส่วนเนื้อหาที่จะนำไปวิเคราะห์ศึกษา การสร้างเกณฑ์ที่จะวิเคราะห์จะขึ้นอยู่กับลักษณะเนื้อหาของแต่ละวิชา โดยจำแนกเป็นกลุ่มประเภทหัวข้อใหญ่ หัวข้อย่อยๆ และระบุคำอธิบายในแต่ละกลุ่มประเภทอย่างชัดเจนเพื่อให้สามารถจำแนกเนื้อหาแต่ละรายการลงในกลุ่มประเภทได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม เช่น กลุ่มบรรณารักษศาสตร์ภูมิหลัง แบ่งกลุ่มประเภทหัวข้อย่อย 4 กลุ่มย่อย ได้แก่ กลุ่มย่อยห้องสมุดกับสังคม กลุ่มย่อยการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ กลุ่มย่อยอุตสาหกรรมการผลิตและการค้าหนังสือ และกลุ่มย่อยประวัติบรรณารักษ์ นักเขียน และงานประพันธ์ เป็นต้น

¹⁴ เรืองเดียวกัน, น. 360-363.

3. **ความเที่ยงตรงของเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล** การหาความเที่ยงตรงของเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเป็นการยืนยันความสมบูรณ์ของเครื่องมือที่จะใช้รวบรวมข้อมูลเพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาด บิดเบือน หรือมีอคติในการเก็บข้อมูล โดยเครื่องมือที่สร้างขึ้นนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ แล้วนำไปทดลองกับกลุ่มตัวอย่าง หรือให้ผู้อื่นที่ไม่ใช่ผู้วิจัยได้ทดสอบใช้เครื่องมือ เพื่อตรวจสอบว่าผลลัพธ์ที่ได้มีผลใกล้เคียงกันหรือไม่ การหาความเที่ยงตรงของเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลมีแนวทางในการพิจารณา 3 ประการ¹⁵ คือ

3.1 การหาความคงที่ หมายถึง การจัดเนื้อหาตามกลุ่มประเภทในแต่ละครั้งโดยมีเงื่อนไขกำหนดชัดเจน เช่น ผู้วิจัยคนเดียวกันควรจัดเนื้อหาเรื่องเดียวกันไว้ในกลุ่มประเภทเดียวกัน แต่ความไม่สม่ำเสมอในการจัดกลุ่มเนื้อหาอาจเกิดขึ้นจากหลายปัจจัย เช่น ความกำกวมของรหัสที่ได้กำหนดไว้ ความกำกวมในตัวเนื้อหา หรือการตัดสินใจของผู้วิจัยแต่ละคน ฯลฯ

3.2 การหาค่าความซ้ำ หมายถึง การจัดกลุ่มเนื้อหาของผู้วิจัยแต่ละคนที่ทำการวิเคราะห์เนื้อหาเรื่องเดียวกันได้ผลลัพธ์ที่เหมือนกัน จำนวนคนที่วิเคราะห์เนื้อหาเหมือนกันมากที่สุดจะเป็นมาตรฐานขั้นต่ำในการวิเคราะห์เนื้อหา

3.3 การหาค่าความถูกต้อง หมายถึง การจัดกลุ่มเนื้อหาที่สอดคล้องกับมาตรฐานที่ได้กำหนดไว้ซึ่งอาจเป็นมาตรฐานขั้นต่ำที่ได้จากการหาค่าความซ้ำ นักวิจัยจะใช้ค่าความซ้ำในการจัดกลุ่มเนื้อหา และประเมินความน่าเชื่อถือของงานวิจัย

สรุปได้ว่า เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเป็นส่วนสำคัญที่จะตรวจสอบสภาพที่แท้จริงของเนื้อหา ดังนั้นในการจำแนกข้อมูลออกเป็นประเภท หรือกลุ่มต่าง ๆ หากมีการอธิบายหรือระบุรายละเอียดในแต่ละกลุ่มประเภทอย่างชัดเจน จะทำให้ผู้วิจัยมีความมั่นใจและสามารถตัดสินใจที่จะจัดเนื้อหาหลงตามเกณฑ์ได้อย่างเหมาะสม เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลที่ดีนอกจากจะครอบคลุมเนื้อหาได้ทั้งหมดแล้ว ความเที่ยงตรงของเครื่องมือจะทำให้ผลการวิเคราะห์เนื้อหาของงานวิจัยนั้น ๆ มีความน่าเชื่อถือ

¹⁵ Robert Philip Weber, "Content Analysis," in *Social Research Methods : A Reader*, (London: Routledge, 2004), p. 120-121.

1.5 ประโยชน์ของการวิเคราะห์เนื้อหา

เอิร์ล แบบบี¹⁶ พวงรัตน์ ทวีรัตน์¹⁷ ชูติมา เศรษฐภูภักดี¹⁸ อัจฉรา ด้านพิทักษ์¹⁹ และคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยโคโลราโด²⁰ (Colorado State University) ได้สรุปถึงประโยชน์ของการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ดังนี้

1. สามารถศึกษาพัฒนาการ ความเปลี่ยนแปลง และแนวโน้มของเรื่องต่าง ๆ เพื่ออธิบายสภาพการณ์ในปัจจุบัน ความสนใจ หรือค่านิยมทางวัฒนธรรมได้
2. สามารถศึกษาเรื่องที่ต้องการสื่อสารผ่านทางหนังสือ บันทึก หรือเอกสารต่าง ๆ ในด้านของสังคมศาสตร์
3. สามารถระบุความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มประเภท ตัวเนื้อหา และวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้
4. สามารถวิเคราะห์ความซับซ้อนของความคิดของมนุษย์ การใช้ภาษา และวิเคราะห์เรื่องที่มีผลกระทบต่อกัน
5. สามารถใช้เป็นเทคนิควิธีทั้งในการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปริมาณ

¹⁶ Earl Babbie, *The Practice of Social Research*, p. 323-324.

¹⁷ พวงรัตน์ ทวีรัตน์, *วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพฯ: สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2538), น. 28-29.

¹⁸ ชูติมา เศรษฐภูภักดี, “การวิเคราะห์เนื้อหาบทความด้านเทคโนโลยีการศึกษาในวารสารการศึกษาคัดสรรของไทย ที่พิมพ์ระหว่างปี พ.ศ. 2535–พ.ศ. 2537,” (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาโสตทัศนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), น. 40.

¹⁹ อัจฉรา ด้านพิทักษ์, “การวิเคราะห์เนื้อหาปริญญาานิพนธ์สาขาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปีการศึกษา 2512–2545,” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2547), น. 7.

²⁰ Colorado State University, “Advantages of Content Analysis,” <<http://writing.colostate.edu/guides/research/content/com2d2.cfm>>, 23 February 2008.

6. เป็นเทคนิควิธีที่ปลอดภัย สามารถตรวจสอบข้อมูลที่ผิดพลาดได้ง่าย และนำข้อมูลเดิมมากระทำซ้ำ ๆ ได้ใหม่

7. ประหยัดค่าใช้จ่าย เวลา และสะดวกต่อการดำเนินการวิจัยเนื่องจากเป็นการศึกษาจากเอกสาร

การวิเคราะห์เนื้อหา นอกจากจะเป็นเทคนิควิธีทางการวิจัยที่นิยมใช้ศึกษาพัฒนาการของเนื้อหาในศาสตร์สาขาต่าง ๆ แล้ว ในงานทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ได้นำเทคนิควิธีการวิเคราะห์เนื้อหามาใช้เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาของทรัพยากรสารสนเทศประเภทต่าง ๆ เพื่อตรวจสอบพัฒนาการ ความเปลี่ยนแปลง และแนวโน้มของศาสตร์ทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง

พัฒนาการของวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์

วิชาบรรณารักษศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการดูแลรักษาหนังสือ หรือวรรณกรรมที่อยู่ในวัสดุบันทึกรูปแบบต่าง ๆ เช่น ดินเหนียว แผ่นหนัง กระดาษปาปิรุส หนังสือ ฯลฯ ผู้ที่ศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์จะเป็น “บรรณารักษ์” ในห้องสมุด ส่วนมากมักเป็นนักปราชญ์หรือนักบวช มีหน้าที่ดูแลรักษาหนังสือ ทำบัญชีรายการหนังสือ ภาพพจน์ของบรรณารักษ์จึงเป็นเพียงผู้ดูแลรักษาหนังสือเท่านั้น อีกทั้งพัฒนาการของวิชาชีพที่เป็นไปอย่างช้า ๆ ทำให้อาชีพบรรณารักษ์ถูกมองว่าไม่จำเป็นต้องอาศัยการอบรมหรือการศึกษาเป็นพิเศษ การเรียนรู้ด้วยการฝึกหัดงานในห้องสมุดก็เพียงพอแล้ว ต่อมาเมื่อความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้า ทำให้บทบาทของบรรณารักษ์เปลี่ยนไป ต้องใช้ความรู้ความสามารถเพื่อจัดการทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุด²¹ สถานภาพของ “บรรณารักษ์” จึงได้รับการยอมรับมากขึ้น

พัฒนาการของวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์มีมาอย่างต่อเนื่องและเป็นไปตามพัฒนาการตามยุคสมัยของแต่ละประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นประเทศแรกที่เห็นความสำคัญและความจำเป็นที่บรรณารักษ์ต้องได้รับการศึกษาที่ถูกต้องเกี่ยวกับวิธีดำเนินงานห้องสมุดให้มีประสิทธิภาพ จึงได้ตั้งโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์อย่างเป็นทางการเมื่อ ค.ศ.1887 (พ.ศ. 2430) และเผยแพร่ไปในประเทศต่าง ๆ และยังเป็น

²¹ ทศนีย์ ทองศิริ, “ประสิทธิผลของหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์ต่อการปฏิบัติงานของบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีการศึกษา 2513-2516,” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), น.14.

ต้นแบบการศึกษาทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ในอีกหลายประเทศ รวมถึงประเทศไทย ดังจะเห็นได้จากการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ของไทยในยุคแรกที่ได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิฟูลไบรท์ที่ให้การเรียนการสอนขึ้นที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดังนั้นความเจริญก้าวหน้าของวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ จึงสามารถประเมินได้จากความก้าวหน้าทางวิทยาการและความเปลี่ยนแปลงของหลักสูตรการศึกษาที่ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาต่าง ๆ โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 พัฒนาการของวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ในประเทศสหรัฐอเมริกา

การศึกษาระบบบรรณารักษศาสตร์ในประเทศสหรัฐอเมริกาอย่างเป็นทางการเกิดขึ้นในศตวรรษที่ 19 เมื่อ เมลวิลล์ ดิวอี้ (Melvil Dewey) หัวหน้าบรรณารักษ์ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย รัฐนิวยอร์ก ผู้เป็นกุญแจสำคัญในการยกระดับสถานภาพของบรรณารักษ์ โดยการเข้าร่วมกับสมาคมห้องสมุดอเมริกัน (ALA) และเป็นผู้ริเริ่มการจัดทำสิ่งพิมพ์ทางวิชาชีพ โดยใน ค.ศ. 1876 (พ.ศ. 2419) ผลิตวารสารห้องสมุดอเมริกัน (The American Library Journal) ปัจจุบันคือวารสาร Library Journal ต่อมา เมลวิลล์ ดิวอี้ ได้รับมอบหมายให้จัดตั้งโรงเรียนสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ (School of Library Economy, Columbia University) ในวันที่ 5 เดือนมกราคม ค.ศ. 1887 (พ.ศ. 2430) โดยมีวิชาการคัดเลือก การจัดทำบรรณานุกรม การบริหารงาน การซ่อมแซมหนังสือ และการจัดหมวดหมู่ เรียกได้ว่าเป็นโรงเรียนที่สอนวิชาบรรณารักษศาสตร์เป็นแห่งแรก²²

ค.ศ. 1915 (พ.ศ. 2458) มีการจัดตั้งสมาคมโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์อเมริกัน (Association of American Library School) เพื่อส่งเสริมการสอนของโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์ให้มีมาตรฐานเดียวกัน ในปีเดียวกันนี้ คาร์เนกี คอร์ปอเรชัน (Carnegie Corporation) มอบหมายให้ อัลวิน เอส. จอห์นสัน (Alvin S. Johnson) ทำการศึกษาห้องสมุดของคาร์เนกีบางแห่ง ผลของการศึกษาพบว่า ห้องสมุดเหล่านี้ให้บริการได้ไม่ดีเหตุผลเพราะบุคลากรไม่เคยได้รับการอบรมวิชาบรรณารักษศาสตร์

ค.ศ. 1919 (พ.ศ. 2462) ชาร์ลส์ ซี วิลเลียมสัน (Charles C. Williamson) ได้รับเงินสนับสนุนจากมูลนิธิคาร์เนกี ให้ทำการศึกษาคำรวจโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์ 15 แห่ง ระหว่างปี

²² Leigh Estabrook and Rae-Anne Montague, "Library and Information Science Education," *Encyclopedia of Library and Information Science*, 3 (2003):1646-1652.

ค.ศ. 1920–1921 (พ.ศ. 2463–2464) และจัดพิมพ์รายงาน “Training for Library Service” ออกเผยแพร่ใน ค.ศ. 1923 (พ.ศ. 2466) โดยมีข้อเสนอแนะต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ในการศึกษา บรรณารักษศาสตร์ ทำให้มูลนิธิคาร์เนกีจัดสรรงบประมาณเพื่อนำไปปรับปรุงและขยายการศึกษา วิชาบรรณารักษศาสตร์ในระดับต่าง ๆ

ค.ศ. 1926 (พ.ศ. 2469) มีการเปิดสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ในระดับปริญญาโท ที่มหาวิทยาลัยชิคาโก และใน ค.ศ. 1928 (พ.ศ. 2471) มหาวิทยาลัยชิคาโกได้ขยายการศึกษา จนถึงระดับปริญญาเอกโดยเน้นด้านทฤษฎีทางวิชาการ และการวิจัยเกี่ยวกับบรรณารักษศาสตร์ และหลักสูตรระดับปริญญาโทได้รับการรับรองให้มีเกณฑ์มาตรฐานในวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์ ตั้งแต่ ค.ศ. 1948 (พ.ศ. 2491) ในการประชุมของสมาคมห้องสมุดอเมริกัน นับว่าเป็นการยกระดับ วิชาบรรณารักษศาสตร์ให้ทัดเทียมกับสาขาวิชาอื่น ๆ และทำให้ผู้ที่มิอาชีพบรรณารักษ์และ นักสารสนเทศเป็นที่ยอมรับของสังคม²³ ในปีเดียวกันนี้ วัตสัน เดวิส (Watson Davis) จัดตั้ง สถาบันบริการเอกสารวิทยาศาสตร์ (Documentation Institute) เพื่อจัดเก็บและให้บริการวัสดุ ย่อส่วน และจัดทำบรรณานุกรมด้านวิทยาศาสตร์ รวมทั้งพัฒนาเทคโนโลยีทางด้านไมโคร กราฟิก²⁴

ต่อมาใน ค.ศ. 1937 (พ.ศ. 2480) มีการดำเนินการจัดตั้งสถาบันสารสนเทศแห่ง อเมริกัน (The American Documentation Institute) แสดงให้เห็นว่าประเทศสหรัฐอเมริกา ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของการดำเนินงานสารสนเทศ วัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง สถาบันสารสนเทศแห่งอเมริกันประการหนึ่ง คือ เป็นสถานที่พบปะของผู้อำนวยความสะดวกที่ อาวุโสจากห้องสมุดต่าง ๆ สถาบันสารสนเทศแห่งอเมริกัน เริ่มผลิต Journal of Documentary Reproduction ตั้งแต่ ค.ศ. 1932 (พ.ศ. 2475) ในปัจจุบันคือ Journal of the American Society for Information Science นับเป็นรากฐานของพัฒนาการวิชาสารสนเทศศาสตร์ในปัจจุบัน²⁵

²³ Ibid., p.1646-1647.

²⁴ มาลี ถ้ำสกุล, “สารสนเทศและสารสนเทศศาสตร์,” ใน เอกสารการสอนชุดวิชา สารสนเทศศาสตร์เบื้องต้น หน้าที่ 1-5, พิมพ์ครั้งที่ 2 (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2546), น.18.

²⁵ จุมพจน์ วณิชกุล, สารสนเทศเพื่อการเรียนรู้, (กรุงเทพฯ: สมาคมส่งเสริม เทคโนโลยีไทย-ญี่ปุ่น, 2549), น. 49.

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หลัง ค.ศ.1945 (พ.ศ. 2488) เริ่มมีการค้นคว้าวิจัยทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อนำผลไปพัฒนาและฟื้นฟูประเทศ เกิดการผลิตสารสนเทศมากมายหลายรูปแบบจนเกิดเป็นภาวะสารสนเทศท่วมท้น เนื่องจากประเทศต้องการใช้สารสนเทศเพื่อพัฒนาในด้านต่าง ๆ โดยใช้เทคโนโลยีเข้ามาดำเนินการ ส่งผลต่อการจัดเก็บและให้บริการสารสนเทศของสถาบันบริการสารสนเทศ ต่อมา มีบทความชื่อ “As We May Think” ของแวนเนออร์วาร์ บุช (Vannevar Bush) ตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1945 (พ.ศ. 2488) ซึ่งกล่าวถึงการใช้อุปกรณ์เมมเมกซ์ (Memex) ในการจัดเก็บและค้นคืนสารสนเทศ บทความนี้จึงเป็นแนวคิดเริ่มต้นของการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้คัดเลือก รวบรวม จัดเก็บ วิเคราะห์ ประมวลผล สร้างฐานข้อมูล และเผยแพร่สารสนเทศ²⁶

ในช่วงทศวรรษ 1950 นานาชาติให้ความสนใจในศาสตร์ทางสารสนเทศ ทำให้เริ่มมีการแพร่ขยายอย่างรวดเร็ว อีกทั้งรัฐบาลให้การสนับสนุนและส่งเสริมการจัดกิจกรรมและบริการในห้องสมุด และส่งเสริมสถาบันการศึกษาที่เปิดสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ มีการศึกษาวิจัยด้านสารสนเทศ การจัดเก็บสารสนเทศ และการสืบค้นสารสนเทศ โดยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์น รีเซิร์ฟ (Western Reserve University) เป็นมหาวิทยาลัยแรกที่เริ่มศึกษาวิจัยด้านนี้เมื่อ ค.ศ. 1955 (พ.ศ. 2498) เมื่อมีความเปลี่ยนแปลงมากขึ้น หลักสูตรการศึกษาจำเป็นต้องปรับให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงและความเจริญทางเทคโนโลยีด้วยการเพิ่มรายวิชาการเอกสารไว้ในหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์ของโรงเรียนสอนบรรณารักษศาสตร์ มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น รีเซิร์ฟ เมื่อ ค.ศ. 1958 (พ.ศ. 2501)²⁷ นอกจากนั้นในทศวรรษนี้ หอสมุดรัฐสภาอเมริกันได้สร้างระเบียบข้อมูลแบบมาร์ค (MARC–Machine Readable Cataloging) ที่เป็นมาตรฐานโครงสร้างระเบียบบรรณานุกรมสำหรับคอมพิวเตอร์ ถือได้ว่าเป็นต้นแบบมาตรฐานโครงสร้างระเบียบบรรณานุกรมที่เป็นสากล²⁸

ค.ศ. 1959 (พ.ศ. 2502) เริ่มมีการใช้คำว่า “สารสนเทศศาสตร์” (Information Science) เป็นครั้งแรกในรายวิชาคอมพิวเตอร์และสารสนเทศศาสตร์ ในหลักสูตรของคณะวิศวกรรมไฟฟ้าของมหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย สหรัฐอเมริกา (University of Pennsylvania) จากนั้น คำว่า “สารสนเทศศาสตร์” ถูกนำไปใช้กันอย่างแพร่หลาย โดยมีความหมายว่าเป็น

²⁶ มาลี ล้ำสกุล, “สารสนเทศและสารสนเทศศาสตร์,” น. 18-19.

²⁷ ชูติมา สัจจานนท์, การวิจัยกับวิชาซีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์, (กรุงเทพฯ: ชมรมผู้สอนวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย, 2546), น. 28.

²⁸ มาลี ล้ำสกุล, “สารสนเทศและสารสนเทศศาสตร์,” น. 19.

การศึกษาลักษณะของสารสนเทศ ศึกษาว่าสารสนเทศมีการถ่ายทอดหรือดำเนินการจัดการอย่างไร²⁹

ในช่วงทศวรรษ 1960 เกิดแนวคิดเรื่องการศึกษาผู้ใช้ การบริการสารสนเทศเฉพาะบุคคล การจัดทำบรรณานุกรม การจัดทำซีอาร์ไอเพื่อเป็นเครื่องมือช่วยค้นสารสนเทศ³⁰ การค้นคืนสารสนเทศโดยใช้คำศัพท์แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ ศัพท์ควบคุม และศัพท์อิสระ อันเป็นผลพวงมาจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ที่ช่วยให้ระบบการค้นคืนสารสนเทศพัฒนาอย่างรวดเร็ว นอกจากนั้นมีการพัฒนากลุ่มความร่วมมือระหว่างสถาบันบริการสารสนเทศและฐานข้อมูลขนาดใหญ่ร่วมกัน เช่น ระบบ OCLC และบริการค้นคืนสารสนเทศเชิงพาณิชย์ เช่น DIALOG รวมทั้งการจัดเก็บและค้นคืนสารสนเทศบนอินเทอร์เน็ต³¹

ค.ศ. 1960 (พ.ศ. 2503) เจสซี ซีรา (Jesse Shera) คณบดีโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์ มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น รีเสิร์ฟ มีความคิดที่จะปรับหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์ให้มีมาตรฐานเดียวกันทั้งหมด โดยให้มีวิชาหลัก 4 วิชา ได้แก่ บริการอ้างอิง การจัดทำหมวดหมู่ การจัดหาวัสดุห้องสมุด และการบริหาร และเพิ่มวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ องค์การทางห้องสมุด การสื่อสาร การวิจัย สื่อสารสนเทศ และเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยเฉพาะวิชาทางเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น วิชาการใช้เครื่องจักรกลในงานบริการห้องสมุด และวิชาการวิเคราะห์ระบบ³²

ค.ศ. 1967 (พ.ศ. 2510) หน่วยงาน OCLC (Online Computer Library Center) เริ่มใช้มาตรฐานการลงรายการแบบ MARC โดยนำมาใช้ในโครงการ BALLOTS (Bibliographic Automation of Large Library Operations Using a Time-Sharing System) ของมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด (Stanford University) และโครงการ NELINET (New England Library Information Network) ทั้งสองโครงการเป็นโครงการจัดการข้อมูลแบบมาตรฐานขนาดใหญ่ ห้องสมุดทุกแห่งที่เข้าร่วมโครงการจะใช้มาตรฐานการลงรายการแบบเดียวกัน ทำให้เกิดเป็นเครือข่ายความร่วมมือระหว่างห้องสมุด³³

²⁹ แม้นมาส ขวลิต, "สารนิเทศและสารนิเทศศาสตร์," ใน เอกสารการสอนชุดวิชาสารนิเทศศาสตร์เบื้องต้น หน่วยที่ 1-7, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2532), น. 34.

³⁰ Bruce A. Shuman, Foundation and Issues in Library and Information Science, (Englewood: Libraries Unlimited, 1992), p.18-19.

³¹ แม้นมาส ขวลิต, "สารนิเทศและสารนิเทศศาสตร์,"

³² World Encyclopedia of Library and Information Service, 3rd ed, (Chicago: American Library Association, 1993), p. 487-488.

ค.ศ. 1977 (พ.ศ. 2520) สมาคมห้องสมุดอเมริกันประกาศรับรองโปรแกรมหลักสูตรวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์มากกว่า 70 หลักสูตรทั้งในประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศแคนาดา หลังจากค.ศ. 1978 (พ.ศ. 2521) เป็นต้นมา การเจริญเติบโตของการศึกษาระบบบรรณารักษศาสตร์กลับเริ่มมีปริมาณลดลง หลายหลักสูตรถูกปิดเนื่องจากคุณภาพการผลิตบุคลากร การจ้างงาน รวมทั้งค่าใช้จ่ายในการศึกษา ในขณะที่ห้องสมุดมีการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาใช้ในการดำเนินงานของห้องสมุด โรงเรียนบรรณารักษศาสตร์จึงเริ่มเปิดสอนวิชาที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ถูกนำไปใช้ในงานห้องสมุด และได้รับความสนใจจากบุคลากรทั้งในวิชาชีพและนอกวิชาชีพเข้ามาศึกษาเกี่ยวกับการจัดการ การค้นคืนสารสนเทศ ทำให้การศึกษาระบบบรรณารักษศาสตร์มีบทบาทและได้รับความสนใจอีกครั้ง มีความตื่นตัวและปรับปรุงหลักสูตรโดยเพิ่มวิชาทางด้านสารสนเทศศาสตร์เข้ากับหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์ที่เปิดสอนเดิม โดยใช้ชื่อหลักสูตรว่า บรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ บรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ สารนิเทศศาสตร์ สารสนเทศศาสตร์ หรือสารสนเทศศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยซีราคิวส์ (Syracuse University) เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกที่เปลี่ยนชื่อเป็น โรงเรียนสารสนเทศศึกษา (The School of Information Studies)³⁴

ดังนั้นในช่วงทศวรรษ 1960 และ 1970 ที่มีความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เกิดขึ้น ส่งผลกระทบต่อการดำเนินงานของห้องสมุด เช่น งานจัดหา งานจัดหมวดหมู่และทำรายการ งานยืม-คืน รวมทั้งการจัดทำเครื่องมือช่วยค้น เช่น การจัดทำสาระสังเขปและดรรชนี และส่งผลเชื่อมโยงไปสู่การศึกษาระบบบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ด้วย เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ที่พัฒนาขึ้น โดยเฉพาะไมโครคอมพิวเตอร์ และเครื่องมือการสื่อสารออนไลน์ สร้างโอกาสใหม่ ๆ ในวงวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ ทำให้มีเครื่องมืออุปกรณ์ทันสมัยในการปฏิบัติงานมากขึ้น และเมื่อเทคโนโลยีโทรคมนาคมพัฒนามากขึ้นใน ค.ศ. 1980 ทำให้เกิด

³³ จุฑาทิพย์ จันทร์ลูน, “โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับศูนย์บริการสารสนเทศ : บทที่ 1 ประวัติและพัฒนากิจการของห้องสมุดอัตโนมัติ,” <<http://jutatipc.files.wordpress.com/2007/08/lesson-1-history-and-development-of-library-automation-system.pdf>>, 26 มีนาคม 2551.

³⁴ Leigh Estabrook, and Rae-Anne Montague, “Library and Information Science Education,” p. 1646-1652.

เครือข่ายอินเทอร์เน็ต (เปลี่ยนชื่อมาจากอาร์พานีตที่เกิดขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1960)³⁵ ประยุกต์เข้ากับอาชีพต่าง ๆ รวมถึงห้องสมุดที่ใช้ประโยชน์จากอินเทอร์เน็ตในการจัดบริการให้แก่ผู้ใช้

ค.ศ. 1990 (พ.ศ. 2533) มีการทดลองและพัฒนาระบบที่เรียกว่า เวิลด์ไวด์เว็บ (World Wide Web) ด้วยการเผยแพร่แฟ้มข้อมูลไฮเปอร์เท็กซ์ และเชื่อมโยงการทำงานของคอมพิวเตอร์บนเว็บโดยไฮเปอร์ลิงก์ (Hyperlink) เป็นการเชื่อมโยงสารสนเทศต่าง ๆ ที่อยู่บนคอมพิวเตอร์ในเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ทำให้เกิดการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายทั่วโลกที่ทุกคนสามารถค้นหาสารสนเทศได้ทุกรูปแบบ³⁶ เมื่อสารสนเทศเกิดขึ้นมากมายและมีหลากหลายรูปแบบทั้งภาพ และเสียงในเวิลด์ไวด์เว็บ ทำให้การค้นหาข้อมูลที่ต้องการเป็นไปได้ยาก เนื่องจากไม่มีโครงสร้างมาตรฐานสำหรับสืบค้นที่ระบุขอบเขตข้อมูล ดังนั้นจึงเกิดแนวคิดในการระบุขอบเขตให้ข้อมูลในเวิลด์ไวด์เว็บ ทำให้เกิด เมทาตาทา (Metadata) ซึ่งพบศัพท์คำนี้ครั้งแรกในหนังสือ NASA's Dictionary Interchange Format Manual ตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1988 (พ.ศ. 2531) โดยมีแนวคิดคล้ายการลงรายการทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุดที่เรียกว่า MARC³⁷

จากความเปลี่ยนแปลงในช่วงทศวรรษ 1970 ถึง 1980 วิชาสารสนเทศเริ่มปรากฏชัดเจนขึ้นทำให้มีการถกเถียงกันอย่างมากเกี่ยวกับความชัดเจนของแนวโน้มหลักสูตรการศึกษาดังนั้นใน ค.ศ. 1992 (พ.ศ. 2535) คณะกรรมการสมาคมห้องสมุดอเมริกันจึงจัดทำมาตรฐานรับรองวิทยฐานะของสมาคมห้องสมุดอเมริกัน โดยอธิบายลักษณะสำคัญของวิชาในหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ไว้ว่า

การศึกษามรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ เป็นศาสตร์เกี่ยวกับการบันทึกสารสนเทศและความรู้ บริการ และเทคโนโลยีสารสนเทศ ความรู้เหล่านี้จะช่วยในการจัดการและการใช้สารสนเทศ โดยวิชาหลักของบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์เกี่ยวข้องกับเรื่องต่าง ๆ ได้แก่ การสร้าง การสื่อสาร การระบุชี้ การคัดเลือก การจัดหา การจัดหาหมวดหมู่และการพรรณนา การจัดเก็บและการค้นคืน การอนุรักษ์ การวิเคราะห์ การตีความ การประเมิน การสังเคราะห์

³⁵ “ประวัติของอินเทอร์เน็ต,” <<http://pioneer.netserv.chula.ac.th/~vapisit/history.html>>, 17 มีนาคม 2551

³⁶ มาลี ล้ำสกุล, “สารสนเทศและสารสนเทศศาสตร์,” น. 19.

³⁷ บุญเลิศ อรุณพิบูลย์, สุภาพร ชัยธัมมะปกรณ, และ จูติมา ธรรมบำรุง, “เริ่มต้นกับเมทาตาทา,” <http://www.stks.or.th/web/index2.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=122&Itemid=31>, 17 มีนาคม 2551.

การเผยแพร่ และการจัดการ³⁸

ค.ศ. 1995 (พ.ศ. 2538) คณะทำงานโครงการริเริ่มดับลินคอร์เมตาดาตา (Dublin Core Metadata) จัดการประชุมครั้งแรกเพื่อกำหนดมาตรฐานสำหรับการจัดเก็บและพรรณนาสารสนเทศจากเว็บไซต์³⁹ เพื่อให้ใช้เป็นมาตรฐานในการพรรณนารายละเอียดของสารสนเทศในเว็บไซต์

ค.ศ. 2000 (พ.ศ. 2543) สหพันธ์สากลระหว่างชาติของสมาคมห้องสมุดและสถาบันได้กำหนดแนวทางการศึกษาวิชาสารสนเทศศาสตร์ 10 ประการ⁴⁰ ดังนี้

1. สภาพแวดล้อมของสารสนเทศ นโยบายสารสนเทศและจริยธรรม ประวัติสารสนเทศศาสตร์
2. การพัฒนาของสารสนเทศ การสื่อสารและการใช้สารสนเทศ
3. การประเมินความต้องการใช้สารสนเทศ และการออกแบบบริการตามความต้องการ
4. กระบวนการถ่ายโอนสารสนเทศ
5. การจัดโครงสร้าง การค้นคืนสารสนเทศ การอนุรักษ์สารสนเทศ
6. การวิจัย การวิเคราะห์สารสนเทศ
7. การประยุกต์สารสนเทศ และเทคโนโลยีการสื่อสารในงานห้องสมุด
8. การจัดการทรัพยากรสารสนเทศ และการจัดการความรู้
9. การดำเนินงานหน่วยบริการสารสนเทศ
10. การประเมินเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพของสารสนเทศ

³⁸ American Library Association, "Standards for Accreditation of Master's Programs in Library and Information Studies 1992," <<http://www.ala.org/ala/accreditation/accredstandards/standards.cfm>>, 12 April 2008.

³⁹ ศรีสุภา นาคธน, "เมตาดาตา," <<http://library.tru.ac.th/ebook/srisupa/004/17chap13.pdf>>, 18 มีนาคม 2551.

⁴⁰ International Federation of Library Associations and Institutions, "Guidelines for Professional Library/Information Educational Programs - 2000," <<http://www.ifla.org/VII/s23/bulletin/guidelines.htm>>, 11 April 2008.

ปัจจุบันหลักสูตรการศึกษาระดับปริญญาตรีและปริญญาโททางด้านบรรณารักษศาสตร์และสารบรรณศาสตร์ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ มีการผสมผสานวิชาด้านบรรณารักษศาสตร์และด้านสารบรรณศาสตร์ตามที่สหพันธ์สากลระหว่างชาติของสมาคมห้องสมุดและสถาบันได้กำหนดแนวทางการศึกษาไว้ เช่น หลักสูตรวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารบรรณศาสตร์ของมหาวิทยาลัยอิลลินอยส์ เออร์บานา-แชมเปญ (University of Illinois at Urbana-Champaign) กำหนดกลุ่มวิชาทั้งหมด 7 กลุ่ม โดยเป็นกลุ่มที่มีเนื้อหาด้านสารบรรณศาสตร์โดยตรง 3 กลุ่ม⁴¹ ได้แก่ กลุ่มที่ 1 โครงสร้างองค์กรสารบรรณศาสตร์ เช่น วิชาโครงสร้างเว็บและสถาปัตยกรรมสารบรรณศาสตร์ วิชาการจัดการสืบค้นที่กลุ่มที่ 2 ทรัพยากรสารบรรณศาสตร์ การใช้และผู้ใช้ เช่น วิชาการใช้ และผู้ใช้สารบรรณศาสตร์ วิชาการระบบการค้นสารบรรณศาสตร์ออนไลน์ วิชาการเป็นที่ปรึกษาทางสารบรรณศาสตร์ และกลุ่มที่ 3 ระบบสารบรรณศาสตร์ เช่น วิชาห้องสมุดดิจิทัล : การวิจัยและวิธีปฏิบัติ วิชาการวิเคราะห์และการจัดการระบบ เป็นต้น

หลักสูตรการศึกษาระดับปริญญาตรีและปริญญาโททางด้านบรรณารักษศาสตร์และสารบรรณศาสตร์ของประเทศสหรัฐอเมริกาปรับเปลี่ยนไปตามพัฒนาการของเทคโนโลยีสารบรรณศาสตร์ เห็นได้จากมีรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมสารบรรณศาสตร์ ระบบสารบรรณศาสตร์และเครือข่าย การจัดการระบบ การจัดการสืบค้นที่ แสดงให้เห็นว่ามีการปรับตัวไปทางอุตสาหกรรมสารบรรณศาสตร์ ที่มีการผลิตและถ่ายทอดสารบรรณศาสตร์อย่างรวดเร็ว โดยมีรูปแบบพื้นฐาน 5 ประเภท คือ เสียง สิ่งพิมพ์ ภาพ สื่อเสียงสื่อภาพ ข้อมูล และสารบรรณศาสตร์แต่ละรูปแบบมีองค์ประกอบที่สำคัญ 5 ประการ ได้แก่ การสร้างและการรวบรวมเนื้อหา อุปกรณ์สำหรับนำเสนอเนื้อหา อุปกรณ์สำหรับจัดเก็บสารบรรณศาสตร์ กระบวนการสารบรรณศาสตร์ และการเผยแพร่สารบรรณศาสตร์⁴²

อุตสาหกรรมสารบรรณศาสตร์เป็นประเด็นหนึ่งที่ทำให้เกิดการแข่งขันในการทำธุรกิจมีการนำกลยุทธ์และการทำการตลาดมาใช้ในการจัดการสารบรรณศาสตร์ให้เกิดคุณค่า เพื่อเป็นจุดขายให้ผู้บริโภค ดังนั้นการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาระดับปริญญาตรีและปริญญาโททางด้านบรรณารักษศาสตร์และสารบรรณศาสตร์ต้องปรับเปลี่ยนการศึกษาจากการจัดการสารบรรณศาสตร์ เป็นการศึกษา หรือจัดการอุตสาหกรรมสารบรรณศาสตร์ ซึ่งเน้นการสอนวิชาสารบรรณศาสตร์เชิงพาณิชย์ และพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์เพิ่มมากขึ้นเพื่อ

⁴¹ University of Illinois at Urbana-Champaign, The Graduate School of Library and Information Science, "Master of Science Curriculum," <<http://www.lis.uiuc.edu/programs/ms/curriculum.html>>, 12 April 2008.

⁴² International Engineering Consortium, "New Information Industry," <http://www.iec.org/online/tutorials/new_info/topic13.html>, 24 January 2008.

พัฒนาบรรณารักษะให้มีความสามารถในการจัดการและการตลาด รวมถึงการบริการสารสนเทศเชิงพาณิชย์ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการที่ต้องการสารสนเทศในรูปแบบที่มีความหลากหลาย

2.2 พัฒนาการของวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ในประเทศไทย

วิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ของประเทศไทยเริ่มพัฒนามาจากห้องสมุด โดยพบว่าประเทศไทยมีห้องสมุดมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย จากหลักฐานที่ปรากฏพบว่าพระบรมมหาราชวังราชธานีไททรงรวบรวมหนังสือที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาไว้เป็นจำนวนมาก และทรงศึกษาพระไตรปิฎกจากหนังสือที่ทรงรวบรวมจนแตกฉาน อาจจัดเก็บหนังสือเหล่านี้ไว้ในหอพระไตรปิฎกในวัดวาอารามต่าง ๆ⁴³

สมัยกรุงศรีอยุธยา ปรากฏหลักฐานว่ามีห้องสมุดเกิดขึ้นแล้ว คือ หอหลวง เพื่อเป็นสถานที่จัดเก็บตำราและตัวบทกฎหมายที่ประกาศใช้ในสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่หอหลวงถูกเผาทำลายเมื่อครั้งเสียกรุงใน พ.ศ. 2310⁴⁴ หนังสือต่าง ๆ เสียหายไปมาก สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงโปรดให้สร้างหอพระไตรปิฎกขึ้น ในพระราชวังเพื่อเก็บรักษาพระไตรปิฎกที่คัดลอกขึ้นและโปรดให้เสาะหาหนังสือ ตำรา วรรณกรรมที่ยังหลงเหลือมารวบรวมไว้⁴⁵

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดเกล้าฯ ให้สร้างหอพระมณเฑียรธรรมขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2326 ในบริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อเก็บพระไตรปิฎกกับหนังสือด้านพุทธศาสนาให้เป็นประโยชน์ในการศึกษาเล่าเรียนของพระสงฆ์ พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ โปรดเกล้าฯ ให้มีการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และโปรดให้เลือกสรรตำราต่าง ๆ มาตรวจแก้ไขเพื่อจารึกบนแผ่นศิลาประดับไว้ในบริเวณวัด โดยมีวิชาแขนงต่าง ๆ 8 หมวด คือ หมวดประวัติศาสตร์ หมวดพุทธ

⁴³ สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์, “วิวัฒนาการของห้องสมุดในประเทศไทย,” ใน รวมบทความทางบรรณารักษศาสตร์, (กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), น. 96-107.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁵ วรพจน์ วีระผลิน, “วิวัฒนาการห้องสมุดไทย,” วารสารห้องสมุด 34, 1 (มกราคม-มีนาคม 2533):27-44.

ศาสนา หมอวดวรรณคดี หมอวดตำรา หมอวดสุภาวดี หมอวดประเพณี หมอวดทำเนียบ และ หมอวดพลาณามัย เพื่อให้เป็นศูนย์กลางทางการศึกษาของประชาชน นับได้ว่าวัดพระเชตุพน-วิมลมังคลารามเป็นห้องสมุดประชาชนแห่งแรกของประเทศไทย⁴⁶

พ.ศ. 2424 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเป็นองค์ประธานสร้าง หอพระสมุดวชิรญาณ ร่วมกับพระราชโอรส พระราชธิดา และพระราชนัดดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ รวม 58 พระองค์ เพื่อเฉลิมพระเกียรติยศถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ

พ.ศ. 2443 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงจัดตั้งห้องสมุดอีกแห่ง ขึ้นที่วัดเบญจมบพิตรสถิตมหาสีมาราม โดยพระราชทานนามว่า หอพุทธศาสนสังคหะ เพื่อให้เป็น สถานที่รวบรวมหนังสือพระพุทธศาสนา

พ.ศ. 2448 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ มีพระราชประสงค์ให้ขยายการ ดำเนินงานหอพระสมุดวชิรญาณ เพื่อให้ประชาชนได้ใช้เป็นสถานที่ศึกษาหาความรู้ จึงมีพระบรม ราชโองการจัดตั้งหอพระสมุดวชิรญาณให้เป็น หอพระสมุดสำหรับพระนคร โดยทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้รวมหอพระมณเฑียรธรรม หอพระสมุดวชิรญาณ และหอพุทธศาสนสังคหะ เข้าด้วยกัน และกำหนดที่ตั้ง ณ ตึกหอพระสมุดวชิรญาณ หน้าประตูพิมานไชยศรี หอพระสมุด แห่งนี้ได้รับงบประมาณจากรัฐบาลในการดำเนินงาน ต่อมาได้รับการยกฐานะให้เป็นหอสมุด แห่งชาติ เมื่อ พ.ศ. 2476⁴⁷

กิจการห้องสมุดประเภทอื่น ๆ เริ่มพัฒนาและมีการจัดตั้งห้องสมุดสำคัญหลายแห่ง ได้แก่ ห้องสมุดนิลสัน เหยยส์ เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2465⁴⁸ เป็นห้องสมุดที่ผู้ใช้ต้องเสียค่า บำรุง ห้องสมุดกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ ห้องสมุดเฉพาะแห่งแรกของประเทศไทย ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2530⁴⁹ ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น ห้องสมุดศูนย์วัสดุการศึกษา ปัจจุบันคือ ห้องสมุดสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา⁵⁰ ห้องสมุดโรงเรียน ไม่มีหลักฐานปรากฏชัดเจนว่า มีการจัดตั้งเมื่อใด แต่พบว่า เมื่อ พ.ศ. 2436 โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยย้ายมาตั้งบริเวณถนน ตริเพชร และพบว่า มีห้องสมุดโรงเรียนปรากฏอยู่แล้ว⁵¹

⁴⁶ ชูติมา สัจจามันท์, การวิจัยกับวิชาชีพรณารักษศาสตร์และสาสนเทศศาสตร์, น. 22.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁸ วรพจน์ วีระผลิน, "วิวัฒนาการห้องสมุดไทย," น. 39-40.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน.

กิจการห้องสมุดเริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ มีพัฒนาการอย่างช้า ๆ ตลอดระยะเวลาลักษณะการดำเนินงานห้องสมุดขึ้นอยู่กับผู้ปฏิบัติงานที่มีหน้าที่เฝ้าและจัดเก็บหนังสือ ไม่มีบทบาทและไม่มีความจำเป็นต้องได้รับการศึกษาวิชาเฉพาะทางเกี่ยวกับการจัดการห้องสมุด ต่อมาคณะกรรมการกำหนดนโยบายและบริหารงานหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ตระหนักว่างานของหอพระสมุดจำเป็นต้องมีผู้ปฏิบัติงานที่มีความรู้ในด้านบรรณารักษศาสตร์ จึงส่งนายเทพ จูฑานนท์ เจ้าหน้าที่ของหอพระสมุด และหม่อมเจ้าศุภรพรรณดิศ ดิศกุล ไปศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ที่ประเทศฝรั่งเศส⁵²

พ.ศ. 2498 ประเทศไทยมีการเปิดสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์อย่างเป็นทางการในเดือนกันยายน เริ่มขึ้นครั้งแรกที่ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับความร่วมมือจากมูลนิธิฟูแล้บรท์ที่จัดส่งศาสตราจารย์ชาวอเมริกันมาสอนวิชาจัดห้องสมุด คือ แฟรนเซส แลนเดอร์ สเปน (Frances Lander Spain) พ.ศ. 2494–2495 รุท เฮช. ร็อควูด (Ruth H. Rockwood) พ.ศ. 2495–2496 แนนซี เจน เดย์ (Nancy Jane Day) พ.ศ. 2496–2497 อาร์โนลด์ ไทรเทียร์ (Arnold Trotier) พ.ศ. 2497–2498 และอลิส โลห์เรอร์ (Alice Lohrer) พ.ศ. 2498–2499⁵³ ระยะเวลาแรกจัดสอนเฉพาะวิชาพื้นฐานของห้องสมุด 6 วิชา คือ วิชาจัดห้องสมุดเบื้องต้น การทำบัตร รายการและการจัดหมู่หนังสือ บริการตอบคำถาม การเลือกซื้อวัสดุในห้องสมุด การทำบัตรรายการและการจัดหมู่หนังสือในขั้นสูง และการบริหารห้องสมุด

ตั้งแต่ พ.ศ. 2507 เป็นต้นมา พบว่ามหาวิทยาลัยหลาย ๆ แห่งเริ่มเปิดสอนหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์ เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ. 2507) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (พ.ศ. 2508) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (พ.ศ. 2511) ฯลฯ

⁵⁰ “ห้องสมุดสำนักวิชาการและมาตรฐานศึกษาสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ,” <<http://academic.obec.go.th/library/page2.htm>>, 6 พฤษภาคม 2551.

⁵¹ วรพจน์ วีระผลิน, “วิวัฒนาการห้องสมุดไทย,”

⁵² แม้นมาศ ขวลิต, ประวัติหอสมุดแห่งชาติ, (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2509), น. 48-49.

⁵³ ชูติมา สัจจามันท์, พัฒนาการของการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ ระดับบัณฑิตศึกษาในประเทศไทย, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมวิราช, 2541), น. 20.

ประมาณ พ.ศ. 2515⁵⁴ เป็นต้นมา วงการห้องสมุดในประเทศไทยเข้าร่วมโครงการสารนิเทศระหว่างชาติ มีมาตรฐานใหม่ ๆ เข้ามาใช้ในการปฏิบัติงาน เช่น เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ และเลขมาตรฐานสากลประจำวารสาร การใช้หลักเกณฑ์ของแองโกลอเมริกันในการลงรายการ จนกระทั่ง พ.ศ. 2517⁵⁵ มีการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์เข้ามาจัดทำบรรณานุกรมแห่งชาติและมีการจัดทำระบบศูนย์ข้อมูลวารสารแห่งชาติ เมื่อพ.ศ. 2518 และในปีเดียวกันนี้ห้องสมุดสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย (AIT) ได้จัดทำสหรายการวารสารของห้องสมุดมหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2523 หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นำโปรแกรม CDS/ISIS มาใช้รวบรวมรายชื่อวารสารในประเทศไทยด้วยคอมพิวเตอร์ (Union List of Serial in Thailand)⁵⁶ และในปีเดียวกันนี้ กลุ่มผู้สอนและผู้ประกอบวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์ร่วมกันจัดสัมมนาเพื่อหาแนวทางการผลิตบัณฑิตให้เหมาะสมกับตลาดงานที่เริ่มมีการปรับเปลี่ยนไปในทางเทคโนโลยีมากขึ้น โดยมหาวิทยาลัยที่เปิดสอนบรรณารักษศาสตร์พยายามที่จะปรับหลักสูตรการศึกษา โดยเพิ่มวิชาด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีเข้าไปในหลักสูตร⁵⁷

พ.ศ. 2527 คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติให้ประเทศไทยมีนโยบายในการพัฒนาอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์ ตามที่กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและการพลังงานเสนอมา โดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการระดับชาติ จากหน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ มหาวิทยาลัย และภาคเอกชน ในปีเดียวกันนี้ กระทรวงศึกษาธิการกำหนดนโยบายให้มีหลักสูตรคอมพิวเตอร์ในโรงเรียนอาชีวศึกษา และจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อเขียนตำราที่จะใช้สอนในหลักสูตร ต่อมาสถาบันการศึกษาระดับอื่น ๆ

⁵⁴ อุมาวดี โกศล และ สุนทร แก้วลาย, “การศึกษาทางบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์เส้นทางสู่ความเปลี่ยนแปลงในประเทศไทย,” วารสารห้องสมุด 35, 4 (ตุลาคม – ธันวาคม, 2534):23-46

⁵⁵ แม้นมาศ ขวลิขิต, “การก้าวเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ของห้องสมุด,” น. 2.

⁵⁶ สุปริญา ลุสิตานนท์, “ห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์กับเทคโนโลยีห้องสมุด,” วารสารบรรณศาสตร์ 13, 1 (มกราคม 2536):22-42.

⁵⁷ พิมลพรรณ เรพเพอร์, “ทิศทางการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ในอนาคต,” วารสารรวมคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์ 12, 1 (กันยายน 2531):104

จึงได้รับการอนุมัติให้จัดสอนวิชาคอมพิวเตอร์ทั้งระดับมัธยมศึกษา และอุดมศึกษา⁵⁸

พ.ศ. 2528 หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใช้โปรแกรม CDS/ISIS บันทึกข้อมูลจากบัตรทะเบียนเพื่อทำบัตรรายการ เพื่อเตรียมความพร้อมในการพัฒนาระบบห้องสมุดอัตโนมัติ⁵⁹ นอกจากนั้นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีบริการสืบค้นข้อมูลออนไลน์จาก DIALOG เป็นครั้งแรก⁶⁰ ปีเดียวกันนี้ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้รับการอนุมัติให้จัดทำหลักสูตรระดับปริญญาโท คือ หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ เริ่มเปิดสอนในระดับปริญญาโท เมื่อพ.ศ. 2529⁶¹

พ.ศ. 2529 สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย (AIT) ร่วมกันสร้างเครือข่ายคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรม UUCP (Unix to Unix Copy) และทดลองหมุนโทรศัพท์ไปยังศูนย์บริการของการสื่อสารแห่งประเทศไทย ทำการรับส่งอีเมลกับมหาวิทยาลัยโตเกียว (University of Tokyo) และมหาวิทยาลัยเมลเบิร์น (Melbourne University) โดยใช้โปรแกรม UUCP ตลอดจนส่งอีเมลไปยังบริษัท UUNET ที่เวอร์จิเนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา⁶² นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย

สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ จัดการประชุมใหญ่สามัญประจำปี 2529 ในหัวข้อมาตรฐานเพื่อพัฒนาบริการห้องสมุด โดยกำหนดให้คงวิชาพื้นฐานของวิชาบรรณารักษศาสตร์ไว้ได้แก่ หมวดวิชาการจัดหา การจัดหมู่และทำบัตรรายการ การบริการ การบริหาร และห้องสมุดกับ

⁵⁸ ศรีศักดิ์ จามรมาน และ กนกวรรณ ว่องวัฒนะสิน, “เทคโนโลยีสารสนเทศในประเทศไทย,” ใน เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการประจำปีของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ เรื่อง ห้องสมุดในกระแสแห่งการปรับเปลี่ยน วันที่ 27-29 พฤศจิกายน 2541 ณ หอประชุมโรงเรียนสตรีวิทยา ถนนราชดำเนินกลาง กรุงเทพมหานคร, (กรุงเทพฯ: สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ, 2541), น. 13

⁵⁹ นำทิพย์ วิภาวิน, e-library ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์, น. 18-19.

⁶⁰ ศุภลักษณ์ จันทารักษ์ศรี, “งาน IT กับสถาบันวิทยบริการ,” ใน สถาบันวิทยบริการ 2546 : บริหารเพื่อความเป็นเลิศ, (กรุงเทพฯ: สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), น. 163.

⁶¹ ชูติมา สัจจามันท์, พัฒนาการของการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ ระดับบัณฑิตศึกษาในประเทศไทย, น. 34.

⁶² มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, “อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย,” <http://www.nrru.ac.th/learning/science/sc_006/01/page1.htm>, 18 มีนาคม 2551.

สังคม แต่นำวิชาด้านสารสนเทศศาสตร์มาผสมผสาน เน้นการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาจัดการสารสนเทศเพื่อบริการผู้ใช้งานมากขึ้น วิชาที่เพิ่มเติมเป็นรายวิชาเกี่ยวกับหลักการและระบบวิธีการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ในห้องสมุดและศูนย์บริการสารสนเทศ⁶³ เช่น วิชาเทคโนโลยีในห้องสมุด วิชาสารสนเทศศาสตร์เบื้องต้น วิชาการใช้เครื่องจักรกลในห้องสมุด เป็นต้น⁶⁴

พ.ศ. 2530–2531 ห้องสมุดหลายแห่งโดยเฉพาะห้องสมุดมหาวิทยาลัย จัดทำฐานข้อมูลบรรณานุกรมโดยใช้ไมโครคอมพิวเตอร์และใช้โปรแกรม Micro CDS/ISIS และพบว่ามีการจัดทำฐานข้อมูลต่าง ๆ เช่น ฐานข้อมูลสหราชอาณาจักรวารสาร ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ หรืองานวิจัย⁶⁵

พ.ศ. 2531 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับประเทศออสเตรเลีย ร่วมมือกันพัฒนาเครือข่ายคอมพิวเตอร์ไทยขึ้นโดยมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย ทำหน้าที่เป็นประตูเชื่อมในประเทศกับเซิร์ฟเวอร์ของมหาวิทยาลัยเมลเบิร์น (Melbourne University) ซึ่งประสบผลสำเร็จ จากนั้นจึงมีการพัฒนาเรื่อยมา⁶⁶ ด้านสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้รับความช่วยเหลือจากโครงการ IDP (International Development Program of Australian Universities and Colleges) ที่ใช้ฐานข้อมูลทางบรรณานุกรม CD-ROM ชื่อว่า Bibliofile เพื่อช่วยในการสืบค้นข้อมูลแล้วแปลงข้อมูลเข้าสู่ฐานข้อมูลของห้องสมุด ส่วนทบวงมหาวิทยาลัยมีโครงการพัฒนาโครงสร้างระเบียบซึ่งเรียกว่า UNIVMARC (University MARC) โดยมีหลักโครงสร้างพื้นฐานคล้ายกับ USMARC ของประเทศสหรัฐอเมริกา และ AUSMARC ของประเทศออสเตรเลีย และได้รับการนำไปใช้ในห้องสมุดหลายแห่ง ต่อมาศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ – เนคเทค (National Electronics and Computer Technology Center–NECTEC) ร่วมมือกับกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม สนับสนุนให้ห้องสมุดสร้างฐานข้อมูลบรรณานุกรมด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยเนคเทคจะสร้างเครือข่ายคอมพิวเตอร์เพื่อ

⁶³ อุมาวดี โกศล และ สุนทร แก้วลาย, “การศึกษาทางบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์เส้นทางสู่การเปลี่ยนแปลงในประเทศไทย,” น. 23-46.

⁶⁴ Joy Nandhivajrin, “Thailand, Libraries and Librarianship in,” *Encyclopedia of Library and Information Science*, 43 (1988):286.

⁶⁵ นำทิพย์ วิภาวิน, *e-library ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์*, น. 18.

⁶⁶ สิริพันธ์ ปาลศรี, ฮิวเตอร์, สตีเวน จี, และ เวนเซล, ซิด้า, *ประวัติอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย*, <<http://www.nsrc.org/case-studies/thailand/thai/TH-history-thai.pdf>>, 18 เมษายน 2550.

เชื่อมโยงฐานข้อมูลที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยต่าง ๆ จัดทำขึ้นเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและใช้สารสนเทศร่วมกัน⁶⁷

ในปีเดียวกันมีความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของการศึกษาระบบบรรณารักษศาสตร์ ได้แก่ ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ปรับปรุงหลักสูตรระดับปริญญาโทและเปลี่ยนชื่อหลักสูตรจากบรรณารักษศาสตร์ เป็น บรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ เพื่อให้สอดคล้องกับความก้าวหน้าทางวิทยาการ⁶⁸ เช่นเดียวกับ ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้รับการอนุมัติจากทบวงมหาวิทยาลัย ให้เปลี่ยนชื่อภาควิชาจาก บรรณารักษศาสตร์ เป็นภาควิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ เมื่อพ.ศ. 2531⁶⁹

พ.ศ. 2533 โครงการ IDP ได้จัดซื้อและติดตั้งโปรแกรมระบบห้องสมุดอัตโนมัติ ให้กับ สำนักหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้แก่ ระบบยูริกา (URICA) ซึ่งทำงานกับระบบการจัดหมวดหมู่และระบบสืบค้นข้อมูล เป็นระบบห้องสมุดอัตโนมัติระบบแรกที่นำมาใช้ในประเทศไทย แต่ใช้กับข้อมูลภาษาอังกฤษเท่านั้น⁷⁰ จากนั้นห้องสมุดหลายแห่งจึงเริ่มนำระบบห้องสมุดอัตโนมัติมาใช้ เช่น ระบบไดนิกซ์ (DYNIX) ระบบทีนลิป (TINLIB) ระบบอินโนแพค (INNOPAC) เป็นต้น ห้องสมุดมหาวิทยาลัยถือได้ว่าเป็นกลุ่มแรกที่เริ่มก้าวเข้าสู่ระบบห้องสมุดอัตโนมัติ ด้านหอสมุดแห่งชาติได้เริ่มนำมาตรฐานโครงสร้างระเบียบการบันทึกข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ของหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน (USMARC) มาปรับปรุงและพัฒนาเป็น THAIMARC รวมทั้งได้รับการอนุมัติให้จัดซื้อเครื่องคอมพิวเตอร์ขนาดใหญ่เพื่อประมวลผลและใช้สร้างฐานข้อมูลในระบบสารนิเทศแห่งชาติ⁷¹

⁶⁷ น้ำทิพย์ วิภาวิน, e-library ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์,

⁶⁸ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, “50 ปี ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,” <http://www.arts.chula.ac.th/~libsci/department_1_3.htm>, 29 มีนาคม 2551.

⁶⁹ ชูติมา สัจจานนท์, การวิจัยกับวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์, น. 39.

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน.

⁷¹ แม้นมาศ ขวลิขิต, “วิวัฒนาการของวิชาชีพสารนิเทศศาสตร์,” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพสารนิเทศศาสตร์ หน่วยที่ 1-8, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช, 2542), น.105.

พ.ศ. 2534 มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้รับการอนุมัติจากทบวงมหาวิทยาลัยให้เปิดหลักสูตรระดับปริญญาโทสาขาบรรณารักษศาสตร์ เปิดสอนรุ่นแรกใน พ.ศ. 2535 และเปลี่ยนชื่อหลักสูตรเป็นบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์⁷² หลังจากนั้นมหาวิทยาลัยที่สอนวิชาบรรณารักษศาสตร์เริ่มมีการปรับเปลี่ยนหลักสูตรและเปลี่ยนชื่อปริญญาเป็น บรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ บรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ สารสนเทศศาสตร์ สารสนเทศศึกษา พร้อมกับเพิ่มวิชาสารสนเทศศาสตร์ที่ครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ การสื่อสารภาษาศาสตร์ คณิตศาสตร์ การบริหาร จิตวิทยา⁷³ ผนวกเข้ากับวิชาบรรณารักษศาสตร์เดิม เพื่อให้หลักสูตรมีความทันสมัยสอดคล้องกับลักษณะการดำเนินงานในห้องสมุด ที่นำเทคโนโลยีมาปรับใช้ในการบริหาร และการบริการของห้องสมุด

พ.ศ. 2538 การสื่อสารแห่งประเทศไทยอนุญาตให้เปิดบริการอินเทอร์เน็ตเชิงพาณิชย์ โดยคณะรัฐมนตรีได้อนุมัติให้ก่อตั้งบริษัทอินเทอร์เน็ตประเทศไทย จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทถือหุ้นระหว่าง การสื่อสารแห่งประเทศไทย องค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย และสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) เป็นผู้ให้บริการรายแรก ซึ่งได้มีการเริ่มบริการอย่างเป็นทางการในวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2538⁷⁴ ทำให้เกิดการติดต่อสื่อสารที่สะดวกรวดเร็ว และเป็นโอกาสของห้องสมุดที่จะจัดบริการสารสนเทศใหม่ ๆ ให้แก่ผู้ใช้บริการห้องสมุด เช่น บริการสารสนเทศจากฐานข้อมูลในห้องสมุดจัดทำขึ้น บริการสารสนเทศเชิงพาณิชย์ การประชาสัมพันธ์ข่าวสารของห้องสมุดผ่านทางเว็บไซต์ ฯลฯ

ประมาณ พ.ศ. 2542 โทมัส บาเกอร์ (Thomas Baker) ที่ปรึกษาจากสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชียร่วมกับ ประดิษฐา ศิริพันธ์ จากศูนย์บริการสารสนเทศทางเทคโนโลยี จัดทำคู่มือและแปลชุดหน่วยข้อมูลย่อยดับลินคอร์เมทาดาทา ฉบับ 1.0 เป็นภาษาไทย แล้วนำไปทดลองใช้เป็นโครงสร้างฐานข้อมูลสารสนเทศจากอินเทอร์เน็ต กรณีศึกษาฐานข้อมูลจดหมายเหตุอัยการ (สำนักอัยการสูงสุดได้อนุญาตให้พัฒนาฐานข้อมูลเอกสารโบราณ เพื่อการอนุรักษ์และเผยแพร่ในรูปแบบดิจิทัล) ฐานข้อมูลสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ฯลฯ⁷⁵

⁷² เรื่องเดียวกัน, น. 37.

⁷³ มาลี ล้ำสกุล, “สารสนเทศและสารสนเทศศาสตร์,” น. 22-23.

⁷⁴ ทวีศักดิ์ ก่ออนันตกุล, “ความก้าวหน้าของอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย,”

<<http://www.nectec.or.th/users/htk/milestones-th.html>>, 10 เมษายน 2550.

⁷⁵ ศรีสุภา นาคธน, “เมทาดาทา,”

หลังจาก พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา มีการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีเพิ่มมากขึ้น สื่อในการบันทึกมีการปรับตัวให้รองรับสารสนเทศแบบดิจิทัลได้ ทำให้เกิดแนวคิดในการจัดทำห้องสมุดดิจิทัลเพื่อให้บริการสารสนเทศในรูปแบบดิจิทัล ที่อาจเป็นสารสนเทศเต็มรูปแบบ หรือสารสนเทศสื่อประสม โดยมีมาตรฐานการลงรายการเอกสารดิจิทัล คือ เมทาดาตา (Metadata) เพื่อให้สารสนเทศมีมาตรฐานเดียวกัน⁷⁶ และเมื่อมีการพัฒนาสื่อบันทึกสารสนเทศในรูปแบบดิจิทัลมากขึ้นและเป็นมาตรฐานเดียวกันแล้ว จึงเกิดการพัฒนารูปแบบใหม่ที่เรียกว่า ห้องสมุดเสมือน ซึ่งเชื่อมโยงสารสนเทศผ่านทางเว็บบอร์ดเว็บไซต์ เพื่อให้ผู้ใช้ได้รับความสะดวกในการเข้าถึงข้อมูลผ่านจอคอมพิวเตอร์ โดยมีแนวคิดที่ว่า ห้องสมุดเสมือน จะเปรียบเสมือนห้องสมุดขนาดใหญ่ที่มีเนื้อหาคำความรู้ด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ เป็นการรวมเอาข้อดีของระบบห้องสมุดอัตโนมัติ และห้องสมุดดิจิทัล รวมทั้งสารสนเทศ จากเว็บไซต์ต่าง ๆ เข้ามาอยู่ในห้องสมุดเสมือน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ใช้เข้าถึงสารสนเทศได้อย่างรวดเร็ว ประหยัดเวลา และค่าใช้จ่าย⁷⁷

ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศที่เกิดขึ้น นอกจากจะช่วยจัดการข้อมูลต่าง ๆ ในระบบสารสนเทศ เพื่อให้ค้นคืนสารสนเทศได้ง่ายและรวดเร็วแล้ว ปัญหาที่เกิดตามมาจากการพัฒนานี้ คือ การรักษาความปลอดภัยของข้อมูลในระบบ และการคุ้มครองข้อมูลที่เป็นทรัพย์สินทางปัญญา โดยเฉพาะสารสนเทศประเภทโปรแกรมคอมพิวเตอร์ รวมไปถึงข้อมูลอยู่ในรูปของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ให้เทียบเท่าเอกสารหรือหนังสือที่เป็นรูปเล่ม ทำให้เกิดการพัฒนาด้านกฎหมาย โดยเฉพาะกฎหมายเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศ มีความตื่นตัวและเร่งรัดกฎหมายด้านนี้ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2541 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบให้คณะกรรมการเทคโนโลยีสารสนเทศแห่งชาติดำเนินโครงการพัฒนามาตรฐานเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยมีผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่าง ๆ จากหน่วยงานหลายแห่งทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น สาขานิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ การเงินการธนาคาร วิทยาการคอมพิวเตอร์ ฯลฯ ร่วมกันพิจารณายกร่างกฎหมายทางเทคโนโลยีสารสนเทศ⁷⁸

⁷⁶ นันทิพย์ วิภาวิน, ห้องสมุดดิจิทัล, (กรุงเทพฯ: Funny Publishing, 2543), น. 23.

⁷⁷ นันทิพย์ วิภาวิน, e-library ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์, น. 105-107.

⁷⁸ ครรชิต มาลัยวงศ์, “ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับสารสนเทศ,” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาสารสนเทศศาสตร์เบื้องต้น หน่วยที่ 11-15, พิมพ์ครั้งที่ 2 (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2546), น. 163

พัฒนาการของวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ มีการปรับเปลี่ยนไปตามสมัยและตามความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การศึกษาทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ในประเทศไทยจึงปรับเปลี่ยนตามกันไปเพื่อให้ทันกับวิทยาการ มหาวิทยาลัยของรัฐ และเอกชนหลายแห่งเปิดหลักสูตรตั้งแต่ระดับประกาศนียบัตร ไปถึงระดับปริญญาเอก การศึกษาในระดับปริญญาตรีซึ่งมีอยู่ในหลายสถาบัน ส่วนมากประกอบด้วยรายวิชาต่าง ๆ ทางด้านบรรณารักษศาสตร์ ด้านสารสนเทศศาสตร์ รวมทั้งวิชาด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

รายวิชาด้านบรรณารักษศาสตร์ เป็นกลุ่มวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับพื้นฐานความรู้ความคิด ประกอบด้วยเนื้อหาด้านการจัดหา การจัดหมวดหมู่และการทำบัตรรายการ การให้บริการ และห้องสมุดกับสังคม⁷⁹ เช่น วิชาการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ วิชาการบริการสารสนเทศ วิชาสารนิเทศกับสังคมไทย วิชาทรัพยากรสารสนเทศในสาขาวิชาเฉพาะ ฯลฯ

รายวิชาด้านสารสนเทศศาสตร์ เป็นกลุ่มวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับสารสนเทศ คอมพิวเตอร์ ระบบสารสนเทศ และการสื่อสารโทรคมนาคม⁸⁰ เช่น วิชาการจัดการเอกสารและสารสนเทศ วิชาห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ วิชาการออกแบบและพัฒนาฐานข้อมูล ฯลฯ

รายวิชาด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นวิชาในหลักสูตรที่จัดสอนเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้เพิ่มเติมเฉพาะทางนอกเหนือจากรายวิชาที่เป็นพื้นฐานทางวิชาชีพ โดยอาจเป็นวิชาเลือก เช่น วิชาการจัดการจดหมายเหตุ วิชาการใช้ทรัพยากรร่วมกัน วิชาข้อมูลท้องถิ่น ฯลฯ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ของประเทศไทยมีพัฒนาการมาจากการจัดตั้งหอพระสมุด เพื่อเป็นสถานที่ศึกษาวิทยาการของพระสงฆ์ เจ้านายและข้าราชการเท่านั้น ต่อมาประชาชนจึงมีโอกาสดำเนินการศึกษาหาความรู้จากหอพระสมุด และห้องสมุดต่าง ๆ จนกระทั่งมีการเปิดสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์อย่างเป็นทางการ พัฒนาการของวิชาชีพจึงเจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในช่วงระยะหลังที่วิชาชีพมีการพัฒนาไปตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้การดำเนินงานของห้องสมุดและการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ ต้องปรับเปลี่ยนและพัฒนาให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะในการศึกษามีการปรับหลักสูตรเพื่อผลิตบรรณารักษ์ นักเอกสารสนเทศ

⁷⁹ อุมาวดี โทศล และ สุนทร แก้วฉาย, “การศึกษาทางบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์เส้นทางสู่การเปลี่ยนแปลงในประเทศไทย,” น. 31.

⁸⁰ ปัทมาพร เย็นบำรุง, “ชุดวิชาสารสนเทศศาสตร์เบื้องต้น,” <http://www.stou.ac.th/STOUonline/Bachelor/Orientation/sla/13201/ITday2/Tutorial_second1.ppt>, 11 เมษายน 2550.

ให้มีความรู้ในการใช้ในด้านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ด้านการจัดการและการตลาด ด้านการผลิตและให้บริการสารสนเทศเชิงพาณิชย์ ด้านการใช้ภาษาต่างประเทศ รวมไปถึงความรู้ด้านอื่น ๆ ที่จะ เป็นประโยชน์ต่อการให้บริการสารสนเทศที่ตรงกับความต้องการของผู้ใช้บริการห้องสมุด⁸¹

สรุปได้ว่า พัฒนาการของวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ส่วนใหญ่ เริ่มมีการจัดตั้งห้องสมุด และการอบรมบรรณารักษ์ให้มีความรู้และจัดการงานภายในห้องสมุดได้ เมื่อพัฒนาการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเจริญขึ้น บรรณารักษ์จำเป็นต้องเรียนรู้นวัตกรรม เพื่อให้ดำเนินงานห้องสมุดได้อย่างมีประสิทธิภาพสามารถให้บริการสารสนเทศที่สอดคล้องกับ ความต้องการของผู้ใช้ได้ จากการอบรมวิชาด้านห้องสมุด จึงพัฒนาเป็นหลักสูตรการศึกษาวិชา บรรณารักษศาสตร์ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้เกิดวิชาด้านสารสนเทศ ศาสตร์ขึ้น มีผลกระทบต่อวิชาชีพและวิธีการดำเนินงานห้องสมุด มหาวิทยาลัยหลายแห่งจึงเพิ่ม วิชาด้านสารสนเทศศาสตร์ผนวกกับวิชาในหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์เดิม กลายเป็นหลักสูตร บรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ สารสนเทศศาสตร์ หรือสารเทศศึกษา พร้อมกับ พัฒนาหลักสูตรการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง โดยเน้นทางเทคโนโลยีและการ จัดการสารสนเทศรูปแบบต่าง ๆ เพื่อผลิตบุคลากรให้ทักษะความรู้ทั้งด้านบรรณารักษศาสตร์ และด้านสารสนเทศศาสตร์ รวมทั้งรายวิชาด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อออกไปปฏิบัติงานอย่างมี ประสิทธิภาพ

พัฒนาการของวารสารห้องสมุดของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย

“วารสารห้องสมุด” เป็นวารสารทางวิชาชีพ จัดทำโดยแผนกวารสาร สมาคมห้องสมุด แห่งประเทศไทย จัดพิมพ์เผยแพร่มากกว่า 5 ทศวรรษ ตลอดระยะเวลานั้น “วารสารห้องสมุด” ได้รับการปรับปรุงและพัฒนาในหลาย ๆ ด้าน เพื่อให้ทันสมัย ทันต่อพัฒนาการของวิชาชีพ บรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์

การกล่าวถึงพัฒนาการของ “วารสารห้องสมุด” จึงแบ่งกล่าวใน 4 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ ประวัติของวารสาร วัตถุประสงค์ของวารสาร กำหนดออกของวารสาร และเนื้อหาของ วารสาร ดังนี้

⁸¹ นววิวรรณ คูหาภินันท์, “แนวโน้มการผลิตบัณฑิตสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และ สารสนเทศศาสตร์,” วารสารห้องสมุด 43, 4 (ตุลาคม – ธันวาคม 2542):72-76.

3.1 ประวัติของวารสาร

“วารสารห้องสมุด” เป็นวารสารทางวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ ที่ออกโดยสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ เริ่มจัดพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2500 หลังจาก จดทะเบียนเป็นสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยใน พ.ศ. 2497⁸² โดยพิมพ์ฉบับแรก ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 เดือนเมษายน พ.ศ. 2500 เพื่อให้บุคลากรในวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ ได้ติดตามความเปลี่ยนแปลงในวงวิชาชีพ สารและความรู้ต่าง ๆ และนำไปประยุกต์ในการ ปฏิบัติงาน “วารสารห้องสมุด” เป็นทั้งสื่อกลางในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ หรือบอกเล่าปัญหาในการปฏิบัติงาน รวมทั้งเป็นการเผยแพร่ ข่าวสารประชาสัมพันธ์ของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ อีกทางหนึ่ง ใน “วารสารห้องสมุด” แต่ละฉบับจะลงบทความที่มีสาระความรู้ หรือประสบการณ์ในการปฏิบัติงานของครูอาจารย์ บรรณารักษ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ บุคคลในวิชาชีพ สมาชิกสมาคม ผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่าง ๆ ซึ่ง ผู้จัดทำวารสารจะคัดกรองบทความต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อ่านได้รับสาระประโยชน์ และสามารถใช้เป็น แหล่งข้อมูลประกอบการศึกษาค้นคว้าได้เป็นอย่างดี

3.2 วัตถุประสงค์ของวารสาร

การจัดพิมพ์ “วารสารห้องสมุด” ตั้งแต่เริ่มจัดพิมพ์ มีการปรับขยายวัตถุประสงค์เพื่อให้ สอดคล้องกับยุคสมัยและความเปลี่ยนแปลงทางวิชาชีพ ดังนี้

“วารสารห้องสมุด” ที่ออกเผยแพร่ในปีที่ 1 พ.ศ. 2500 มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 2 ประการ คือ เพื่อเผยแพร่วิชาบรรณารักษศาสตร์ให้ประชาชนรู้จักใช้ห้องสมุดให้เป็นประโยชน์กับ ตน และเพื่อช่วยผู้ทำงานห้องสมุด ให้มีความรู้ความสามารถจัดการห้องสมุดให้เป็นประโยชน์แก่ ประเทศชาติ และประชาชนได้ดียิ่งขึ้น⁸³

ต่อมาในปีที่ 3 ของ “วารสารห้องสมุด” พ.ศ. 2502 คณะกรรมการผู้จัดทำวารสารได้ ปรับขยายวัตถุประสงค์เพิ่มเป็น เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทางห้องสมุด เผยแพร่ความรู้ทาง

⁸² แม้นมาส ชวลิต, “บทความพิเศษ 45 ปี วารสารสมาคมห้องสมุด,” วารสารห้องสมุด 46, 1 (มกราคม-มีนาคม 2545):ง.

⁸³ เลื้อ บุษปะเกษ หงสกุล, บรรณารักษกร, “บรรณารักษกรแถลง,” วารสารห้องสมุด 1, 1 (เมษายน-มิถุนายน 2500):3-6.

วิชาห้องสมุด เสนอความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับห้องสมุด บรรณารักษ์ นักเขียนและหนังสือ เสนอแนะ ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับห้องสมุด หนังสือไทยและต่างประเทศ⁸⁴

“วารสารห้องสมุด” ปีที่ 28 พ.ศ. 2527 พบว่าในฉบับที่ 3 เดือนกรกฎาคม-กันยายน พ.ศ. 2527 คณะกรรมการผู้จัดทำวารสารได้เพิ่มเติมวัตถุประสงค์เป็นดังนี้ เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ ความคิดในสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ สารนิเทศศาสตร์ และสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง เพื่อเผยแพร่ผลการทดลอง การค้นคว้า และการวิจัยของสถาบันที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นสื่อกลางในการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของสมาชิกและผู้สนใจ และได้ยึดวัตถุประสงค์ในการจัดพิมพ์วารสารตามนี้มาจนปัจจุบัน คือ ปีที่ 50 พ.ศ. 2549

3.3 กำหนดออกของวารสาร

“วารสารห้องสมุด” มีการเปลี่ยนแปลงกำหนดออกหลายครั้ง เนื่องจากปัญหาในการจัดพิมพ์และการรวบรวมบทความที่จะลงในวารสาร โดยในปีแรกของการจัดพิมพ์วารสารมีกำหนดออกเป็นราย 3 เดือน

ต่อมาในปีที่ 6 พ.ศ. 2505 สํารวจพบว่าตั้งแต่ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2505 ได้เปลี่ยนแปลงกำหนดออกเผยแพร่จากราย 3 เดือน เป็นราย 2 เดือน ทำให้ “วารสารห้องสมุด” ตั้งแต่ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 เป็นต้นมาจนถึงปีที่ 23 ฉบับที่ 6 มีกำหนดออกเป็นราย 2 เดือน แต่เนื่องจากปัญหาการรวบรวมบทความ การพิมพ์ และค่าตอบแทนในการเขียนบทความ คณะกรรมการบริหารของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย มีมติให้ “วารสารห้องสมุด” ปีที่ 23 ที่วางแผนกำหนดออก เป็นฉบับที่ 4 เดือนกรกฎาคม-สิงหาคม ฉบับที่ 5 เดือนกันยายน-ตุลาคม และ ฉบับที่ 6 เดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม พิมพ์รวมเป็นเล่มเดียวกันเป็น “วารสารห้องสมุด” ปีที่ 23 ฉบับที่ 4-5-6 เดือนกรกฎาคม-ธันวาคม⁸⁵

เมื่อเริ่มปีที่ 24 พ.ศ. 2523 คณะกรรมการผู้จัดทำ “วารสารห้องสมุด” จึงจดทะเบียนเปลี่ยนแปลงกำหนดออกจากราย 2 เดือน เป็นราย 3 เดือน เพื่อแก้ไขสถานการณ์การออกล่าช้า⁸⁶

⁸⁴ เอื้อ บุษปะเกศ หงสกุล, บรรณารักษกร, “บทบรรณารักษกร,” วารสารห้องสมุด, 3, 1 (มกราคม-มีนาคม 2502):บทบรรณารักษกร.

⁸⁵ ดำรง เพ็ชรพลาย, บรรณารักษกร, “บทบรรณารักษกร : การทำวารสารห้องสมุด,” วารสารห้องสมุด 23, 4-5-6 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2522):410-413.

⁸⁶ ชลัช ลีชะวณิช, บรรณารักษกร, “บทบรรณารักษกร : สวัสดิ์ปีใหม่ 2523,” น. 100-103.

ทำให้ “วารสารห้องสมุด” ปีที่ 24 ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2523 เป็นต้นมาจนถึงปีที่ 49 ฉบับที่ 4 พ.ศ.

2548 มีกำหนดออกเป็นราย 3 เดือน

จนกระทั่งปีที่ 50 พ.ศ. 2549 สํารวจพบว่า “วารสารห้องสมุด” ได้เปลี่ยนแปลงกำหนดออกของวารสารอีกครั้ง จากกำหนดออกราย 3 เดือน เป็นกำหนดออกราย 6 เดือน โดยเริ่มตั้งแต่ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-มิถุนายน เป็นต้นมา

3.4 เนื้อหาของวารสาร

“วารสารห้องสมุด” ออกเผยแพร่มาเป็นระยะเวลากว่า 50 ปี เนื้อหาและคอลัมน์ต่าง ๆ มีการปรับให้รับกับเหตุการณ์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ดังนี้

“วารสารห้องสมุด” ที่จัดพิมพ์ในปีที่ 1 ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2500 ถึง ปีที่ 2 ฉบับที่ 4 พ.ศ. 2503 พบว่าเน้นบทความด้านประวัติและการศึกษาทางบรรณารักษศาสตร์ ประวัติห้องสมุดในประเทศไทย และห้องสมุดในต่างประเทศ การจัดตั้งห้องสมุดและการดำเนินงาน ซึ่งมุ่งเน้นเพื่อช่วยผู้ทำงานห้องสมุดให้นำไปปรับใช้ในการปฏิบัติงาน นอกจากนี้ยังพบว่า “วารสารห้องสมุด” มีเนื้อหาเกี่ยวกับ การอ่าน หนังสือสำหรับเด็ก และเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาที่ครูผู้สอนสามารถนำไปใช้ในการสอนได้ โดยพบว่าการจัดเรื่องลงพิมพ์ใน “วารสารห้องสมุด” ยังไม่มีหลักเกณฑ์เป็นการลงพิมพ์บทความต่าง ๆ ตามที่คณะกรรมการจัดทำวารสารเห็นสมควร⁸⁷

“วารสารห้องสมุด” ปีที่ 3 พ.ศ. 2502 คณะกรรมการผู้จัดทำวารสาร ได้มีนโยบายเกี่ยวกับเนื้อเรื่องในวารสาร โดยพยายามให้ “วารสารห้องสมุด” แต่ละฉบับลงบทความที่มีแนวเรื่องต่าง ๆ 9 ประการ⁸⁸ ได้แก่

1. บทบรรณาธิการ
2. เรื่องเกี่ยวกับห้องสมุดไทยและต่างประเทศ
3. วิชาการห้องสมุด
4. ประวัติบุคคล ชีวิต และงานของบรรณารักษ์หรือนักเขียน
5. หนังสือเก่าที่มีค่าควรสนใจ ความเป็นมาของหนังสือบางเรื่อง หนังสือออกใหม่

⁸⁷ เอื้อ บุษปะเกศ หงสกุล, บรรณาธิการ, “บทบรรณาธิการ,” วารสารห้องสมุด 2, 2 (เมษายน-มิถุนายน 2501):บทบรรณาธิการ.

⁸⁸ เอื้อ บุษปะเกศ หงสกุล, บรรณาธิการ, “บทบรรณาธิการ,” วารสารห้องสมุด 3, 1 (มกราคม-มีนาคม 2502):บทบรรณาธิการ.

ควรสนใจ ความสนใจทางหนังสือ ชาวเกี่ยวกับหนังสือ

6. ห้องสมุดสำหรับเด็ก เสนอนิทาน หรือบทละครสั้น ๆ ซึ่งครูและบรรณารักษ์ จะนำไปใช้ในการสอนหรือให้บริการทางห้องสมุด

7. ปัญหาเกี่ยวกับห้องสมุด หนังสือ การเรียนวิชาบรรณารักษศาสตร์ ฯลฯ

8. ชาวเกี่ยวกับห้องสมุด การพิมพ์หนังสือในไทยและต่างประเทศ

9. ชาวสมาคมและสมาชิก

ต่อมาในปีที่ 15 ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2514 คณะอนุกรรมการจัดทำ “วารสารห้องสมุด” มีมติให้ปรับปรุงเนื้อหาของ “วารสารห้องสมุด” โดยมีนโยบายกำหนดเนื้อหาของวารสารให้มีคอลัมน์ประจำ 7 คอลัมน์⁸⁹ ดังนี้

1. สารคดีวิชาการ : เป็นเรื่องเกี่ยวกับห้องสมุดและวิชาบรรณารักษศาสตร์

2. วิจารณ์หนังสือ : อาจเป็นการวิจารณ์นวนิยาย หนังสือดีอื่น ๆ

3. สัมภาษณ์บุคคล : เป็นบุคคลภายนอกที่น่าสนใจ หรือบุคคลที่มีชื่อเสียง เช่น รัฐมนตรี นักประพันธ์

4. แนะนำบรรณารักษ์ : อาจเป็นกรรมการสมาคม บรรณารักษ์ของห้องสมุดต่าง ๆ หรือนิสิต นักศึกษาที่จบสาขาบรรณารักษศาสตร์

5. การแลกเปลี่ยนหนังสือ : อาจเป็นสำนักพิมพ์ หรือ ห้องสมุดใด ๆ จะขอแลกเปลี่ยน หรือแจกหนังสือ “วารสารห้องสมุด” จะลงข่าวให้สมาชิกทราบ

6. ข่าวสมาคม : เช่น รายงานการประชุม สัมมนาทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยคณะกรรมการมีความเห็นให้ลงได้ทั้งหมด โดยไม่ต้องสรุปย่อ

7. ตอบปัญหาและข้อเสนอแนะที่มีผู้ถาม

ดังนั้นจากนโยบายของคณะกรรมการจัดทำวารสาร ทำให้ “วารสารห้องสมุด” ตั้งแต่ปีที่ 1 จนถึงปีที่ 22 จึงมีคอลัมน์ต่าง ๆ ตามที่ ชลธิชา สุทธินิรันดร์กุล⁹⁰ ได้อธิบายไว้ ดังนี้

บทบรรณาธิการ เป็นส่วนที่บรรณาธิการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง บางครั้งมีบทบรรณาธิการพิเศษในกรณีที่มีผู้อื่นเขียนบทความแสดงความคิดเห็นแทนบรรณาธิการ เช่น บทบรรณาธิการพิเศษใน “วารสารห้องสมุด”

⁸⁹ ดำรง เพ็ชรพลาย, บรรณาธิการ, “บทบรรณาธิการ : คณะอนุกรรมการจัดทำวารสาร,” น. 52-55.

⁹⁰ ชลธิชา สุทธินิรันดร์กุล, “การวิเคราะห์เนื้อหาวารสารห้องสมุดของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย,” น. 99-100.

ปีที่ 10 เดือนกันยายน-ตุลาคม 2509 เรื่อง “บทบาทของห้องสมุดในการพัฒนาประเทศ” โดยสุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์

บทความ มีทั้งบทความที่มีเนื้อหาทางบรรณารักษศาสตร์และบทความที่มีเนื้อหาในสาขาวิชาอื่น เช่น วรรณคดี สารคดีท่องเที่ยว ภาษาไทย เป็นต้น ส่วนบทความที่มีเนื้อหาทางบรรณารักษศาสตร์ ได้แก่ บทความที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับบรรณารักษศาสตร์ภูมิหลัง ประเภทของห้องสมุด บริการของห้องสมุด ทรัพยากรและงานเทคนิค และวรรณกรรมสำหรับเด็กและวัยรุ่น เป็นต้น บทความมีทั้งบทความที่เขียนโดยชาวไทยและชาวต่างประเทศทั้งบทความภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และเรื่องแปล บางบทความให้ความรู้ในวิชาชุดบรรณารักษศาสตร์แก่ผู้ที่สอบวิชาชุดครู พ. พป. พ.กศ และพ.ม. วารสารแต่ละฉบับบรรจุบทความทางบรรณารักษศาสตร์ประมาณ 4-6 บทความ ซึ่งมีทั้งบทความประเภทเขียนตามแบบแผนและไม่เขียนตามแบบแผน ส่วนนี้เป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของเนื้อหาวารสาร เพราะเป็นส่วนที่เป็นพยานหลักฐานของความคิด ความรู้ และประสบการณ์ของผู้เขียนที่มีต่อห้องสมุดและวิชาบรรณารักษศาสตร์ เป็นส่วนที่ให้ความรู้ให้การศึกษาและประสบการณ์ใหม่ ๆ แก่ผู้อ่าน นอกจากนี้ยังเป็นส่วนที่บันทึกพัฒนาการด้านบรรณารักษศาสตร์ของประเทศได้เป็นอย่างดี

บทวิจารณ์หนังสือ เป็นส่วนที่วิจารณ์หนังสือที่มีค่าควรแก่การสนใจ **คอลัมน์สำหรับเด็ก** เสนอนิทานหรือบทละครสั้น ๆ ที่ครูและบรรณารักษ์จะนำไปใช้ในการสอน หรือให้บริการทางห้องสมุด

ปาฐกถาสุนทรพจน์ บทอภิปราย ที่แสดงแก่ที่ประชุมใหญ่ของสมาคมห้องสมุดฯ

บันทึกรายงานการประชุมของสมาคมห้องสมุดฯ เช่น รายงานการดำเนินงานของสมาคมห้องสมุดฯ ในรอบปี รายงานของแผนกต่าง ๆ ของสมาคมห้องสมุดฯ รายงานด้านการเงินของสมาคมห้องสมุดฯ มีใครทำอะไร ที่ไหนในวงการบรรณารักษศาสตร์ไทย

เบ็ดเตล็ด เช่น บทสนทนา เฉลยข้อสอบวิชาชุดบรรณารักษศาสตร์ ประกาศ บทกลอน ระเบียบการ เป็นต้น

เครื่องช่วยค้น ได้แก่ สารบาญและดรรชนี สารบาญของ “วารสารห้องสมุด” มีทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ รายการสารบัญแต่ละรายการจะให้ชื่อบทความ

พร้อมทั้งชื่อผู้เขียนบทความ เมื่อเริ่ม “วารสารห้องสมุด” ปีที่ 6 เป็นต้นไปก็ได้เริ่มจัดทำดรรชนีรวมปีสำหรับค้นเรื่องในวารสารในแต่ละปี ดรรชนีที่ทำเป็นดรรชนีชื่อ ผู้แต่ง ชื่อเรื่อง และหัวเรื่องปนกัน นอกจากนี้บทความใน “วารสารห้องสมุด” ยังทำดรรชนีไว้ใน บรรณสาร ส.พ.บ. ของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ซึ่งมีกำหนดออกราย 2 เดือน และในดรรชนีวารสารไทยของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ซึ่งมีกำหนดออกเป็นรายปีอีกด้วย

จากการสำรวจและศึกษาเนื้อหาของ “วารสารห้องสมุด” ตั้งแต่ปีที่ 23 พ.ศ. 2522 ถึงปีที่ 50 พ.ศ. 2549 ไม่พบว่าคณะผู้จัดทำวารสารมีนโยบายปรับปรุงเนื้อหา แต่มีนโยบายเพียงจัดเนื้อหาแต่ละฉบับ โดยเน้นแนวเรื่องเด่นและเสริมด้วยบทความทั่วไป⁹¹ เช่น “วารสารห้องสมุด” ปีที่ 30 ฉบับที่ 4 เดือนตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ.2529 มีแนวเรื่อง ด้านวัฒนธรรม และมีบทความอื่น ๆ ในสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ ดังนั้น “วารสารห้องสมุด” ในระยะนี้จึงประกอบด้วยคอลัมน์ประจำต่าง ๆ ได้แก่

1. **บทบรรณาธิการ** เป็นคอลัมน์ประจำของทุกฉบับที่บรรณาธิการจะแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ แนวโน้มที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต หรือเกริ่นนำให้เห็นภาพรวมของเนื้อเรื่องในวารสารแต่ละฉบับ หรือแจ้งให้ทราบเกี่ยวกับนโยบายในการพิมพ์วารสารของแต่ละปี เช่น บทบรรณาธิการ “วารสารห้องสมุด” ปีที่ 29 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2528 ที่แจ้งรายละเอียดเกี่ยวกับแนวเรื่องในฉบับต่อ ๆ ไป เพื่อให้ผู้อ่านที่สนใจได้ทราบและติดตามอ่านวารสาร

2. **บทความวิชาการด้านบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์** เป็นบทความในสาขาวิชาที่มีเนื้อหาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

2.1 **บรรณารักษศาสตร์ภูมิหลัง** บทความจะกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของห้องสมุด และวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ บทบาทที่สำคัญของห้องสมุดที่มีต่อสังคม การศึกษาทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ การพิมพ์การค้าหนังสือ รวมทั้งประวัติของบรรณารักษ์ นักเขียน นักประพันธ์ เป็นต้น เช่น บทความเรื่อง “ห้องสมุด : สถาบันเก็บรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรม” รับผิดชอบโดย วิสิทธิ์ จินตวงศ์ ลงพิมพ์ในปีที่ 25 ฉบับที่ 3 เดือนกรกฎาคม-กันยายน พ.ศ. 2524 เรื่อง “วิวัฒนาการห้องสมุดไทย” รับผิดชอบโดย วรพจน์ วีระผลิน ลงพิมพ์ในปีที่ 34 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-

⁹¹ บุญเรือง เนียมหอม, บรรณาธิการ, “บรรณาธิการ,” วารสารห้องสมุด 30, 4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2529):169-170.

มีนาคม พ.ศ. 2533 เรื่อง “การพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์” รับผิดชอบโดย ศรีเพ็ญ มะโน และนิธิตี สุทธิสว่าง ลงพิมพ์ในปีที่ 35 ฉบับที่ 4 เดือนตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2534 เป็นต้น

2.2 การบริหารงานและการจัดการ เป็นบทความที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการ ห้องสมุดด้านต่าง ๆ โดยไม่ระบุประเภทของห้องสมุด เช่น การบริหารงานบุคคล การบริหารงาน อาคารสถานที่ การควบคุมและการประเมินคุณภาพ และกฎหมายเกี่ยวกับห้องสมุด เช่น บทความเรื่อง “QC Circles กับงานห้องสมุด” รับผิดชอบโดย นลินี วงศ์ธนะชัย และคนอื่น ๆ ลงพิมพ์ในปีที่ 29 ฉบับที่ 3 เดือนกรกฎาคม-กันยายน พ.ศ. 2528 เรื่อง “การใช้สื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ห้องสมุด” รับผิดชอบโดย บานชื่น ทองพันชั่ง ลงพิมพ์ในปีที่ 35 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2534 เรื่อง “ระบบการรักษาความปลอดภัยของห้องสมุด” รับผิดชอบโดย มัณฑนา เจริญแพทย์ ลงพิมพ์ในปีที่ 43 ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน-มิถุนายน พ.ศ. 2542 เป็นต้น

2.3 ประเภทของห้องสมุด บทความที่พบจะกล่าวถึงการบริหารและจัดการ ห้องสมุดแต่ละประเภทในด้านต่าง ๆ เช่น บริการและกิจกรรม การบริหารงานบุคคล การควบคุม และการประเมินคุณภาพ การประชาสัมพันธ์ เช่น บทความเรื่อง “ห้องสมุดโรงเรียน : อนาคตและการคาดหวัง” รับผิดชอบโดย ทศนา หาญพล ลงพิมพ์ในปีที่ 34 ฉบับที่ 3 เดือนกรกฎาคม-กันยายน พ.ศ. 2533 เรื่อง “การแลกเปลี่ยนบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียนกับออสเตรเลีย” รับผิดชอบโดย กานต์มณี ศักดิ์เจริญ ลงพิมพ์ในปีที่ 43 ฉบับที่ 4 เดือนตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2542 เป็นต้น

2.4 งานเทคนิคของห้องสมุด เป็นบทความที่เกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ และการจัดการทรัพยากรสารสนเทศ เช่น บทความเรื่อง “การจัดหาทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุดบนอินเทอร์เน็ตแบบออนไลน์” รับผิดชอบโดย พรรณดาว รัตชะถาวร ลงพิมพ์ในปีที่ 45 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2544 เรื่อง “การบอกรับวารสารภาษาต่างประเทศผ่านตัวแทนบอกรับวารสาร” รับผิดชอบโดย มัณฑนา เจริญแพทย์ ลงพิมพ์ในปีที่ 49 ฉบับที่ 3 เดือนกรกฎาคม-กันยายน พ.ศ. 2548 เรื่อง “การลงรายการฐานข้อมูลหนังสือที่ไม่ใช่อักษรโรมันในห้องสมุดมหาวิทยาลัยวอชิงตัน : หนังสือภาษาไทย” รับผิดชอบโดย จิราพรรณ อินทศิริพงษ์ ลงพิมพ์ในปีที่ 48 ฉบับที่ 4 เดือนตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2547 เป็นต้น

2.5 งานบริการของห้องสมุด เป็นบทความเกี่ยวกับบริการและกิจกรรมต่าง ๆ ที่ห้องสมุดจัดไว้เพื่อให้บริการ เช่น บทความเรื่อง “บริการห้องสมุดสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน” รับผิดชอบโดย ทศพร ทิพย์สุภราชภูริ ลงพิมพ์ในปีที่ 32 ฉบับที่ 4 เดือนตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2531 เรื่อง “บริการสารสนเทศสำหรับผู้พิการทางสายตาในประเทศไทย” รับผิดชอบ

ชอบโดย ทรงพันธ์ เจริมประพงค์ ลงพิมพ์ในปีที่ 47 ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน-มิถุนายน พ.ศ. 2546 เรื่อง “การเล่านิทานในยุคอิเล็กทรอนิกส์” รับผิดชอบโดย อภิญญา เบญจวรรณกร ลงพิมพ์ในปีที่ 41 ฉบับที่ 3 เดือนกรกฎาคม-กันยายน พ.ศ. 2540 เรื่อง “พื้นฐานของคุณภาพบริการ : การเอาใจใส่ลูกค้า” รับผิดชอบโดย สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์ ลงพิมพ์ในปีที่ 48 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2547 เป็นต้น

2.6 เทคโนโลยีสารสนเทศและการประยุกต์ บทความที่พบเป็นเรื่องเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีในงานต่าง ๆ ของห้องสมุด โดยเป็นเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ เทคโนโลยีโทรคมนาคม และระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศและการประยุกต์ในงานห้องสมุด เพื่อเพิ่มศักยภาพในการบริหารและการบริการของห้องสมุด เช่น บทความเรื่อง “การใช้คอมพิวเตอร์กับงานห้องสมุดและศูนย์เอกสารแห่งภูมิภาคสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย” รับผิดชอบโดย ชุกุล อรรถนุพรรณ ลงพิมพ์ในปีที่ 30 ฉบับที่ 3 เดือนกรกฎาคม-กันยายน พ.ศ. 2529 เรื่อง “การเลือกซอฟต์แวร์สำหรับห้องสมุด” รับผิดชอบโดย อภิญญา เบญจวรรณกร ลงพิมพ์ในปีที่ 30 ฉบับที่ 3 เดือนกรกฎาคม-กันยายน พ.ศ. 2529 เรื่อง “ห้องสมุดดิจิทัลแห่งชาติ” รับผิดชอบโดย นางลักษณี่ ไม่นายกิจ ลงพิมพ์ในปีที่ 42 ฉบับที่ 4 เดือนตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2541 เป็นต้น

2.7 วรรณกรรม เป็นบทความเกี่ยวกับวรรณกรรมในเรื่องทั่วไป วรรณกรรมสำหรับเด็กและวัยรุ่น และวรรณกรรมเฉพาะสาขาวิชา เช่น บทความเรื่อง “คัมภีร์โบราณ : มรดกทางวัฒนธรรมของชาวล้านนา” รับผิดชอบโดย สินีนาฏ สมบุญธ่อเนก ลงพิมพ์ในปีที่ 42 ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน-มิถุนายน พ.ศ. 2541 เรื่อง “การอ่านวิธีเตรียมความพร้อมให้ลูก” รับผิดชอบโดย เตือนใจ ตันงามตรง ลงพิมพ์ในปีที่ 30 ฉบับที่ 4 เดือนตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2529 เรื่อง “วรรณกรรมอ้างอิงทางการศึกษา” รับผิดชอบโดย อุบล บุญชู ลงพิมพ์ในปีที่ 26 ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน-มิถุนายน พ.ศ. 2525 เป็นต้น

บทความที่ลงพิมพ์ใน “วารสารห้องสมุด” มีทั้งบทความภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ และบทความแปล โดยมีผู้รับผิดชอบอยู่ในวงวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ เช่น ผู้สอนสาขาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ บรรณารักษ์ ศึกษานิเทศก์งานห้องสมุด และบุคคลนอกวิชาชีพ เช่น ผู้สอนสาขาวรรณคดี ผู้สอนสาขาภาษาไทย เป็นต้น

3. บทความวิชาการด้านอื่น ๆ เป็นบทความที่มีสาระความรู้ในสาขาวิชาอื่น ๆ หรืออิงกับเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น เช่น ปีที่ 29 ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน-มิถุนายน พ.ศ. 2528 มีบทความเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน เนื่องจากเป็นปีเยาวชนสากล เช่น บทความเรื่อง “บางส่วนของกฎหมายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน” รับผิดชอบโดย ทองใบ

ทองเปาต์ ลงพิมพ์ในปีที่ 29 ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน-มิถุนายน พ.ศ. 2528 หรือ ปีที่ 30 ฉบับ 2 เดือนเมษายน-มิถุนายน พ.ศ. 2529 ที่มีบทความด้านสันติภาพและความเป็นธรรมในสังคม เนื่องจาก เป็นการเฉลิมฉลองปีสันติภาพสากล เช่น บทความเรื่อง “นวนิยายเรียกร้องสันติภาพ” รับผิดชอบโดย นवलจันทร์ รัตนากร ลงพิมพ์ในปีที่ 30 ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน-มิถุนายน พ.ศ. 2529 และยังมีบทความด้านอื่น ๆ เช่น การศึกษา เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การท่องเที่ยว เป็นต้น

4. **บันทึกรายงานการประชุมของสมาคมห้องสมุดฯ** เป็นเอกสารหรือบันทึกจากการประชุม การสัมมนา การบรรยาย ฯลฯ ที่สมาคมห้องสมุดฯ จัดขึ้น โดยบันทึกที่นำมาตีพิมพ์นั้นอาจพิมพ์เนื้อหาการประชุมทั้งหมด หรือสรุปย่อ การพิมพ์บันทึกการประชุมนั้นจะจัดพิมพ์ในฉบับแรกของทุกปี พบว่าเริ่มลงบันทึกการประชุมครั้งแรก ในปีที่ 8 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2507⁹² โดยลงพิมพ์การประชุมสามัญประจำปี 2506 ของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ เป็นการสรุปการประชุมหัวข้อต่าง ๆ ทั้งการประชุมวิชาการ และการประชุมกลุ่ม จากนั้นจึงมีการลงพิมพ์บันทึกจากการประชุม การสัมมนา การบรรยายอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด

5. **แนะนำทรัพยากรสารสนเทศ** เป็นบรรณนิทัศน์แนะนำหนังสือที่น่าสนใจในสาขาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ และสาขาอื่น ๆ เช่น บทความเรื่อง “แนะนำทรัพยากรสารสนเทศ” รับผิดชอบโดย วรณี ศิริสุนทร ลงพิมพ์ในปีที่ 35 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2534

6. **แนะนำบุคคลเด่นบุคคลดัง** เป็นคอลัมน์แนะนำบุคคลสำคัญทั้งในสาขาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ และบุคคลสาขาอื่น ๆ ที่มีชีวิตประวัติน่าสนใจ และเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตหรือปฏิบัติงานได้ เช่น บทความเรื่อง “แนะนำบุคคลเด่นบุคคลดัง : นางธารา กนกมณี” รับผิดชอบโดย สุวรรณ อิศริสุนทร และสีปาน ทรัพย์ทอง ลงพิมพ์ในปีที่ 36 ฉบับที่ 3 เดือนกรกฎาคม-กันยายน พ.ศ. 2535

7. **ข่าวความเคลื่อนไหวของสมาคมห้องสมุดฯ และสมาชิก** เป็นคอลัมน์ที่บอกเล่าถึงกิจกรรมของสมาคมห้องสมุดฯ ปัญหา หรือข้อคิดเห็นต่าง ๆ ที่สมาชิก หรือผู้อ่านสอบถามเข้ามา โดยในวารสารแต่ละปีอาจใช้ชื่อคอลัมน์ต่างกัน เช่น ปีที่ 23-24 มีคอลัมน์ “ศูนย์สื่อสัมพันธ์บรรณารักษ์” ปีที่ 29-30 มีคอลัมน์ “นันทวรรณนะ” ปีที่ 32-34 มีคอลัมน์ “ปัญหาคำถาม ความคิด คำตอบ” แต่วัตถุประสงค์มีความใกล้เคียงกัน คือ เป็นสื่อกลางเพื่อแลกเปลี่ยน

⁹² เสาวณิต ลาภอนันต์, “การประชุมสามัญประจำปี 2506,” วารสารห้องสมุด 8, 1 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2507):1-13.

ทัศน์นะ ความคิดเห็น เสนอปัญหา ข้อเสนอแนะ และข้อวิจารณ์ และในวารสารบางปีไม่พบ คอลัมน์กลุ่มนี้ เช่น ปีที่ 25–28 และปีที่ 31 เป็นต้น

8. **ข่าวสารและกิจกรรม** เป็นคอลัมน์ที่นำเสนอข่าวและกิจกรรมต่าง ๆ อย่างสั้น ๆ เพื่อแสดงให้เห็นทราบว่าใครทำอะไรที่ไหน โดยลงข่าวสารและกิจกรรมที่น่าสนใจทั้งสาขาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ และสาขาอื่น ๆ เพื่อประชาสัมพันธ์ให้ทราบ หรือเชิญชวนผู้อ่านที่สนใจให้เข้าร่วมกิจกรรม เช่น ในปีที่ 23–25 พบว่ามีคอลัมน์ “แผนกข่าว”

9. **ปกิณกะ** เป็นบทความหรือข่าวที่ให้สาระความรู้สั้น ๆ ประมาณ 10 บรรทัด ถึงหนึ่งหน้ากระดาษ โดยเป็นเรื่องต่าง ๆ ที่น่าสนใจ เช่น เทคโนโลยี ดนตรี หรือการค้นพบสิ่งใหม่ ๆ ทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น เช่น บทความเรื่อง “ผอนคล้ายท้ายเล่ม” รับผิดชอบโดย สิปาน ทรัพย์ทอง ลงพิมพ์ในปีที่ 38 ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน–มิถุนายน พ.ศ. 2537

10. **เครื่องช่วยค้นบทความ** เป็นคอลัมน์ประจำที่พบว่ามีกรจัดทำในวารสาร ปีที่ 6 พ.ศ. 2505 เป็นต้นมา โดยดรวรรษิที่ทำการเป็นดรวรรษิชื่อผู้แต่ง ชื่อเรื่อง และหัวเรื่อง รวมกัน และจัดทำตลอดมาโดยลงไว้ใน “วารสารห้องสมุด” ฉบับสุดท้ายของแต่ละปี จนกระทั่งในปีที่ 30 รูปแบบการจัดทำดรวรรษิมีการเปลี่ยนแปลงโดยจัดทำเฉพาะดรวรรษิชื่อเรื่อง ในปีที่ 35–38 จัดทำเป็นดรวรรษิชื่อผู้แต่งและดรวรรษิหัวเรื่อง ส่วนในปีที่ 43–46 จัดทำเครื่องช่วยค้นเป็นดรวรรษิสารบาญรวม ดรวรรษิชื่อเรื่องและดรวรรษิชื่อผู้แต่ง หรือในบางปี จัดทำเครื่องช่วยค้นรวมกัน 2 ปีและในบางปีพบว่าไม่มีการจัดทำเครื่องมือช่วยค้น เช่น ปีที่ 31 ปีที่ 34 ปีที่ 40 ปีที่ 41 และปีที่ 42 เป็นต้น แต่พบว่ามีกรจัดทำฉบับพิเศษ คือ ฉบับสารบาญและดรวรรษิของ “วารสารห้องสมุด” ปีที่ 1–42 พ.ศ. 2500–2541 โดยจัดทำเป็นสารบาญชื่อเรื่อง สารบาญชื่อผู้แต่ง และสารบาญคำสำคัญ⁹³

นอกจากเนื้อหาและคอลัมน์ต่าง ๆ ที่กล่าวในข้างต้นแล้ว “วารสารห้องสมุด” ยังลงพิมพ์เรื่องราวที่สำคัญในระดับประเทศ และระหว่างประเทศในวงวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์ และสารสนเทศศาสตร์ ดังที่ ศาสตราจารย์คุณหญิง แม้นมาส ชวลิต⁹⁴ ได้สรุปไว้ ดังนี้

วารสารปีที่ 15 ในฉบับที่ 1 มกราคม–กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2514 อาจารย์ นิตยา จุฑาทาศ นายกสมาคมในขณะนั้น ได้เขียนรายงานการประชุมให้ทราบ ครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่ได้จัดทำระเบียบข้อบังคับของ CONSAL

⁹³ สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย, สารบาญและดรวรรษิรวมของวารสารห้องสมุดปีที่ 1-42, 2500-2541, (กรุงเทพฯ: สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย, 2542)

⁹⁴ แม้นมาส ชวลิต, “บทความพิเศษ 45 ปี วารสารสมาคมห้องสมุด,” น. ฉ.

วารสารปีที่ 15 ฉบับที่ 4 ลงภาพการได้รับพระราชทานพระราชวโรกาส
ให้คณะกรรมการบริหารเข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายคู่มือหนังสือสำหรับโรงเรียนชาวเขา
เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2514 ครั้งนั้นได้พระราชทานพระบรมราโชวาท

วารสารปีที่ 16 ฉบับที่ 1 มกราคม-กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2515 ได้ลงพิมพ์
พระบรมราโชวาทพระราชทานคณะสมาชิกห้องสมุดทั่วประเทศที่ได้รับ
พระราชทานวโรกาส เข้าเฝ้าฯ ในวันที่ 25 พฤศจิกายน 2514 ณ ศาลา
ดุสิตาลัย สวนจิตรลดา และในฉบับเดียวกันนี้ ลงพิมพ์เรื่องสัปดาห์หนังสือ
แห่งชาติ ที่สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ จัดเป็นครั้งแรก เพื่อร่วมฉลองปี
หนังสือสากล (International Book Year 1972) ในฉบับที่ 2 ได้มีบทความเกี่ยวกับ
กิจกรรมที่ควรจัดในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ สมาคมได้จัดงานสัปดาห์หนังสือ
แห่งชาติครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2515 ณ บริเวณโรงละครแห่งชาติ

วารสารปีที่ 43 ในฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2542 ลงพิมพ์เรื่อง
การจัดประชุมบรรณารักษ์นานาชาติ ครั้งที่ 65 พ.ศ. 2542 ในพระราชูปถัมภ์ฯ ทั้ง
เล่ม นับเป็นเอกสารจดหมายเหตุเรื่องราวเกี่ยวกับการจัดประชุม ซึ่งได้รับความ
ร่วมมือดีเยี่ยมจากสมาชิก บรรณารักษ์ อาจารย์ นักวิชาการ รวมทั้งองค์กรเอกชน
และบุคคล ซึ่งช่วยเหลือจัดหาเงินทุนจัดงานมาให้ นับเป็นคู่มือการจัดงานระหว่าง
ประเทศก็ได้

ฉบับพิเศษที่จัดพิมพ์ในวาระครบ 35 ปี ในปีที่ 34 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-
มีนาคม พ.ศ. 2533 และ 45 ปี ในปีที่ 43 ฉบับที่ 4 เดือนตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ.
2542 ได้บันทึกสรุปกิจการในรอบ 5 ปีที่ผ่านมาเป็นเครื่องมือศึกษาความพยายาม
ของสมาคมที่จะดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์

หลังจาก “วารสารห้องสมุด” ปีที่ 43 มีการลงเรื่องราวที่มีความสำคัญในระดับประเทศ

ดังนี้

วารสารปีที่ 44 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2543 เป็นฉบับลงสรุปการ
ประชุมใหญ่สามัญประจำปี 2542 นับเป็นครั้งที่ 40 โดยมีบทความเกี่ยวกับบทบาทของห้องสมุด
ในการสนับสนุนการศึกษาขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 และบทความสรุปจากการ
สัมมนาเกี่ยวกับห้องสมุดในการบริหารและจัดบริการ เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ เป็นต้น

วารสารปีที่ 47 ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน-มิถุนายน พ.ศ. 2546 เป็นปีแห่งการ
ส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้ เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราช

กุมารี จึงลงพิมพ์บทความเกี่ยวกับพระราชนิพนธ์ส่วนหนึ่งของพระองค์ ซึ่งสะท้อนถึง พระปรีชาญาณ และพระอัจฉริยภาพของพระองค์ อันเนื่องมาจากการอ่านและการใฝ่การศึกษา ค้นคว้า เป็นแบบอย่างของผู้รักการอ่าน และใฝ่เรียนรู้ตลอดเวลา และมีบทความเกี่ยวกับ โครงการจัดงานหนังสือและสื่อเทคโนโลยีทางการศึกษา 2546 เพื่อกระตุ้นให้คนไทยตระหนักใน ความจำเป็นของการเรียนรู้ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542

วารสารปีที่ 50 ในฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-มิถุนายน พ.ศ. 2549 ลงพิมพ์เรื่องและ รูปภาพเกี่ยวกับการจัดทำ “ห้องสมุดเสริมปัญญา เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ” ที่เป็นความร่วมมือระหว่างสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ และตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย เพื่อให้เป็นห้องสมุดต้นแบบในการสร้างความเปลี่ยนแปลงในวงการห้องสมุด และลงเรื่อง และรูปของพิธีส่งมอบห้องสมุดเสริมปัญญา สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย รวมทั้งลง บทความเสวนาเรื่อง “กว่าจะถึงวันนี้...52 ปี สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ”

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ตลอดระยะเวลาการจัดพิมพ์เผยแพร่ “วารสารห้องสมุด” มีการปรับเปลี่ยนวัตถุประสงค์ กำหนดออก รวมทั้งปรับเนื้อหาบทความให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลง และยุคสมัยต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อ่านที่อยู่ในวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ และ ผู้อื่นที่สนใจได้รับสาระประโยชน์ และนำไปประยุกต์ในการปฏิบัติงาน การดำเนินชีวิต รวมทั้งใช้เป็นแหล่งข้อมูลเพื่อประกอบการศึกษาค้นคว้าได้เป็นอย่างดี

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 งานวิจัยในประเทศไทย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เนื้อหาวารสารทางบรรณารักษศาสตร์และ สารสนเทศศาสตร์ในประเทศไทย พบว่ามีผู้ทำการศึกษาวิจัยจำนวน 4 คน ได้แก่ ชลธิชา สุทธินิรันดรกุล⁹⁵ ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์เนื้อหาวารสารห้องสมุดของสมาคมห้องสมุด แห่งประเทศไทย” เรื่องศรี จุลละจินดา⁹⁶ ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์เนื้อหางานเขียนภาษา

⁹⁵ ชลธิชา สุทธินิรันดรกุล, “การวิเคราะห์เนื้อหาวารสารห้องสมุดของสมาคมห้องสมุด แห่งประเทศไทย,”

อังกฤษด้านห้องสมุดและบรรณารักษศาสตร์ในประเทศไทย” เรวดี เรื่องประพันธ์⁹⁷ ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์บทความในวารสารทางบรรณารักษศาสตร์ของไทย” และเบญจมา เจนการ⁹⁸ ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์เนื้อหาวารสารบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ภาษาไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2530–2539” งานวิจัยมีรายละเอียดดังนี้

ชลธิชา สุทธินิรันดรกุล⁹⁹ ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์เนื้อหาวารสารห้องสมุดของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ” ตั้งแต่ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2500 จนถึงปีที่ 19 ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2518 ในวิทยานิพนธ์ของหลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และวิเคราะห์เนื้อหา “วารสารห้องสมุด” ฉบับที่ 1 ปีที่ 20 พ.ศ. 2519 ต่อจากที่ศึกษาในวิทยานิพนธ์จนถึงฉบับที่ 1 ปีที่ 23 พ.ศ. 2522 และเขียนเป็นบทความลงในหนังสือ “สมาคมห้องสมุดฯ 25 ที่ระลึกในงานฉลองครบรอบ 25 ปี ของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ” ในส่วนที่เป็นวิทยานิพนธ์มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาบทความทางบรรณารักษศาสตร์ สำนวน ปริมาณบทความทางบรรณารักษศาสตร์ในแต่ละหัวข้อเนื้อหา ศึกษาลักษณะแหล่งและปริมาณของการอ้างอิงในแต่ละบทความที่นำมาวิเคราะห์เนื้อหา และเขียนสาระสังเขปประกอบบทความที่นำมาวิเคราะห์เนื้อหา การวิเคราะห์เนื้อหา “วารสารห้องสมุด” ในส่วนที่เขียนเป็นบทความมีวัตถุประสงค์ เพื่อสำนวนปริมาณบทความบรรณารักษศาสตร์ในแต่ละหัวข้อเนื้อหาเพิ่มเติม บทความ ทั้ง 2 ส่วนมีจำนวน 332 บทความ และกำหนดขอบเขตเนื้อหาทางบรรณารักษศาสตร์ 5 หัวข้อ ได้แก่ (1) บรรณารักษศาสตร์ภูมิหลัง (2) ประเภทของห้องสมุด (3) บริการของห้องสมุด

---

⁹⁶ เรวดีศรี จุลละจินดา, “การวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือเขียนภาษาอังกฤษด้านห้องสมุดและบรรณารักษศาสตร์ในประเทศไทย,” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523)

⁹⁷ เรวดี เรื่องประพันธ์, “การวิเคราะห์บทความในวารสารทางบรรณารักษศาสตร์ของไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2529)

⁹⁸ เบญจมา เจนการ “การวิเคราะห์เนื้อหาวารสารบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ภาษาไทยระหว่างปี พ.ศ. 2530-2539,” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2541)

⁹⁹ ชลธิชา สุทธินิรันดรกุล, “การวิเคราะห์เนื้อหาวารสารห้องสมุดของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย,” น. 159-169.

(4) ทรัพยากรและงานเทคนิค (5) วรรณกรรมสำหรับเด็กและวัยรุ่น ผลการศึกษาพบว่า มีประเด็นที่เกี่ยวข้องในด้านขอบเขตเนื้อหา ผู้รับผิดชอบ และการอ้างอิง ดังนี้

ด้านขอบเขตเนื้อหา พบว่าเนื้อหาทั้ง 5 หัวข้อ หัวข้อประเภทของห้องสมุดมีจำนวนบทความมากที่สุด 121 บทความ รองลงมาได้แก่ หัวข้อบรรณารักษศาสตร์ภูมิหลังจำนวน 96 บทความ บริการของห้องสมุดจำนวน 56 บทความ หัวข้อทรัพยากรและงานเทคนิคจำนวน 37 บทความ และหัวข้อวรรณกรรมสำหรับเด็กและวัยรุ่นมีบทความน้อยที่สุดจำนวน 22 บทความ โดยแต่ละหัวข้อมีผลดังนี้

บทความเกี่ยวกับบรรณารักษศาสตร์ภูมิหลัง พบว่ามีเนื้อหาเกี่ยวกับห้องสมุดกับสังคมมากที่สุด โดยกล่าวถึงห้องสมุดในด้านต่าง ๆ ที่เน้นให้การศึกษาและพัฒนาตนมากที่สุด เป็นการแนะนำให้คนทั่วไปได้รู้จักและตระหนักถึงความสำคัญของห้องสมุด อีกทั้งยังแนะนำแนวทางแก่ห้องสมุดที่จะหาวิธีชักจูงผู้ใช้ให้เข้าห้องสมุด ซึ่งบทความที่มีเนื้อหาประเภทนี้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของสมาคมห้องสมุดฯ มากที่สุด

บทความเกี่ยวกับประเภทของห้องสมุด พบว่า ในช่วงปี 2500-2509 มีบทความเกี่ยวกับห้องสมุดโรงเรียนมากที่สุด อาจมีสาเหตุมาจาก ในพ.ศ. 2499 ได้มีศึกษานิเทศก์ฝ่ายห้องสมุดขึ้น โดยมีหน้าที่ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งห้องสมุดโรงเรียน แก้ปัญหาต่าง ๆ ของห้องสมุดไปเยี่ยมและสำรวจสภาพห้องสมุดโรงเรียนต่าง ๆ ประกอบกับมีโครงการร่วมปรับปรุงห้องสมุดโรงเรียนใน พ.ศ. 2508 ในช่วงปีหลัง คือ พ.ศ. 2510-2518 บทความเกี่ยวกับห้องสมุดมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยมีมากที่สุด สาเหตุเพราะเริ่มมีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยใหม่ ๆ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค และมีการจัดตั้งห้องสมุดกลางขึ้นพร้อมกันในมหาวิทยาลัยหลายแห่ง เช่น พ.ศ. 2507 ตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ. 2509 ตั้งมหาวิทยาลัยขอนแก่น และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ พ.ศ. 2514 ตั้งมหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นต้น และในช่วงปีนี้ยังพบบทความเกี่ยวกับวรรณกรรมสำหรับเด็กและวัยรุ่น ในเรื่องความสนใจและความต้องการในการอ่านของเด็กระดับต่าง ๆ และเรื่องหนังสือสำหรับเด็ก สืบเนื่องมาจากเนื้อหาเกี่ยวกับห้องสมุดโรงเรียน สาเหตุเพราะเป็นสิ่งจำเป็นต่อการปลูกฝังให้เด็กมีนิสัยรักการอ่าน ซึ่งบทความประเภทนี้จะช่วยให้บรรณารักษ์เลือกหนังสือที่เหมาะสมกับวัยต่าง ๆ ของเด็กเข้ามาในห้องสมุดได้

บทความเกี่ยวกับหลักการบริหารและดำเนินงานห้องสมุด พบเนื้อหาด้ำนนี้มากในช่วงปี 2515-2522 โดยบทความที่พบส่วนใหญ่กล่าวถึงปัญหาการดำเนินงานห้องสมุดด้านต่าง ๆ ในประเทศไทย เป็นการสะท้อนให้เป็นสภาพของห้องสมุดของไทยที่ยังประสบปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานอีกมาก

บทความเกี่ยวกับทรัพยากรและงานเทคนิค บทความส่วนใหญ่ให้ความรู้พื้นฐานของงานเทคนิค ส่วนบทความเกี่ยวกับการจัดหาหนังสือและอุปกรณ์ต่าง ๆ เน้นวิธีการจัดหาสิ่งพิมพ์ประเภทวารสาร จุลสาร และหนังสือพิมพ์ เพราะสิ่งพิมพ์ประเภทนี้มีความสำคัญไม่น้อยกว่าหนังสือเพราะให้ข้อมูลที่ทันสมัย รวดเร็วและมีคุณค่าในการค้นคว้าอ้างอิง จึงควรจัดหาไว้บริการในห้องสมุดด้วย

บทความเกี่ยวกับบริการของห้องสมุด พบเนื้อหาเกี่ยวกับบริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้ามากที่สุด เนื่องจากบริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้าเป็นบริการหลักที่ห้องสมุดทุกแห่งจะต้องมี ส่วนบริการและกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การจัดนิทรรศการ การเล่านิทาน บริการหนังสือจอง การประชาสัมพันธ์ ฯลฯ เป็นงานที่ต้องใช้เวลา ค่าใช้จ่าย และกำลังคน แต่ห้องสมุดของไทยส่วนใหญ่ประสบปัญหาด้านบุคลากรและงบประมาณ จึงไม่เอื้ออำนวยต่อการจัดบริการเหล่านี้

ส่วนบทความใน 2 กลุ่มสุดท้ายคือ ทรัพยากรและงานเทคนิค บริการของห้องสมุด เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับเทคนิควิธีดำเนินงาน และเป็นบทความวิชาการสำหรับผู้ปฏิบัติงานห้องสมุดโดยตรง ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของ “วารสารห้องสมุด” ในข้อที่กำหนดว่า ช่วยผู้ทำงานห้องสมุดให้มีความรู้ความสามารถจัดการห้องสมุดให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาชนได้ดียิ่งขึ้น

ด้านผู้รับผิดชอบ พบว่ามีผู้เขียนบทความทั้งหมด 128 คนแต่มีผู้เขียน 29 คนที่มีผลงานเขียนลงใน “วารสารห้องสมุด” มากกว่า 3 บทความ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้เขียนบทความ “วารสารห้องสมุด” ยังอยู่ในวงจำกัด คือ เป็นผู้ที่ยังดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย หรือเป็นบุคคลในคณะกรรมการจัดทำวารสาร และในจำนวน 29 คน มี 8 คนที่จัดว่าเป็นบรรณารักษ์อาวุโสจากจำนวน 10 คน ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อพัฒนาการของห้องสมุดและบรรณารักษศาสตร์ในประเทศไทย

ด้านการอ้างอิง พบบทความที่ไม่ปรากฏหลักฐานอ้างอิง 218 บทความ ร้อยละ 72.43 แสดงให้เห็นว่าบทความส่วนใหญ่เขียนขึ้นจากความคิดเห็นและประสบการณ์ โดยเป็นการเล่าสู่กันฟัง แลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อให้เป็นความรู้ โดยไม่ได้มุ่งให้เป็นทฤษฎีหรือวิธีปฏิบัติงานในห้องสมุด

เรื่องศรี จุลละจินดา¹⁰⁰ ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์เนื้อหางานเขียนภาษาอังกฤษด้านห้องสมุดและบรรณารักษศาสตร์ในประเทศไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เนื้อหางานเขียนภาษาอังกฤษด้านห้องสมุดและบรรณารักษศาสตร์ สำนวณปริมาณหัวข้อย่อยในแต่ละหัวข้อเนื้อหาของงานเขียน และศึกษาปริมาณการอ้างอิงงานเขียน จำนวนทั้งสิ้น 112 รายการ และกำหนดขอบเขตเนื้อหาทางห้องสมุดและบรรณารักษศาสตร์ไว้ 5 กลุ่ม ได้แก่ (1) หนังสือและการควบคุมทางบรรณานุกรม (2) ภูมิหลังของห้องสมุด (3) ห้องสมุดและแหล่งสารนิเทศ (4) การศึกษาอบรมและวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์ (5) สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่าประเด็นที่เกี่ยวข้องในด้านขอบเขตเนื้อหา ผู้รับผิดชอบ และการอ้างอิง ดังนี้

ด้านขอบเขตเนื้อหา มีผลดังนี้

งานเขียนทั้ง 112 รายการ หากจำแนกตามชนิดของงานเขียน พบว่างานเขียนทุกชนิดบรรจุกลุ่มหัวข้อเนื้อหาห้องสมุดและแหล่งสารนิเทศมากที่สุด รองลงมา คือ กลุ่มหัวข้อเนื้อหาหนังสือและการควบคุมทางบรรณานุกรม การศึกษาอบรมและวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์ และสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย

ผลการสำนวนปริมาณงานเขียนในแต่ละกลุ่มเนื้อหา พบว่า งานเขียนจำนวน 41 รายการ ครอบคลุมเนื้อหา 1 กลุ่ม งานเขียนที่มีเนื้อหาตั้งแต่ 2 กลุ่ม 3 กลุ่ม 4 กลุ่ม และ 5 กลุ่ม มีจำนวน 35 22 10 และ 4 รายการตามลำดับและงานเขียนที่บรรจุหัวข้อเนื้อหาเพียง 1 กลุ่ม กล่าวถึงหัวข้อเนื้อหา ห้องสมุดและแหล่งสารนิเทศมากที่สุด จำนวน 32 รายการ และกล่าวถึงภูมิหลังของห้องสมุดกับสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย น้อยที่สุด จำนวน 1 รายการ

งานเขียนกลุ่มต่าง ๆ มีเนื้อหาที่พบมาก ดังนี้

ก. งานเขียนเกี่ยวกับหนังสือและการควบคุมทางบรรณานุกรม เน้นเรื่องการจัดทำบรรณานุกรมประเภทต่าง ๆ กับรายชื่อวารสารและรวมรายชื่อวารสาร อาจเป็นเพราะทั้ง 2 เรื่อง เป็นกิจกรรมที่ห้องสมุดส่วนใหญ่จัดทำควบคู่กันทั้งหอสมุดแห่งชาติ ห้องสมุดมหาวิทยาลัย และวิทยาลัย และต้องอาศัยประสบการณ์ในการปฏิบัติงานโดยตรงและค้นคว้าเพิ่มเติมจากเอกสารรุ่นก่อน ๆ

ข. งานเขียนเกี่ยวกับภูมิหลังของห้องสมุด เน้นเรื่องประวัติและพัฒนาการของห้องสมุดสมัยใหม่ตั้งแต่ พ.ศ. 2494 โดยจัดว่าเป็นเอกสารต้นเรื่องที่ประมวลข้อเท็จจริงที่กระจัดกระจาย และวินิจฉัยสถานการณ์ต่าง ๆ ในแต่ละช่วงปีโดยบรรณารักษอาวุโสทั้งชาวไทย

¹⁰⁰ เรื่องศรี จุลละจินดา, “การวิเคราะห์เนื้อหางานเขียนภาษาอังกฤษด้านห้องสมุดและบรรณารักษศาสตร์ในประเทศไทย,” น. 196-209.

และชาวต่างประเทศ ทำให้งานเขียนบางงานได้รับการยกย่องว่าเป็นงานวิจัยประเภทงานสำรวจ ห่องสมุดชิ้นแรก ๆ ของประเทศไทย

ค. งานเขียนเกี่ยวกับห่องสมุดและแหล่งสารนิเทศ เน้นเรื่องทรัพยากร ห่องสมุดมากที่สุด อาจเนื่องมาจากจำนวนและประเภทของทรัพยากรที่มีอยู่เป็นข้อเท็จจริง และสามารถชี้ให้เห็นสภาพของห่องสมุดแต่ละแห่งได้ง่ายและชัดเจนกว่าเรื่องอื่น ๆ

ง. งานเขียนเกี่ยวกับการศึกษาอบรมและวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์ เน้นเรื่องระดับการศึกษาและหลักสูตร ประวัติและพัฒนาการ นักศึกษาและผู้สำเร็จการศึกษา ผู้สอน

จ. งานเขียนเกี่ยวกับสมาคมห่องสมุดแห่งประเทศไทย เน้นเรื่องวารสาร และสิ่งพิมพ์ของสมาคมห่องสมุดฯ

เมื่อพิจารณาช่วงปีต่าง ๆ งานเขียนโดยผู้เขียนชาวต่างประเทศ ส่วนมากมีเนื้อหาในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้ พ.ศ. 2451-2493 เรื่องห่องสมุดแห่งชาติ พ.ศ. 2494-2522 เรื่องห่องสมุดมหาวิทยาลัยและวิทยาลัย งานเขียนโดยผู้เขียนชาวไทย มีเนื้อหาต่าง ๆ ดังนี้ พ.ศ. 2497-2503 เรื่องห่องสมุดแห่งชาติ พ.ศ. 2504-2513 เรื่องการศึกษาอบรมและวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์ พ.ศ. 2514-2522 เรื่องห่องสมุดมหาวิทยาลัยและวิทยาลัย

ด้านผู้รับผิดชอบ พบว่ามีผู้เขียนจำนวน 17 คน และในนามของหน่วยงาน 1 แห่ง ซึ่งมีผลงานตั้งแต่ 2 รายการขึ้นไป จากจำนวนงานเขียนทั้งหมด 112 รายการ แสดงให้เห็นว่าผู้เขียนอยู่ในวงจำกัดและอยู่ในแวดวงสถาบันอุดมศึกษาและการศึกษาชั้นสูง ผู้เขียนชาวไทย 7 คน เป็นบรรณารักษ์อาวุโสถึง 4 คน และมี 2 คน ที่เป็นผู้เขียนหลัก และมีผลงานวรรณกรรมทางบรรณารักษศาสตร์ภาษาไทยหลายรายการ

ด้านการอ้างอิง พบว่างานเขียนของผู้เขียนชาวไทยมีหลักฐานอ้างอิงมากกว่างานเขียนของผู้เขียนชาวต่างประเทศ คือ มีจำนวน 36 และ 23 รายการตามลำดับ การที่งานเขียนของผู้เขียนชาวต่างประเทศอ้างอิงเอกสารจำนวนน้อยกว่างานเขียนของผู้เขียนชาวไทย อาจมีสาเหตุมาจากลักษณะของงานเขียน ซึ่งส่วนใหญ่เขียนเป็นรายงานการสำรวจ และผลการปฏิบัติงานตามโครงการ ที่อาศัยความรู้ความสามารถรวมทั้งประสบการณ์และความเชี่ยวชาญของบุคคล จึงไม่มีความจำเป็นต้องใช้เอกสารอ้างอิง

เวรดี เรื่องประพันธ์¹⁰¹ ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์บทความในวารสารทางบรรณารักษศาสตร์ของไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาบทความ ศึกษาการอ้างอิงของบทความทางบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ และศึกษาประเภทของผู้เขียนบทความในวารสารทางบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ของไทย จำนวน 13 ชื่อ ซึ่งตีพิมพ์ในระหว่างปี พ.ศ. 2512 ถึง พ.ศ. 2527 รวม 584 บทความ กำหนดเนื้อหาทางบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ 7 หมวด ได้แก่ (1) บรรณารักษศาสตร์ภูมิหลัง (2) ประเภทของห้องสมุด (3) บริการของห้องสมุด (4) งานเทคนิคของห้องสมุด (5) วรรณกรรมสำหรับเด็กและวัยรุ่น (6) บุคลากร การศึกษาอบรม และวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์ (7) สารนิเทศศาสตร์ ผลการศึกษาพบประเด็นที่เกี่ยวข้องในด้านขอบเขตเนื้อหา ผู้รับผิดชอบ และการอ้างอิง ดังนี้

ด้านขอบเขตเนื้อหา พบว่าเนื้อหาทั้ง 7 หมวด หมวดประเภทของห้องสมุดมีบทความมากที่สุดจำนวน 158 บทความ รองลงมา ได้แก่ หมวดบุคลากร การศึกษาอบรมและวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์จำนวน 120 บทความ หมวดบริการของห้องสมุดจำนวน 107 บทความ หมวดงานเทคนิคของห้องสมุดจำนวน 75 บทความ ส่วนหมวดสารนิเทศศาสตร์ และหมวดบรรณารักษศาสตร์ภูมิหลังมีจำนวนใกล้เคียงกันคือ 49 และ 46 บทความ ตามลำดับ และหมวดวรรณกรรมสำหรับเด็กและวัยรุ่นมีจำนวนบทความน้อยที่สุด 29 บทความ และมีรายละเอียดแต่ละหมวดดังนี้

หมวดบรรณารักษศาสตร์ภูมิหลัง พบบทความจำนวน 46 บทความ เป็นบทความในหมวดรอง “ประวัติ วิวัฒนาการของห้องสมุด บรรณารักษศาสตร์ การพิมพ์ หนังสือและการอ่าน” มากที่สุดจำนวน 19 บทความ มีเนื้อหาเกี่ยวกับ “ผลงานของบรรณารักษ์และนักเขียน” จำนวน 14 บทความ

หมวดประเภทของห้องสมุด พบบทความจำนวน 158 บทความ เป็นบทความในหมวดรอง “ห้องสมุดมหาวิทยาลัยและวิทยาลัย” มากที่สุดจำนวน 53 บทความ มีเนื้อเกี่ยวกับ “บริการด้านต่าง ๆ และกิจกรรม” จำนวน 31 บทความ

หมวดบริการของห้องสมุด พบบทความจำนวน 107 บทความ เป็นบทความในหมวดรอง “บริการด้านทรัพยากรห้องสมุด” มากที่สุดจำนวน 27 บทความ มีเนื้อหาเกี่ยวกับ “สิ่งพิมพ์ รัฐบาลและหนังสือลักษณะพิเศษ” จำนวน 7 บทความ” ส่วนบทความที่มีเนื้อหามากที่สุด คือ

¹⁰¹ เวรดี เรื่องประพันธ์, “การวิเคราะห์บทความในวารสารทางบรรณารักษศาสตร์ของไทย,” น. 174-190.

“การสอนการใช้บัตรรายการและบัตรรกรชนี” ในหมวดรอง “แนะนำการใช้หนังสือและห้องสมุด” จำนวน 10 บทความ

หมวดงานเทคนิคของห้องสมุด พบบทความจำนวน 75 บทความ เป็นบทความในหมวดรอง “การจัดหา” มากที่สุดจำนวน 34 บทความ มีเนื้อหาเกี่ยวกับ “ลำดับขั้นของการดำเนินงานและวิธีจัดหา” จำนวน 9 บทความ

หมวดวรรณกรรมสำหรับเด็กและวัยรุ่น พบบทความจำนวน 29 บทความ เป็นบทความในหมวดย่อย “หนังสือสำหรับเด็กประเภทต่าง ๆ และวารสาร” มากที่สุดจำนวน 10 บทความ เนื่องจากมีการตื่นตัวเรื่องหนังสือสำหรับเด็กมาก เพราะเห็นประโยชน์ของหนังสือสำหรับเด็กว่าเป็นอาหารสมอง เป็นโลกส่วนตัวของเด็ก ทำให้เด็กมีโอกาสไปสู่ความเจริญงอกงามของอารมณ์ ทางสังคม ทางสติปัญญา

หมวดบุคลากร การศึกษาอบรมและวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์ พบบทความจำนวน 120 บทความ เป็นบทความในหมวดรอง “การฝึกอบรมและดูงานทางบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์” มากที่สุดจำนวน 41 บทความ มีเนื้อหาเกี่ยวกับ “การประชุมและสัมมนา” จำนวน 21 บทความ

หมวดสารนิเทศศาสตร์ พบบทความจำนวน 49 บทความ เป็นบทความในหมวดย่อย “ศูนย์บริการสารนิเทศ” มากที่สุด 22 บทความ เนื่องจากเริ่มนำคอมพิวเตอร์เข้ามาใช้กับงานของห้องสมุดอย่างแพร่หลายโดยเฉพาะห้องสมุดในต่างประเทศ การแพร่กระจายของข่าวสารข้อสนเทศในสาขาวิชาต่าง ๆ รวมทั้งการเกิดข่ายงานสารนิเทศระดับชาติ ระดับภูมิภาค และยังมีบทความที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการควบคุมบรรณานุกรม การใช้เครื่องจักรกล เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ที่นำเครื่องจักรกลเข้ามาใช้กับการดำเนินงานห้องสมุด ซึ่งบุคลากรต้องเตรียมตัวเตรียมใจ ศึกษาหาแนวทางและวิธีการใหม่เพื่อนำมาใช้ในการปฏิบัติงานห้องสมุดให้มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับการใช้ของผู้ใช้ห้องสมุดมากที่สุด

หากเปรียบเทียบตามช่วงปี พบว่า พ.ศ. 2512-2519 เน้นเนื้อหาเกี่ยวกับ “แนะนำการใช้หนังสือและห้องสมุด” อาจเนื่องมาจากในช่วงดังกล่าว เป็นยุคเริ่มต้นของการจัดทำวารสารทางบรรณารักษศาสตร์ของไทย บทความที่เขียนขึ้นจึงเป็นลักษณะเพื่อการประชาสัมพันธ์ให้บริการทางวิชาการแก่ผู้ใช้ห้องสมุด และส่งเสริมการใช้ห้องสมุด ช่วง พ.ศ. 2520-2527 เน้นเนื้อหาเกี่ยวกับ “ห้องสมุดมหาวิทยาลัยและวิทยาลัย” มากที่สุด หากจะพิจารณาถึงผู้จัดทำวารสาร ซึ่งเป็นแหล่งเผยแพร่บทความก็คือกลุ่มบรรณารักษ์ ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ และห้องสมุดกลางสถาบันอุดมศึกษา ดังนั้นบทความที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับ “ห้องสมุดมหาวิทยาลัยและวิทยาลัย” จึง

สอดคล้องกับนโยบายและวัตถุประสงค์ของการจัดทำวารสาร นอกจากนี้ยังพบบทความที่มีเนื้อหาอื่น ๆ ที่ไม่ปรากฏในช่วงแรก ได้แก่ เนื้อหาในหมวดบุคคลากร การศึกษาอบรมและวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์ คือ เนื้อหาเกี่ยวกับ “การศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ในประเทศอื่น ๆ” ซึ่งตรงกับวัตถุประสงค์ของการจัดทำวารสาร คือ เพื่อช่วยส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ งานวิจัย เทคนิคใหม่ ๆ ของงานห้องสมุด เพื่อเสนอข่าวสาร ความเคลื่อนไหว และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของห้องสมุด สาเหตุอีกประการหนึ่งอาจเป็นผลมาจากเริ่มมีการจัดทำวารสารทางบรรณารักษศาสตร์ของไทยออกเผยแพร่อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะห้องสมุดมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยต่าง ๆ โรงเรียนบรรณารักษ์ สมาคมและชมรมทางวิชาชีพบรรณารักษ์ หอสมุดแห่งชาติ ห้องสมุดเฉพาะ ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดบทความเนื้อหาอื่น ๆ ซึ่งไม่เคยปรากฏในการจัดทำวารสารในช่วงแรก

ด้านผู้รับผิดชอบ พบว่าบรรณารักษ์เป็นกลุ่มที่เขียนบทความมากที่สุด 135 คน จากผู้เขียนทั้งหมด 308 คน และมีผู้เขียน 100 รายที่มีผลงานเขียนตั้งแต่ 2 บทความขึ้นไป จำนวน 358 บทความ ซึ่งการที่บรรณารักษ์เป็นกลุ่มที่เขียนบทความมากที่สุด ส่วนหนึ่งเป็นเพราะบรรณารักษ์ โดยเฉพาะบรรณารักษ์ กลุ่มห้องสมุดอุดมศึกษา มีการศึกษาสูงและได้ผลิตสิ่งพิมพ์มากกว่าบรรณารักษ์กลุ่มอื่น ๆ อีกทั้งการกำหนดตำแหน่งข้าราชการพลเรือนในมหาวิทยาลัย (ก.ม.) เกี่ยวกับบุคลากรสายงานบรรณารักษ์ในการเลื่อนขั้น เลื่อนตำแหน่ง เลื่อนระดับเงินเดือนจำเป็นต้องมีผลงานทางวิชาการประกอบการประเมินผลงานด้วย จึงอาจเป็นสาเหตุให้บรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัยผลิตบทความที่เป็นผลงานทางวิชาการเผยแพร่ในวารสารของหน่วยงานที่สังกัดอยู่

ด้านการอ้างอิง พบว่าบทความที่มีหลักฐานอ้างอิงมีมากที่สุด ส่วนบทความที่ไม่มีหลักฐานอ้างอิง อาจเนื่องมาจากลักษณะของบทความที่เขียนขึ้นเพื่อแสดงความคิดเห็น การเล่าสู่กันฟังเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นขณะปฏิบัติงาน หรือเขียนจากความเชี่ยวชาญของบุคคล รวมไปถึงการเขียนจากประสบการณ์ของการไปศึกษา ดูงาน อบรม ประชุม และสัมมนา ทั้งในประเทศและต่างประเทศของบรรณารักษ์ นักเอกสารสนเทศ และผู้สอนในโรงเรียนจึงไม่ต้องใช้เอกสารอ้างอิง

เบญจภา เจนการ¹⁰² ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์เนื้อหาวารสารบรรณารักษศาสตร์ และสารสนเทศศาสตร์ภาษาไทยระหว่างปี พ.ศ. 2530–2539” มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เนื้อหา บทความในด้านหน่วยงานผู้ผลิต ผู้เขียน เนื้อหา แหล่งอ้างอิง วิธีการเขียน วัตถุประสงค์ของวารสาร วัตถุประสงค์ของบทความ รายละเอียดของวารสารและบรรณานุกรม และวิเคราะห์ความสอดคล้องของเนื้อหาและวัตถุประสงค์ โดยศึกษาบทความในวารสารทางบรรณารักษศาสตร์ และสารสนเทศศาสตร์ 5 ชื่อได้แก่ วารสารโดมทัศน์ วารสารห้องสมุด ข่าวสารสำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยรามคำแหง วารสารบรรณศาสตร์ ชมรมนิสิตวิชาบรรณารักษศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 770 บทความ ผลการศึกษาพบประเด็นที่เกี่ยวข้องในด้านประเภทของบทความ ขอบเขตเนื้อหา ผู้รับผิดชอบ และการอ้างอิง ดังนี้

ด้านประเภทของบทความ พบว่าแบ่งวิธีการเขียนบทความเป็น 3 กลุ่ม คือ บทความแปล บทความวิเคราะห์/วิชาการ และบทความแนวความคิดเห็น พบว่ามีบทความวิเคราะห์/วิชาการมากที่สุด และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้น สำหรับบทความแนวความคิดเห็นมีปริมาณบทความใกล้เคียงกันตลอดระยะเวลา 10 ปี ที่ทำการศึกษาวิจัย

ด้านขอบเขตเนื้อหา พบว่ามีบทความด้านอื่น ๆ มากที่สุด เช่น โสวัตต์นวัตศิลป์และอุปกรณ์ ชีวประวัติ ที่ไม่ใช่บทความในสาขาบรรณารักษศาสตร์และสาขาสารสนเทศศาสตร์ เนื่องจากการจัดทำวารสารฉบับพิเศษในโอกาสสำคัญ ซึ่งบรรณาธิการวารสารมีนโยบายให้วารสารฉบับนั้นมีบทความเกี่ยวกับโอกาสสำคัญนั้น ๆ นอกจากนั้นอาจเพราะผู้เขียนบทความเขียนบทความที่ตนเองสนใจโดยไม่ได้คำนึงถึงจุดมุ่งหมายของวารสาร โดยพบว่าในช่วงแรกมีเนื้อหาเกี่ยวกับสารสนเทศศาสตร์น้อยมาก อาจเป็นเพราะมีผู้มีความรู้อย่างลึกซึ้งในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศยังมีน้อย แต่ในระยะหลังมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น

ด้านผู้รับผิดชอบ พบว่าผู้เขียนบทความมี 5 ประเภท คือ อาจารย์ นักวิชาการ บรรณารักษ์ นิสิตนักศึกษาและบุคคลทั่วไป ผลการวิจัยพบว่าผู้เขียนบทความส่วนใหญ่เป็นบรรณารักษ์ และสังกัดหน่วยงานที่ผลิตวารสารนั้น ๆ ซึ่งผู้เขียนบทความมีจุดมุ่งหมายในการเขียนแตกต่างกัน เช่น เขียนบทความเพื่อสร้างผลงานทางวิชาการเพื่อความก้าวหน้าในการงาน เขียนบทความจากการที่ได้เดินทางศึกษาดูงาน หรือเยี่ยมชมห้องสมุดต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อเผยแพร่ให้บุคคลวิชาชีพเดียวกันหรือผู้สนใจทั่วไปได้ทราบ หรือเขียนบทความเพื่อบอกเล่าถึงวิธีการทำงาน ผลสำเร็จ และปัญหาที่พบ ส่วนกลุ่มผู้เขียนที่เป็นอาจารย์มี

¹⁰² เบญจภา เจนการ, “การวิเคราะห์เนื้อหาวารสารบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ภาษาไทยระหว่างปี พ.ศ.2530-2539,” น. 98-103.

บทความน้อย เนื่องจากอาจารย์ต้องใช้เวลาในการพัฒนาการศึกษาระดับปริญญาโทและปริญญาตรีที่ได้รับผลกระทบจากปัจจัยสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ และอาจารย์ต้องเป็นผู้ควบคุมหรือเป็นที่ปรึกษาแก่นักศึกษาที่ต้องเขียนบทความหรือแปลบทความเกี่ยวกับสารนิเทศซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา และพบว่านิสิตนักศึกษามีผลงานเขียนน้อยที่สุด

ด้านการอ้างอิง พบบทความที่ไม่ปรากฏแหล่งอ้างอิงมากที่สุด โดยเป็นบทความเกี่ยวกับการศึกษาดูงาน บทความที่ให้ข้อคิดเห็นด้านการปฏิบัติงานหรือเป็นการบรรยายวิธีการดำเนินงาน พร้อมทั้งแนะนำแนวทางในการหลีกเลี่ยงปัญหาที่อาจเกิดขึ้น และพบว่าทรัพยากรสารสนเทศที่นำมาอ้างอิงมากที่สุด คือ วารสาร เนื่องจากวารสารเป็นสิ่งพิมพ์ที่เสนอข้อมูลข่าวสารเรื่องราวที่ทันต่อเหตุการณ์เป็นที่มาของความรู้ที่ทันสมัย และเป็นประโยชน์ทางด้านวิชาการในสาขาต่าง ๆ การค้นพบทางการทดลอง หรือจากการศึกษาวิจัยต่าง ๆ ผู้เป็นเจ้าของผลงานโดยส่วนใหญ่จะนำเสนอผลงานทางวารสารก่อนสิ่งพิมพ์ประเภทอื่น ๆ เสมอ

สรุปได้ว่า การวิเคราะห์เนื้อหาวารสารทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ในประเทศไทย โดยส่วนใหญ่เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาของกลุ่มวารสารทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์มากกว่าการวิเคราะห์เนื้อหาของวารสารแต่ละชื่อ และผลการศึกษางานวิจัยในด้านต่าง ๆ มีดังนี้

ด้านประเภทของบทความ มีงานวิจัยงานเดียวที่ศึกษาประเด็นด้านประเภทของบทความ คือ งานวิจัยของเบญจมาภ เจนการ ที่พบว่ามีความวิเคราะห์/วิชาการมากที่สุด และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้น

ด้านขอบเขตเนื้อหาของวารสารทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ พบว่าส่วนใหญ่มุ่งเนื้อหาเกี่ยวกับห้องสมุดและประเภทของห้องสมุด เช่น งานวิจัยของ ชลธิชา สุทธิรัตนกุล พบว่า จำนวนรวมของบทความอยู่ในกลุ่มประเภทของห้องสมุดมากที่สุดจำนวน 121 บทความ จากบทความทั้งหมด 332 บทความ งานวิจัยของเรืองศรี จุลละจินดา พบว่างานเขียนเกี่ยวกับห้องสมุดและแหล่งสารนิเทศ เป็นกลุ่มหัวข้อที่มีงานเขียนกล่าวถึงมากที่สุดจำนวน 85 รายการ จากงานเขียนทั้งหมด 112 รายการ งานวิจัยของเรวดี เรืองประพันธ์ พบว่าหมวดประเภทของห้องสมุดมีบทความมากที่สุดจำนวน 158 จากบทความทั้งหมด 584 บทความ

ด้านผู้รับผิดชอบ งานวิจัยส่วนใหญ่พบว่า ผู้รับผิดชอบบทความอยู่ในวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ โดยเป็นกลุ่มบรรณารักษ์ที่ผลิตบทความมากที่สุด เช่น งานวิจัยของเรวดี เรืองประพันธ์ พบว่า บรรณารักษ์เป็นกลุ่มที่เขียนบทความมากที่สุด 135 คน และมีผู้เขียน 100 รายที่มีผลงานเขียนตั้งแต่ 2 บทความ ขึ้นไป รวม 358 บทความ

ด้านการอ้างอิง พบว่า บทความที่มีทั้งบทความที่มีการอ้างอิงและไม่มีการอ้างอิง สำหรับบทความที่ไม่มีการอ้างอิงพบว่าเป็นบทความที่เกี่ยวข้องกับ การอบรมหรือการศึกษาดูงาน หรือแสดงความคิดเห็น เป็นต้น เช่น งานวิจัยของ เบญจมาภา เจนการ ที่พบว่าเป็นบทความ เกี่ยวกับการศึกษาดูงาน บทความที่ให้ข้อคิดเห็นด้านการปฏิบัติงานหรือเป็นการบรรยายวิธีการ ดำเนินงาน

4.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เนื้อหาวารสารทางบรรณารักษศาสตร์และ สารสนเทศศาสตร์ในต่างประเทศ พบว่ามีผู้ทำการศึกษาวิจัยจำนวน 7 คน ได้แก่ คาเลอโว จาร์เวลลิน (Kalervo Jarvelin) และเปอร์ตี แวกคารี (Pertti Vakkari)¹⁰³ ศึกษาเรื่อง “Content Analysis of Research Articles in Library and Information Science” เชิง ฮวานเวิน (Cheng Huanwen)¹⁰⁴ ศึกษาเรื่อง “A Bibliometric Study of Library and Information Research in China” สุซาสินี แอล. กุมาร์ (Suhasini L. Kumar)¹⁰⁵ ศึกษาเรื่อง “Content Analysis of Journal Literature in Library and Information Science from June 1994–June 1995” ลีฟ คัจเบอร์ก (Leif Kajberg)¹⁰⁶ ศึกษาเรื่อง “A Content Analysis of Library & Information Science Serial Literature Published in Denmark 1957–1989” เปา ซวีอูมิง (Bao Xue-Ming)¹⁰⁷ ศึกษาเรื่อง “An Analysis of the Research Areas of the Articles

¹⁰³ Kalervo Jarvelin and Pertti Vakkari, “Content Analysis of Research Articles in Library and Information Science,” Library and Information Science Research 12, 4 (October–December 1990), p. 395-421.

¹⁰⁴ Cheng Huanwen, “A Bibliometric Study of Library and Information Research in China,” <<http://www.ifla.org/IV/ifla62/62-huac.htm>>, 5 November 2007.

¹⁰⁵ Suhasini L. Kumar, Content Analysis of Journal Literature in Library and Information Science from June 1994–June 1995, 1995. [CD-ROM], Abstract from: ERIC Item: ED401937.

¹⁰⁶ Leif Kajberg, “A content Analysis of Library & Information Science Serial Literature Published in Denmark, 1957-1986,” Library & Information Science Research 18, 1 (1996):25-52.

Published in C&RL and JAL between 1990 and 1999” ไอเซิล ยูนตาร์ (Aysel Yontar) และเมสุต แยลแวก (Mesut Yalvaç)¹⁰⁸ ศึกษาเรื่อง “Problem of Library and Information Science Research in Turkey : A Content Analysis of Journal Articles 1952–1994” และ แดเนียล จี. โดเนอร์ (Daniel G. Dorner)¹⁰⁹ ศึกษาเรื่อง “Knowledge Creation from Australian LIS Journals : A Content Analysis” งานวิจัยมีรายละเอียดดังนี้

คาเลอโว จาร์เวลิน และเปอร์ตี แวกคารี¹¹⁰ ศึกษาเรื่อง “Content Analysis of Research Articles in Library and Information Science” เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาทางงานวิจัยในวารสารทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เนื้อหา งานวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ในระดับนานาชาติ ศึกษาวัตถุประสงค์ และศึกษาวิธีการดำเนินการ ทำการศึกษาจากวารสารทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ที่ตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1985 (พ.ศ. 2528) จำนวน 37 ชื่อ รวมบทความ 833 บทความ ผลการศึกษาพบประเด็นที่เกี่ยวข้องในด้านประเภทของบทความ ขอบเขตเนื้อหา ผู้รับผิดชอบ ดังนี้

ด้านประเภทของบทความ แบ่งประเภทของบทความออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ บทความวิจัย และบทความวิชาการ พบว่า มีบทความวิจัยมีจำนวน 449 บทความ คิดเป็นร้อยละ 54 และบทความวิชาการจำนวน 384 บทความ คิดเป็นร้อยละ 46

ด้านขอบเขตเนื้อหา พบว่า แบ่งเนื้อหาออกเป็น 11 กลุ่ม ได้แก่ (1) วิชาชีพ บรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ (2) ประวัติห้องสมุด (3) การพิมพ์ (4) การศึกษาวิชา บรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ (5) วิธีการวิจัย (6) การวิเคราะห์บรรณารักษศาสตร์และ

¹⁰⁷ Bao Xue–Ming, “An Analysis of the Research Areas of the Articles Published in C&RL and JAL between 1990 and 1999,” *College & Research Libraries* 61, 6 (November 2000):536-544.

¹⁰⁸ Aysel Yontar and Mesut Yalvaç, “Problem of Library and Information Science Research in Turkey : A Content Analysis of Journal Articles 1952-1994,” *IFLA Journal* 26, 1 (2000), p. 39-51.

¹⁰⁹ Daniel G. Dorner, “Knowledge Creation from Australian LIS Journals : A Content Analysis,” <<http://www.ifla.org/IV/ifla67/papers/018-111e.pdf>>, 1 March 2008.

¹¹⁰ Kalervo Jarvelin and Pertti Vakkari, “Content Analysis of Research Articles in Library and Information Science,”

สารสนเทศศาสตร์ (7) บริการและกิจกรรมห้องสมุดและสารสนเทศ (8) การจัดเก็บและการค้นคืน (9) การแสวงหาสารสนเทศ (10) การสื่อสารในวิชาชีพ (11) เรื่องอื่น ๆ ทางบรรณารักษศาสตร์ และสารสนเทศศาสตร์

ผลการศึกษาพบว่า ประเภทบทความวิชาการ พบว่า มีบทความเกี่ยวกับบริการและ กิจกรรมของห้องสมุดและสารสนเทศมากที่สุดจำนวน 135 บทความ คิดเป็นร้อยละ 35.2 รองลงมา ได้แก่ การจัดเก็บและค้นคืนสารสนเทศจำนวน 96 บทความ คิดเป็นร้อยละ 25.0 ประเภทบทความวิจัย พบว่า มีบทความเกี่ยวกับการจัดเก็บและค้นคืนสารสนเทศมากที่สุดจำนวน 131 บทความ คิดเป็นร้อยละ 29.2 รองลงมา ได้แก่ บริการและกิจกรรมของห้องสมุดและ สารสนเทศ 122 บทความ คิดเป็นร้อยละ 27.2 และจากบทความวิจัยทั้งหมด 449 บทความ พบว่า ประเด็นต่าง ๆ ในสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ที่ถูกศึกษาวิจัย ส่วน ใหญ่เกิดจาก มุมมองของห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศมากกว่ามุมมองของผู้ใช้บริการ โดยพบว่า ปัญหาในการวิจัยมากกว่าร้อยละ 29 เกิดจากห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศ ในขณะที่ปัญหาที่เกิดจากผู้ใช้บริการมีเพียงร้อยละ 10

ด้านผู้รับผิดชอบ พบว่าบทความทั้ง 2 ประเภท มีผู้เขียนที่เป็นหน่วยงาน/สถาบัน มากที่สุด รองลงมาในส่วนบทความวิจัย เป็น บุคคล และสมาคม ในขณะที่บทความวิชาการ ผู้เขียนที่พบรองลงมา คือ สมาคม และ กลุ่มบุคคล

เซิง ฮวานเวิน¹¹¹ ศึกษาเรื่อง “a Bibliometric Study of Library and Information Research in China” เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาบทความวิจัยในวารสารทางด้าน บรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ที่พิมพ์ในประเทศจีนตั้งแต่ปี ค.ศ. 1985–1994 (พ.ศ. 2528–2537) มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประเภทของบทความ ศึกษาวิธีการวิจัย วิเคราะห์เนื้อหาบทความ รวมทั้งเปรียบเทียบการวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศ ศาสตร์ในประเทศจีนกับประเทศอื่น ๆ ทั่วโลก โดยใช้เกณฑ์การวิเคราะห์เนื้อหาของ คาเลอโวจาร์วอลิน และเปอร์ตี แวดคาร์ แต่ปรับหัวข้อเนื้อหาให้เหมาะสมกับประเทศจีน ผลการศึกษาพบ ประเด็นที่เกี่ยวข้องในด้านประเภทของบทความ และขอบเขตเนื้อหา ดังนี้

ด้านประเภทของบทความ แบ่งประเภทของบทความออกเป็นบทความวิชาการและ บทความวิจัย ผลการศึกษาพบว่าบทความเป็นบทความวิจัยมากกว่าบทความทางวิชาการ โดย บทความวิจัยมีจำนวนมากกว่าในทุกหัวข้อ

---

¹¹¹ Cheng Huanwen, “A Bibliometric Study of Library and Information Research in China,”

ด้านขอบเขตเนื้อหา แบ่งขอบเขตเนื้อหาออก 9 กลุ่ม ได้แก่ (1) ทฤษฎีพื้นฐานทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ (2) อุตสาหกรรมห้องสมุดและสารสนเทศ (3) การศึกษามรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ (4) การจัดเก็บและอนุรักษ์สารสนเทศ (5) กระบวนการสารสนเทศ (6) บริการสารสนเทศ (7) สาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง (8) เรื่องอื่น ๆ ในสาขามรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ (9) เรื่องในสาขาวิชาอื่น ๆ ผลการศึกษาพบว่าขอบเขตเนื้อหาส่วนมากเป็นเรื่องทฤษฎีพื้นฐานทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ รองลงมาเป็นเรื่อง บริการสารสนเทศ และสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง

ในเรื่องทฤษฎีพื้นฐานทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ พบว่า เป็นบทความเกี่ยวกับการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์มากที่สุด รองลงมา คือ หลักการบริหารและการจัดการ และสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับสาขามรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์

เรื่องบริการสารสนเทศ พบว่าเป็นบทความเกี่ยวกับการค้นคืนสารสนเทศด้วยระบบอัตโนมัติมากที่สุด รองลงมาได้แก่ หลักการบริหารสารสนเทศ และบริการอ้างอิง

นอกจากนั้น ผลการศึกษาได้ชี้ให้เห็นว่าเนื้อหาทางบรรณารักษศาสตร์และสารเทศศาสตร์ในประเทศไทยในช่วง ค.ศ. 1985–1994 (พ.ศ. 2528–2537) ไม่มีความเปลี่ยนแปลงมากนัก แต่การวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์และสารเทศศาสตร์ของประเทศไทยมีความแตกต่างไปจากประเทศอื่น ๆ โดยงานวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์และสารเทศศาสตร์ของจีนเน้นด้านทฤษฎีและประวัติ แต่ในประเทศอื่น ๆ นั้นเน้นทางด้านวิธีปฏิบัติ

สุชาสินี แอล. กุมาร์¹¹² ศึกษาเรื่อง “Content Analysis of Journal Literature in Library and Information Science from June 1994–June 1995” เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาวารสารทางบรรณารักษศาสตร์และสารเทศศาสตร์ ที่ได้รับการตีพิมพ์ตั้งแต่เดือนมิถุนายน ค.ศ. 1994 (พ.ศ. 2537) ถึง เดือนมิถุนายน ค.ศ. 1995 (พ.ศ. 2538) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวโน้มของบทความ และศึกษาผู้เขียน ผลการศึกษาพบประเด็นที่เกี่ยวข้องในด้านขอบเขตเนื้อหา และผู้รับผิดชอบ ดังนี้

ด้านขอบเขตเนื้อหา แบ่งกลุ่มเนื้อหาเป็น 6 กลุ่ม คือ (1) การจัดการ (2) การจัดหา (3) บริการของห้องสมุด (4) วิชาที่บรรณารักษศาสตร์และสารเทศศาสตร์ (5) ประวัติและ

¹¹² Suhasini L. Kumar, Content Analysis of Journal Literature in Library and Information Science from June 1994–June 1995.

พัฒนาการของห้องสมุด (6) เทคโนโลยีสารสนเทศ ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาที่มีมากที่สุด คือ เทคโนโลยีสารสนเทศ บริการของห้องสมุด การจัดการ และวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ ตามลำดับ

ด้านผู้รับผิดชอบ วิเคราะห์ตาม เพศ อาชีพ และหน่วยงานที่สังกัด จำนวนผู้เขียนทั้งหมด 243 คน พบว่าเป็นชายจำนวน 184 คน ร้อยละ 60.5 เป็นหญิงจำนวน 120 คน ร้อยละ 39.5 ด้านอาชีพ พบว่า ผู้เขียนมีอาชีพบรรณารักษะฝ่ายบริการอ้างอิงมากที่สุด และมีจำนวนเพิ่มขึ้นจากการศึกษาคั้งก่อน ด้านหน่วยงานที่สังกัด พบว่า ผู้เขียนสังกัดอยู่ในห้องสมุดสถาบันการศึกษามากที่สุด

ลีฟ คัชเบอร์ก¹¹³ ศึกษาเรื่อง “A Content Analysis of Library & Information Science Serial Literature Published in Denmark 1957–1986” เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาวารสารทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ที่ตีพิมพ์ในประเทศเดนมาร์กใน ค.ศ. 1957–1986 (พ.ศ. 2500–2529) มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เนื้อหา แนวโน้ม พัฒนาการ และผลกระทบในวิชาชีพบรรณารักษะและการศึกษาในสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ของประเทศเดนมาร์ก ผลการศึกษาพบประเด็นที่เกี่ยวข้องด้านขอบเขตเนื้อหา ดังนี้

ด้านขอบเขตเนื้อหา ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตั้งแต่ ค.ศ. 1957–1986 (พ.ศ. 2500–2529) ภาพรวมพบว่าเรื่องที่พบมากที่สุด ได้แก่ บรรณารักษศาสตร์ภูมิหลัง โดยเป็นเรื่องเกี่ยวกับระบบห้องสมุดของห้องสมุดประเภทต่าง ๆ และรายงานเกี่ยวกับหอสมุดแห่งชาติในประเทศต่าง ๆ เรื่องที่พบรองลงมา ได้แก่ วัสดุและทรัพยากรสารสนเทศ อาคารและเครื่องมืออุปกรณ์

หากพิจารณาตามช่วงปีพบว่า ค.ศ. 1957–1966 (พ.ศ. 2500–2506) เรื่องที่พบมากที่สุด ได้แก่ อาคารและเครื่องมืออุปกรณ์ บรรณารักษศาสตร์ภูมิหลัง และการบริหารและการจัดการ ค.ศ. 1967–1976 (พ.ศ. 2507–2519) บรรณารักษศาสตร์ภูมิหลัง วัสดุและทรัพยากรสารสนเทศ และอาคารและเครื่องมืออุปกรณ์ ค.ศ. 1977–1986 (พ.ศ. 2520–2529) เรื่อง บรรณารักษศาสตร์ภูมิหลัง วัสดุและทรัพยากรสารสนเทศ และอาคารและเครื่องมืออุปกรณ์

เปา ซวีอิมิง¹¹⁴ ศึกษาเรื่อง “An Analysis of the Research Areas of the Articles Published in C&RL and JAL between 1990 and 1999” เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาของบทความ

¹¹³ Leif Kajberg, “A Content Analysis of Library & Information Science Serial Literature Published in Denmark, 1957-1986,”

วิจัยที่ตีพิมพ์ในวารสาร College & Research Libraries (C&RL) จำนวน 376 บทความ และวารสาร Journal of Academic Librarianship (JAL) จำนวน 306 บทความ มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจถึงผลกระทบของระเบียบการวิจัย ที่พัฒนาโดย The ACRL College Libraries Section (ACRL-CLS) ที่นำมาใช้วิเคราะห์เนื้อหาวารสารด้านการวิจัย ผลการศึกษาพบประเด็นที่เกี่ยวข้องในด้านขอบเขตเนื้อหา ดังนี้

ด้านขอบเขตเนื้อหา แบ่งเนื้อหาออกเป็น 7 กลุ่ม ได้แก่ (1) คุณค่าและห้องสมุดระดับอุดมศึกษา (2) โครงสร้างขององค์กรในห้องสมุดระดับอุดมศึกษา (3) ทรัพยากรสารสนเทศและบริการในห้องสมุด (4) ความร่วมมือระหว่างห้องสมุดระดับอุดมศึกษา (5) การวิจัยและแหล่งสนับสนุนภายในห้องสมุด (6) มาตรฐานความน่าเชื่อถือ (7) การประเมินของห้องสมุดระดับอุดมศึกษา

ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาเรื่องทรัพยากรสารสนเทศและบริการในห้องสมุด พบบทความมากที่สุดจำนวน 305 บทความ แบ่งเป็น เรื่องทรัพยากรและการจัดหา 132 บทความ คิดเป็นร้อยละ 21.7 และเรื่องบริการจำนวน 173 บทความ คิดเป็นร้อยละ 23 รองลงมา คือ เนื้อหาเรื่องบุคลากรจำนวน 112 บทความ คิดเป็นร้อยละ 16.4 เนื้อหาเรื่องอินเทอร์เน็ตและห้องสมุดวิชาการ พบจำนวนบทความในลำดับที่ 3 มีบทความจำนวน 85 บทความ คิดเป็นร้อยละ 12.5 และผลการวิจัยยังพบว่าจำนวนบทความมีปริมาณลดลง นอกจากนั้นผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าเรื่อง อินเทอร์เน็ตเริ่มได้รับความสนใจตั้งแต่ ค.ศ. 1994 เป็นต้นมา โดยพบว่ามีจำนวนบทความเพิ่มขึ้นจาก ค.ศ. 1990 (พ.ศ. 2533) ค.ศ. 1991 (พ.ศ. 2534) และ ค.ศ. 1992 (พ.ศ. 2535)

จากการเปรียบเทียบวารสารทั้ง 2 ชื่อเรื่องพบว่าวารสาร C&RL มีบทความเกี่ยวกับห้องสมุดระดับอุดมศึกษามากกว่าวารสาร JAL อย่างมีนัยสำคัญ ในทางตรงกันข้ามวารสาร JAL มีบทความด้านอินเทอร์เน็ต ห้องสมุดระดับอุดมศึกษา และโรงเรียนบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์มากกว่าอย่างมีนัยสำคัญเช่นกัน หากพิจารณาตามช่วงปี พบว่า ค.ศ. 1990–1991 (พ.ศ.2533–2534) และ ค.ศ. 1998–1999 (พ.ศ.2541–2542) พบว่ามีบทความด้านคุณค่าของห้องสมุดระดับอุดมศึกษา และวรรณกรรมเกี่ยวกับห้องสมุดในระดับอุดมศึกษา แต่บทความในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1992–1997 (พ.ศ. 2535–2540) พบ 8 บทความเป็นเรื่องโครงสร้างองค์กร และพบ 1 บทความใน ค.ศ. 1998–1999 (พ.ศ. 2541–2542) ที่กล่าวถึงโรงเรียนบรรณารักษ-

¹¹⁴ Bao Xue-Ming, "An Analysis of the Research Areas of the Articles Published in C&RL and JAL between 1990 and 1999,"

ศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์

ไอเซล ยูนตาร์ และเมสุต แยลแวก ¹¹⁵ ศึกษาเรื่อง “Problem of Library and Information Science Research in Turkey : A Content Analysis of Journal Articles 1952–1994” เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาบทความในวารสาร TK (Türk Kütüphaneciligi) ตั้งแต่ ค.ศ. 1952–1994 (พ.ศ. 2495–2537) เพื่อการศึกษาปัญหาในการวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ในประเทศตุรกี ผลการศึกษาพบประเด็นที่เกี่ยวข้องด้านประเภทของบทความและด้านขอบเขตเนื้อหา ดังนี้

ด้านประเภทของบทความ พบว่ามีบทความวิชาการ 517 บทความ คิดเป็นร้อยละ 57.2 และบทความวิจัย 127 บทความ คิดเป็นร้อยละ 42.7 ซึ่งบทความวิจัยมีปริมาณเพิ่มขึ้นจาก 7 บทความ ในช่วงค.ศ.1952–1964 เป็น 71 บทความ ในช่วง ค.ศ.1985–1994 (พ.ศ. 2528–2537) ซึ่งมีนัยว่าวารสาร TK ลงบทความวิจัยเพิ่มขึ้นเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ในงานวิจัยผ่านบทความวิจัย

ด้านขอบเขตเนื้อหา พบว่าเนื้อหาด้านบริการและกิจกรรมของห้องสมุด มีจำนวนมากที่สุดในทุกช่วงปี โดยเน้นเรื่อง กิจกรรมที่มีการปฏิสัมพันธ์กับผู้ใช้ รองลงมาคือ การบริหารหรือการวางแผน โดยทั้ง 2 เรื่องมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้น อีกเรื่องคือ ระบบอัตโนมัติก็มีแนวโน้มจะมีมากกว่า เรื่อง บริการอ้างอิงและบริการสารสนเทศ เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของระบบอัตโนมัติในงานบริการของห้องสมุด อย่างไรก็ตามพบว่าผู้เชี่ยวชาญด้านบริการอ้างอิงและบริการสารสนเทศยังขาดแคลนในหลายห้องสมุดของประเทศตุรกี ทำให้เนื้อหาเรื่องบริการอ้างอิงและบริการสารสนเทศมีแนวโน้มลดลง

เนื้อหาด้านการจัดเก็บและค้นคืนสารสนเทศ พบบทความรองลงมาโดยเน้นเรื่อง การทำรายการ การจัดหมวดหมู่ การทำดัชนี และการจัดทำฐานข้อมูลบรรณานุกรม และพบว่าเรื่องฐานข้อมูลและบรรณานุกรมมีแนวโน้มลดลงในช่วง ค.ศ. 1985–1994 (พ.ศ. 2528–2537)

เนื้อหาด้านประวัติและพัฒนาการห้องสมุด เน้นเรื่อง การพิมพ์ วิชาชีพ และ การศึกษาด้านอื่น ๆ แต่มีแนวโน้มเนื้อหาที่ลดลงในช่วง ค.ศ. 1985–1994 (พ.ศ. 2528–2537)

เนื้อหาด้านการแสวงหาสารสนเทศ ได้รับความสนใจและมีแนวโน้มเพิ่มจำนวนขึ้น เช่น เรื่องการใช้แหล่งสารสนเทศของผู้ใช้ การใช้บริการสารสนเทศของห้องสมุด แต่มีบางเรื่องที่ไม่มีความกล่าวถึงเลย เช่น เรื่องการใช้สารสนเทศ การจัดการสารสนเทศ พฤติกรรมแสวงหาสารสนเทศ เป็นต้น

¹¹⁵ Aysel Yontar and Mesut Yalvaç, “Problem of Library and Information Science Research in Turkey : A Content Analysis of Journal Articles 1952-1994,”

ส่วนเนื้อหาด้านการวิเคราะห์ทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ เน้นเรื่อง การศึกษาและวิธีการวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น แดเนียล จี. โดเนอร์¹¹⁶ ศึกษาเรื่อง “Knowledge Creation from Australian LIS Journals : A Content Analysis” เป็นการศึกษาการสร้างองค์ความรู้จากวารสารทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์โดยใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหาจากวารสารทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ที่พิมพ์ในประเทศออสเตรเลีย (เช่น Australian Journal, Fiji Library Journal, New Zealand Libraries, Singapore Libraries) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเพิ่มเติมจากผลการวิจัยของ คาลวาร์ท (Calvert) แอทวูด (Attwood) และรูล (Rule) ที่ศึกษาเนื้อหาวารสาร New Zealand Libraries เมื่อ ค.ศ.1990 (พ.ศ. 2533) และงานวิจัยของ โรเชสเตอร์ (Rochester) ที่ศึกษาวารสาร Australian Library Journal และ วารสาร Australian Academic and Research Libraries เมื่อ ค.ศ. 1995 (พ.ศ. 2538) รวมทั้งศึกษาว่าเนื้อหาของวารสารทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์มีผลกระทบต่อ การสร้างองค์ความรู้ในกลุ่มวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ (กลุ่มบรรณารักษงานเทคนิค กลุ่มผู้สอน และนักศึกษาในประเทศออสเตรเลีย) โดยเริ่มจากการจัดหาข้อมูลที่จะใช้ในการศึกษา เช่น กรอบแนวคิด บริบทหรือสภาพแวดล้อมของข้อมูล รวมไปถึงการวิเคราะห์จากอุตสาหกรรมผลิตสิ่งพิมพ์ทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ และนำมาดำเนินการวิจัยโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาพบประเด็นที่เกี่ยวข้องในด้านขอบเขตเนื้อหา ดังนี้

ด้านขอบเขตเนื้อหา พบว่า วารสารทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์มีอิทธิพลต่อการสร้างองค์ความรู้ในวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ทั้งในเรื่องข่าวสารทั่วไป การบรรยาย หรือการสัมมนา และบทความต่าง ๆ ยังถูกนำไปประยุกต์ในการปฏิบัติงานจริง อีกทั้งวารสารทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ยังชี้ให้เห็นถึงการให้แหล่งสารสนเทศของผู้ใช้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยด้านประวัติและพัฒนาการทางห้องสมุดและบรรณารักษศาสตร์ และอุตสาหกรรมพิมพ์

ในส่วนของผลกระทบต่อ การสร้างองค์ความรู้ในกลุ่มวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ วารสารทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ได้เปิดโอกาสให้ผู้เขียนและผู้อ่านร่วมกันแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวโน้มด้านบริการของห้องสมุดว่าเป็นไปอย่างไร และจัดการอย่างไร นอกจากนี้วารสารทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ยังทำให้ผู้ที่

¹¹⁶ Daniel G. Dorner, “Knowledge Creation from Australian LIS Journals : A Content Analysis,”

อยู่ในวงวิชาชีพ และนักศึกษา มองเห็นความเป็นไปของหลักสูตร (เช่น เรื่องเกี่ยวกับการฝึกอบรบบุคลากร หรือแรงจูงใจของผู้ปฏิบัติงาน เป็นต้น) และระบบหรือโปรแกรมต่าง ๆ เช่น CD/ISIS ที่ใช้เครื่องมือต่างกันตามแต่สถานการณ์และสภาพแวดล้อม และมีความเข้าใจในการใช้แหล่งสารสนเทศต่าง ๆ

ส่วนผลกระทบในการสร้างองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นในวงการบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ในประเทศออสเตรเลียนั้น ผู้เชี่ยวชาญด้านบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ ต้องแนะนำนักศึกษาให้อ่านวรรณกรรมทางวิชาชีพและประเมินคุณค่าและสามารถรวบรวมองค์ประกอบในประเด็นต่าง ๆ ความรู้ในวิชาชีพนั้นจะเกิดจากประสบการณ์ด้านสารสนเทศและการรวบรวมประมวลข้อมูลจนเกิดเป็นทักษะความรู้ส่วนบุคคลที่เกิดอย่างต่อเนื่องในวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์ และทักษะความรู้จะเป็นแหล่งที่จะผลิตสิ่งพิมพ์หรือบทความลงในวารสารทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ในอนาคตต่อไป

สรุปได้ว่า งานวิจัยในต่างประเทศเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาวารสารทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ พบว่างานวิจัยส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อศึกษาพัฒนาการ และแนวโน้มของเนื้อหาโดยเฉพาะบทความวิจัยในวารสารทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ นอกจากนี้ยังพบงานวิจัยที่ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อศึกษาผลกระทบในการสร้างองค์ความรู้ในกลุ่มวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ ผลการศึกษาในประเด็นต่าง ๆ มีดังนี้

ด้านประเภทของบทความ พบว่ามีงานวิจัย 3 เรื่องที่ศึกษาประเด็นด้านประเภทของบทความ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นบทความวิจัย และบทความวิชาการ

ด้านขอบเขตเนื้อหา พบว่าเน้นเนื้อหาไปทางด้านเทคโนโลยี ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยของคาเลโอ จาร์เวอลิน และเปอร์ตี แวดคารี ที่พบว่า การจัดเก็บและค้นคืนมีจำนวนมากที่สุด งานวิจัยของ สุซาสินี แอล. กุมาร์ ที่พบเรื่องเทคโนโลยีสารสนเทศมากที่สุด งานวิจัยของ เปา ซวือมิง ที่พบว่า เรื่องอินเทอร์เน็ตมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น และงานวิจัยของไอเชิล ยูนตาร์ และเมสุต แยลแวก ที่พบว่าเรื่องระบบอัตโนมัติมีแนวโน้มจะได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้น

ด้านผู้รับผิดชอบ พบว่างานวิจัยที่ศึกษาประเด็นนี้ ส่วนใหญ่ผู้รับผิดชอบบทความเป็นบรรณารักษ์ หรือเป็นหน่วยงานที่ผลิตบทความออกเผยแพร่ เช่น งานวิจัยของ คาเลโอ จาร์เวอลิน และเปอร์ตี แวดคารี พบว่า ผู้เขียนที่เป็นหน่วยงาน/สถาบันมีจำนวนมากที่สุด และงานวิจัยของ เชิง ฮวานวิน พบว่า ผู้เขียนเป็นบรรณารักษ์มากที่สุด โดยเฉพาะบรรณารักษ์ฝ่ายบริการอ้างอิงมีจำนวนเพิ่มขึ้น และพบว่าผู้รับผิดชอบส่วนใหญ่สังกัดห้องสมุดสถาบันการศึกษา